

Lietuvos totoriai

Nr. 4-6 (157–159)

2015 m. liepa - gruodis

ISSN 1822–2072

2016 m. musulmonų švenčių ir atmintinų datų kalendorius

Krikščioniško kalendoriaus data	Mėnulio kalendoriaus data	Šventės bei atmintinos datos pavadinimas
2016 m. gegužės 3 d.	1437 m. Radžab 26 d.	Miradž naktis
2016 m. gegužės 21 d.	1437 m. Šaban 14 d.	Beraat naktis
2016 m. birželio 6 d.	1437 m. Ramadan 1 d.	Pirmoji Ramadano diena
2016 m. liepos 1/2 d.	1437 m. Ramadan 26/27 d.	Kadr naktis
2016 m. liepos 5 d.	1437 m. Šavval 1 d.	Ramadan bairamo pirmoji diena
liepos 6 d.	Šavval 2 d.	Ramadan bairamo antroji diena
liepos 7 d.	Šavval 3 d.	Ramadan bairamo trečioji diena
2016 m. rugsėjo 11 d.	1437 m. Zul Hidžah 9 d.	Arafato diena
2016 m. rugsėjo 12 d.	1437 m. Zul Hidžah 10 d.	Kurban bairamo pirmoji diena
rugsėjo 13 d.	Zul Hidžah 11 d.	Kurban bairamo antroji diena
rugsėjo 14 d.	Zul Hidžah 12 d.	Kurban bairamo trečioji diena
rugsėjo 15 d.	Zul Hidžah 13 d.	Kurban bairamo ketvirtoji diena
2016 m. spalio 2 d.	1438 m. Muharram 1 d.	Naujieji metai
2016 m. spalio 11 d.	1438 m. Muharram 10 d.	Ašure (Atgailos ir pasninko diena)
2016 m. gruodžio 11 d.	1438 m. Rabi Al-Avval 11/12 d.	Mevlud (Pranašo gimtadienis)

Ataskaitinis-rinkiminis muftiato susirinkimas: svarbiausias uždavinys – mečetės statyba Vilniuje

Galimas SITDYKOVAS

Muftiatas – savivaldinė centralizuota religinė organizacija, savanoriškais pagrindais vienijanti musulmoniškas religines (kulto ir mokslo) įstaigas, taip pat gyventojus, gyvenančius atitinkamoje teritorijoje, bendram islamo tikybos išpažinimui ir platinimui. Yra valdoma muftijaus.

2010 metų rugpjūčio 26-ąją Lietuvos musulmonų bendruomenė muftijaus pareigoms išrinko Romą Jakubauską. Daugiau kaip dešimt metų muftijaus pareigas ėjęs Ramazanas Krinickis savo dvasinę misiją tęsia muftiato valdyboje.

Savo ataskaitiniame pranešime muftijus pirmiausia atkreipė dėmesį į Vilniaus mečetės statybos problemą. „Pa-

grindinis uždavinys dabar, - pasakė Romas Jakubauskas, - pastatyti sostinėje maldos namus“.

Muftijus paaiškino, jog mečetės Vilniuje būtų šimtmečiais, ji keletą kartų perstatyta, tačiau XX a. šeštajame dešimtmetyje nugriauta. Ją teprimena Mečetės vardu pavadinta gatvė. Taigi teisingiau būtų kalbėti ne apie mečetės statybą, o apie jos atkūrimą. „Suprantama, mes negalvojame, kad ji iškils savo buvusioje vietoje, Lukiškių rajone, - pabrėžė muftijus, - dabar ten stovi kiti pastatai ir būtų pernelyg sudėtinga tai padaryti. Anksčiau toje vietoje būtų totorių kaimo, dabar gi čia – beveik miesto centras. Žvelgiam į šį klausimą praktiškai ir sutinkame turėti maldos namus kitoje vietoje. Sklypas, apie kurį dabar eina kalba, mus tenkina, nors koks jis tiksliai bus, kol kas nežinome. Muftijus pabrėžė, jog dabar svarstomas klausimas dėl skyrimo sklypo, kuriame turėtų įsikurti daugiafunkcinis religinis centras su mečete. Greičiausiai tai bus Karoliniškių rajone. Mečetės statybos būtinybė seniai subrendusi. Apskritai tai bus ne pirmas bandymas gauti vietą musulmoniško centro statybai, bet tik dabar reikalas pajudėjo iš mirties taško. Skiriama 3,2 ha žemės – nemažas sklypas.

Istoriškai taip jau susiklostė, kad musulmonai į šią žemę atėjo valdovų kvietimu, todėl valdžia visada žvelgė į juos lojaliai. Lankydamasis Turkijoje, Omane, muftijus vedė derybas dėl mečetės statybos. Jam buvo pažadėta, jog, gavus žemės sklypą, materialinė parama bus suteikta.

Kita svarbi tema, į kurią atkreipė ataskaitinio susirinkimo dalyvių dėmesį muftijus Romas Jakubauskas, - vaikų vasaros stovyklos. Joms surengti būtinos atitinkamos sąlygos: reikia turėti kur apgyvendinti vaikus, auklėtojus, mokytojus, pasirūpinti jų mityba. Svarbu, kad informacija apie šias stovyklas, jų trukmę ir sąlygas būtų žinoma visų

bendrovių nariams. Visi norintys turi į jas patekti. Beje, Klaipėdos totorių bendruomenės „Nur“ pirmininkas Ilfiras Gibadulinas pareiškė nebuvęs informuotas apie tokias stovyklas. „Jeigu būčiau žinojęs, tikrai būčiau pasiuntęs į jas visus norinčiuosius“, - pasakė jis.

Vėliau muftijus atkreipė dėmesį į galimybes jaunimui gauti išsilavinimą Turkijoje. Pirmieji metai būna skirti turkų kalbos mokymuisi. „Tokios galimybės negalima praleisti“, - pabrėžė Romas Jakubauskas. – Iš pradžių Turkijos užsienio reikalų ministro, o vėliau – Turkijos prezidento vizitus į mūsų šalį privalome išnaudoti mūsų draugiškų ryšių stiprinimui“.

Romas Jakubauskas informavo susirinkusius apie norą Žirnių gatvėje praplėsti esančias musulmonų kapines arba gauti sektorių musulmonams miesto komunalinėse kapinėse.

Svarbi problema yra muftiato prestižo stiprinimas. Kai kurie totoriai klausia, kodėl muftijus taip dažnai vyksta į užsienį. Suprantama, šios išvykos – brangus malonumas, tačiau be ryšių su musulmonų pasauliu mūsų muftiato prestižo mes nepakelsime. Pasak Romo Jakubausko, esama klausimų, kuriuos galima aptarti tik asmeninių pokalbių metu. Muftijus taip pat pabrėžė, kad tiksliai Lietuvos muftiatas vienintelis iš visų Baltijos šalių leidžia religinę literatūrą. Jis pasidalijo ateities planais: tęsti ir tobulinti pradėtus darbus, organizuoti kursus norintiems vyksti į hadžo apeigas Mekoje, laikinai perkelti muftiato adresą į Kauno mečetę (Totorių g-vė, nr. 6).

Vėliau įvyko muftijaus ataskaitinio pranešimo svarstymas, pasisakė susirinkimo dalyviai.

Romas Krinickis, muftiato sekretorius, pasakė esąs patenkintas susirinkimu. „Džiugu, kad mes susirinkome, - pabrėžė jis. – Per laiką, praėjusį nuo ankstesnio mūsų susibūrimo 2012 metų

rugsėjį, buvo pasiekta didelė pažanga muftiato veikloje. Atsirado galimybė naudotis patalpomis Smolensko gatvėje. Įsigytas fotoaparatas, padaryta nemaža fotografijų, atskleidžiančių muftiato veiklą. Romas Krinickis taip pat pareiškė, jog reikalinga turėti muftiato atstovą spaudai, kadangi gaunama daugybė klausimų, susijusių su religinių bendruomenių veiklos klausimais.

Alytaus totorių bendruomenės ir Raižių musulmonų religinės bendruomenės pirmininkas Ipolitas Makulavičius išsakė būtinybę išleisti knygą, mokančią skaityti maldas arabų kalba, aiškinančią elgesio mečeteje ir kapinėse taisykles.

Inesa Mažitova taip pat palaikė tokios knygos leidimo idėją, pabrėždama, kad, nors tą padaryti ir nebus lengva, tačiau privalu.

Nemėžio totorių bendruomenės pirmininkas Tairas Kuznecovas pasiūlė visoms bendruomenėms aptarti naują muftiato įstatų projektą, leisti muftiato laikraštį, aktyviau ginti visų musulmonų interesus, daugiau bendrauti su žmonėmis.

Vilniaus totorių bendruomenės pirmininkas Aleksandras Beganskis pateikė daugybę pasiūlymų, kaip gerinti muftiato valdybos veiklą, pabrėžė būtinybę konsoliduoti visus Lietuvos musulmonus.

Susirinkimo dalyviai muftijumi vienbalsiai išrinko Romą Jakubauską. Visą sekančią kadenciją jis eis Lietuvos musulmonų-sunitų dvasinio centro – Muftiato vadovu – muftijaus pareigas. Ateinančiu periodu teks spręsti svarbų mečetės statybos Vilniuje uždavinį. Toks buvo susirinkimo dalyvių įsakas naujai išrinktam Lietuvos musulmonų muftijui Romui Jakubauskui.

Muftijaus telefonas +370 674 177 10; elektroninis paštas – ramadan@inbox.lt. Lietuvos musulmonų elektroninio puslapio adresas – www.mecete.lt

Totorių jaunimo „Duslyk“ narys Vilius Rajeckas dalyvavo tarptautiniame projekte Kroatijoje

2015 m. kovo 1 - 9 d. Totorių jaunimo bendrijos „Duslyk“ narys Vilius Rajeckas dalyvavo ES programos Erasmus+ tarptautiniame jaunimo projekte „Charisma Maxima“, kurio pagrindinės veiklos vyko Kroatijos sostinėje Zagrebe. Projektas buvo organizuotas siekiant padidinti jaunų žmonių aktyvumą nevyriausybinėse organizacijose ir bendruomenėse, išmokyti juos ugdyti lyderių savybes ir stiprinti pasitikėjimą savimi.

Lietuvoje projektą koordinavo Kauno įvairių tautų kultūrų centras. Anot centro direktoriaus Dainius Babilo, kultūrų centrui yra svarbu motyvuoti jaunus tautinių bendrijų lyderius ir paskatinti jaunimą ne tik aktyviau dalyvauti kultūriniame gyvenime, bet ir drąsiau imtis tarpkultūrinių veiklų iniciatyvų. Vilius Rajeckas buvo vienas iš dvidešimties kandidatų, atsiuntusių motyvacines anketas ir vienas iš penkių jaunų žmonių,

sėkmingai įveikusių atranką Lietuvoje. Devynias dienas daugiau nei 40 dalyvių iš Kroatijos, Slovėnijos, Čekijos, Rumunijos, Latvijos ir Lietuvos mokėsi vieni iš kitų, kūrė motyvacinį filmą, susitiko su Kroatijos Respublikos darbo ministru Mirando Mrić, dalyvavo seminaruose, diskusijose ir kūrybinėse dirbtuvėse.

Kauno įvairių tautų kultūrų centro informacija

Pasveikinta šimtametė alytiškė Felicija Chaleckienė

Alytaus miesto savivaldybės meras Vytautas Grigaravičius, mero pavaduotoja Valė Gibienė, socialinės paramos skyriaus vedėja Sonata Dumbliauskienė pasveikino 100 metų sulaukusią miesto gyventoją Feliciją Chaleckienę. Atvykusius jubiliatę nustebino jaunatviška išvaizda ir energija, puikia atmintimi ir gerumu spindinčiomis akimis.

Meras sveikindamas šimto metų sulaukusią Feliciją palinkėjo jai stiprybės ir artimųjų meilės, įteikė gėlių ir sveikinimą. Senolė, turinti totoriško kraujo, prastai mato, tačiau girdėdama svečių šurmulį ir priimdama dovanas dėkojo ir braukė ašaras.

Šimto metų sulaukusi Felicija merui pasakojo apie savo gyvenimą: pagimdė penkis vaikus, užaugino keturis – tris dukras ir sūnų. Senolė gyvena Alytuje, tačiau jai patinka leisti laiką su sūnumi Jonu ir jo žmona Jurgiškių kaime, Alytaus rajone.

„Gyvenimas mamos nelepino, ji sunkiai ir daug dirbo. Mama labai užsispyrusi, jos žodis visada turi būti paskutinis. Būdama 94 metų sugebėjo pėsčiomis iš Alytaus ateiti iki Jurgiškių kaimo, nuravėti ežias ir vėl grįžti,“ – apie mamą pasakojo sūnus Jonas.

Šimtametė, taip pat turi devynis anūkus ir tryliką proanūkių. Ilgaamžė alytiškė spinduliuoja pozityvia nuotaika ir energija, atsisveikindama ji palinkėjo Alytaus miesto merui taip pat sulaukti šimto metų.

Alytaus miesto savivaldybės meras Vytautas Grigaravičius, mero pavaduotoja Valė Gibienė pasveikino 100 metų sulaukusią miesto gyventoją Feliciją Chaleckienę. Stovi sūnus Jonas.

**Nuoširdžiai sveikiname
FELICIJĄ CHALECKIENĘ
su Garbingu 100-uju Gimtadieniu!
Linkime geros sveikatos, daug džiugių ir
laimingų dienų bei metų!**

*Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga,
Laikraščio „Lietuvos totoriai“ redakcija*

Kauno įvairių tautų kultūrų centro direktoriaus Dainiaus Babilo laiškas apie įvykdytą projektą ir jo dalyvį Totorių jaunimo bendrijos „Duslyk“ narį Vilių Rajecką.

Labą dieną,

Vos prieš keletą dienų (2015 m. kovo mėn. pradžioje) grįžome iš Erasmus+ projekto „Charisma Maxima“ Kroatijoje. Dar kartą noriu padėkoti už rekomendaciją dėl Viliaus Rajecko iš Totorių jaunimo bendrijos „Duslyk“. Tikrai labai atsakingas jaunas žmogus. Vilius ne tik sustiprino mūsų šešių žmonių komandą iš Lietuvos, bet ir apskritai nemažai prisidėjo prie viso projekto sėkmės. Aš net sakyčiau, kad Viliuje labai aiškiai mačiau Jūsų, taip pat Kęstučio Šafranavičiaus, Romo Jakubausko ir kitų totorių bendruomenės lyderių gerąsias charakterio savybes: brandumą,

santūrumą, atsakingą požiūrį ir kitus bruožus, kuriuos vadinčiau totoriškais. Dabar perleidžiu rekomendaciją - Viliumi tikrai drąsiai galite pasitikėti Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos veikloje. Tikiuosi, jog šis projektas sustiprino jo kaip lyderio savybes, suteikė naujų bendravimo ir komunikacijos įgūdžių, atvėrė Erasmus+ programos galimybes, kuriomis galėtų pasinaudoti Sąjunga, o ypač «Duslyk» jaunimas. Aš taip pat jį norėčiau matyti ir kituose KITKC renginiuose bei projektuose.

**Su geriausiais linkėjimais,
Dainius Babilas**
*Kauno įvairių tautų kultūrų
centro direktorius*

„Norint, kad žmonės valstybei būtų lojalūs, reikia į juos atsigręžti...“

Keli klausimai Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkui Adui Jakubauskui.

–Šie metai Jums buvo labai intensyvūs visuomeninio darbo prasme: dalyvavote Antrajame pasauliniame Krymo totorių kongrese Ankaroje, vykoite į Rumunijos Konstancos miestą bei į Ukrainos sostinę Kijevą, kur buvo taip pat svarstomos itin aktualios Jūsų tautos žmonių padėties okupuotame Kryme problemos. Kokie lemiami sprendimai šių tarptautinių forumų metu buvo priimti?

– Turkijos sostinėje Ankaroje dvi dienas vyko Antrasis pasaulinis Krymo totorių kongresas, į kurį susirinko per 600 delegatų ir apie 400 svečių; buvo priimtos kelios itin svarbios rezoliucijos, išrinktas Kongreso pirmininkas ir vykdomasis komitetas. Jį sudarys 23 žmonės iš Rumunijos, Bulgarijos, Uzbekistano, Kazachstano, Turkijos, Turkmėnijos, Lenkijos, Ukrainos, Rusijos sibirinės dalies bei kitų šalių, kuriose gyvena didesnės Krymo totorių bendruomenės. Lietuvai šiame komitete atstovausiu aš. Kongresą pasveikino daug garbingų svečių, savo sveikinimus atsiuntė Turkijos bei Ukrainos prezidentai. Turkija pirmą kartą atvirai pareiškė nepripažįstanti dabartinės Krymo okupacijos ir visokeriopai ginsianti Krymo totorius. Ukrainos prezidento sveikinime nuskambėjo mintis, jog, Krymui grįžus į Ukrainos sudėtį, Krymo totoriams bus suteikta teritorinė autonomija. Juk ten kažkada būta Krymo totorių valstybės! Šie abu pareiškimai mums, visiems totoriams, yra itin svarbūs.

Forume pasisakė daug garbingų svečių. Džiaugiuosi, kad šiam renginiui Lietuva parodė ištis išskirtinį dėmesį: dalyvavo penki Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos nariai, Seimo narys Emanuelis Zingeris, Lietuvos Respublikos ambasadorius Turkijoje Audrius Brūzga.

Vėliau šio kongreso vykdomojo komiteto nariai rinkosi Rumunijos Konstancos mieste, kuriame gyvena apie 35 tūkst. narių turinti totorių bendruomenė.

Žinome, jog Konstancoje buvote išrinktas Pasaulinio Krymo totorių kongreso generalinio sekretoriaus pavaduotoju. Sveikiname – tai ištis labai garbingos pareigos, atverian-

čios daugiau galimybių rūpintis savo tautiečių reikalais.

Taip, galėsiu labiau pasidaruoti tose šalyse, kur gyvena Krymo totorių diasporos. Turime sutelkti visas jėgas ir padėti į nepavydėtiną situaciją patekusiems savosios tautos nariams Kryme. Apie tai ypač rimtai kalbėjau su Konstancoje gyvenančiais tautiečiais, o grįždamas namo, dar susitikau su Bukarešto totorių bendruomenės atstovais. Beje, jiems pasakiau įdomų faktą: Rumunijoje, Dobrudžos regione gyvenantys totoriai savo šaknimis yra susiję su Lietuvos totoriais – kažkada, LDK laikais, tai buvo tos pačios bendruomenės nariai. XVII amžiaus pradžioje, valdant vyskupui Benediktui Vainai, LDK buvo pakankamai stipri religinė reakcija, persekiojusi protestantus, judėjus ir musulmonus. 1602 metų liepos 10-ąją įniršusių fanatikų minia nugriovė Trakuose buvusią totorių mečetę. Nuo to laiko totorių bendruomenė LDK ėmė mažėti, dalis jos narių dėl religinių draudimų persikėlė į Turkijos valdomas žemes, konkrečiau – į Dobrudžą, esančią dabartinėje Rumunijos ir Bulgarijos teritorijoje. Jie ten ir dabar gyvena nuo XVII amžiaus ir – o tai svarbiausia! – išlaikė savo gimtąją kalbą. Jei mes, Lietuvos totoriai, jos netekę, norėtume išmokti, reikėtų išsikviesti mokytoją iš Dobrudžos. Tai būtų toji pati totorių kalba, kuria Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje kalbėjo mūsų protėviai.

Į Osmanų imperiją, beje, buvo priversti emigruoti ir Krymo totoriai, carienės Jekaterinos II valdomai Rusijai aneksavus Krymo chanatą ir prijungus jį prie Rusijos.

Apie tai, kad LDK totoriams teko patirti diskriminaciją religiniu požiūriu, atvirai kalbant, Lietuvos plačiai vi-

suomenei nelabai žinoma. Istorinių žinių spragos vis ima priminti apie save, nugirdus panašius faktus. O apskritai ar jaučia kokių nors diskriminacijos apraiškų totoriai Lietuvai dabar?

–Užaugau Alytaus rajone, Butrimonyse. Šalia buvo totoriškas Raižių kaimas su mečete. Butrimonių miestelis, remiantis istoriniais šaltiniais, išsiplėtė nuo totorių gyvenvietės. Aišku, buitiniame lygmenyje mano tautiečiams pasitaikydavo patirti nepagarbos, tačiau ją sąlygodavo tikrai menkas vietos gyventojų išsilavinimas, siaura jų pasaulėžiūra. Iš kur kreivokai į totorius žvelgiantys vietiniai gyventojai galėjo žinoti apie didelį manosios tautos indėlį į Lietuvos istoriją, apie jos nuopelnus prieš daugybę amžių juos priglaudusiai žemei? Sovietiniais laikais apskritai būdavo populiariau kalbėti apie „mongolų – totorių jungą“, šios temos būdavo pilni to meto istorijos vadovėliai. Totoriaus įvaizdis tais laikais apskritai buvo formuojamas tikrai negatyvus – esą jie nuolatiniai rusų ir kitų tautų skriaudėjai, besigviešę svetimų žemių ir t.t. Toks nuolatinis žeminimas darė savo: kai kurie mano tautiečiai netgi pradėjo slėpti savo tikrąją tautybę – prisistatydavo lietuviais, lenkais, baltarusiais. Beje, kaimyninėje Baltarusijoje neigiama pažiūra į totorius buvo itin įsišaknijusi.

O apskritai – argi mes mokyklose buvome supažindinami su tikra, neiškreipta Lietuvos istorija? Pilni sovietinės ideologijos ir nuvalkiotų socializmo šampų vadovėliai juk nerašė, kokių tautos šviesulių tarpukariu būta iš totorių pusės! Tai buvo pasaulinio kultūrinio lygio inteligentija! Po karo, bijodami represijų, daugelis jų išvažiavo į Lenkiją, JAV, Australiją.

Ačiū Dievui, dabar gyvename nepriklausomoje Lietuvos valstybėje, sudariusioje visas sąlygas mūsų savigarbai pakelti. Jaunimas noriai siekia aukštojo išsilavinimo, bendruomenėje esama 9 mokslo daktarų. Juokaujame, jog būti totoriumi dabar tapo lyg ir madinga, visuomenėje esame gerbiami. Tiesa, dabar yra iškilęs kitas pavojus: pabėgėlių priėmimo problema gali sužadinti veikimą tų klišių, kurios formuoja visuomenės nuomonę ir islamo religijos išpa-

žinėjus sutapatina su fundamentalistais.

- Taip, daugelis žmonių tikrai bijo, kad su pabėgėlių srautu į Lietuvą plūstelės ir teroristai. Islamo, kaip religijos, įvaizdis, sutikime, labai nukenčia nuo vadinamosios „islamo valstybės“ kūrėjų veiksmų...

- O juk realybėje fundamentalizmas ir terorizmas su pačia islamo religija neturi būti siejami. Islamas nuo amžių buvo labai taiki, tolerantiška ir pagarbi kitoms tautoms religija. Senovės totorių valstybėje visos religijos turėjo lygias teises ir vienodą statusą. Dabar gi atsivertėlių į islamą (o iš esmės nusikaltėlių) grupuotės juodžiausi veiksmai žiniasklaidoje dažniausiai traktuojami kaip islamo religijos išpažinėjų darbas, ir tai baisu! Lietuvos žmonės turi būti ne gąsdinami atvykstančiais musulmonais, o mąstoma, kaip jie galėtų integruotis į mūsų visuomenę.

Beje, grįžtant prie diskriminacijos temos, jei jau ją palietėme, vis dėlto reiktų pripažinti, jog tam tikra prasme ją vis dėlto jaučiame ir dabar. Turiu galvoje tai, jog mes, sostinėje gyvenantys totoriai, negalime melstis mums šventoje vietoje – mečetėje. Turime tik laikinai tam tikslui pritaikytas patalpas, o valdžios pažadai pagaliau atstatyti šeštajame dešimtmetyje sovietų valdžios nugriautą Lukiškių mečetę taip ir lieka tik pažadais.

Išties, tai būtų istorinio teisingumo atstatymas, juk totorių maldos namai Vilniuje stovėjo nuo XV a. pradžios...

Toje vietoje, kur jų stovėta, buvo vadinamasis „totorių galas“, arba „Totorių Lukiškės“ su jų gyvenamaisiais namais, daržais ir kapinėmis. Pastarosios irgi buvo sunaikintos. Apie savo tautai padarytą skriaudą kalbame nuo 1991 metų, tačiau iki šiol net sklypas mūsų maldos namų statybai dar nėra paskirtas. Argi tai ne tikinčiųjų diskriminacija ir sovietinio požiūrio tąsa?

Buvusių kapinių vietoje dabar šiukšlynas, apleista vieta. Bent jau kokį memorialinį ženklą vietos valdžia leistų pastatyti! Ne vieną su šia tema susijusį projektą esame pateikę ir visomis įmanomomis progomis apie tai kalbame, o reikalas – nei iš vietos. Matyt pagaliau teks kategoriškai pareikalauti, primenant savo istorines teises į totoriams padarytos skriaudos atlyginimą, jeigu jau gražiuoju susitarti nebeišina. Apskritai labai liūdna, ypač kai pamatai, kaip re-

miamos tautinių mažumų bendruomenės kitose šalyse. Net tokia materialiai sunkiai gyvenanti šalis kaip Rumunija šiuo atžvilgiu stipriai lenkia mus.

Kuria prasme?

Įsivaizduokite: Rumunijoje gyvena apie 35 tūkstančius totorių. Kasmet jų bendruomenei iš valstybės biudžeto skiriamas 1 milijonas eurų. Šiais apskaičiavimais remiantis, mūsų dešimt kartų narių skaičiumi mažesnė bendruomenė turėtų gauti 100 000 eurų, o susigrabime vos 1,5 tūkst. – 2 tūkst. iš įvairių paramų paramėlių. Kaip su tokiais lėšomis vystyti savo veiklą?

Mano giliu įsitikinimu, mūsų valdžia galėtų suteikti ypatingą statusą toms tautinių mažumų bendruomenėms, kurios Lietuvoje gyvena šimtmečiais. Nes jų indėlis į šalies istoriją yra tikrai to vertas. Norėdamos kažkokiu būdu išgyventi, bendruomenės dabar yra priverstos kurti įvairiausius projektus, rašyti programas, dalyvauti konkursuose, tačiau gauti finansinį rėmimą jų pagrindu pasiseka anaipol ne visada. Norint, kad žmonės valstybei būtų lojalūs, reikia į juos atsižvelgti.

Aišku, kai kurie žingsniai diskriminacijos apraiškų šalinimo mūsų visuomenėje kryptimi jau žengiami. Vilties suteikia ir tai, kad šia tema prabylama vis garsiau. Štai dabar Socialinės apsaugos ir darbo ministerija finansiškai remia projektą „Atpažink diskriminacijos veidus“, kurį vykdo Lietuvos moterų draugija, Lietuvos vaikų fondas ir Romų visuomenės centras. Žmonės turi išmokyti vertinti pačią diskriminacijos esmę, išvelgti jos apraiškas, kurios kartais net pačia diskriminacija nelaikomos, taip su jomis susigyventa. Juk diskriminacija labai dažnai yra užslėpta, ne tokia akivaizdi, kaip, tarkim, dabar Rusijos vykdoma Krymo totorių atžvilgiu.

Jūs kaip niekas kitas dabar žinote tikrąją savo tautiečių padėtį Kryme. Kokia ji?

Ten diskriminacija žiauri. Tautos genofondas naikinamas tiesiogine šio žodžio prasme. Tarptautinės žmogaus teisių gynimo asociacijos Krymo grupė paskelbė: vidutiniškai kartą per dvi savaites dingsta du vyriškos lyties totorių jaunuoliai, po kurio laiko juos randa nužudytus, o rusams tarnaujanti policija net nesiima jų ieškoti. Mano lankymosi Rumunijos dienomis Kryme eilinį kartą buvo aptiktas negyvas

vaikinas totorius, o kas tai padarė, iki šiol neaišku. Tuo tarpu Rusijos žiniasklaida nesiliauja tvirtinusi, kad Krymo totoriams dabar nepalyginti geriau negu buvo tada, kai Krymas priklausė Ukrainai. Esą nusi-vylę dabartine Ukrainos valdžios politika, į pusiasalį pradeda keltis gyventi po visą Ukrainą išsiblaškę totoriai. Kokia netiesa!

Aišku, aš negaliu tvirtinti, kad viskas, kas vyko Ukrainos Respublikoje, buvo gerai. Juk Kryme tebegyvena buvusios sovietinės KGB darbuotojų vaikai ir anūkai, sovietizmo ten dar labai daug, o sovietiniais laikais Krymo totoriai patyrė nemažai skriaudų. Jie turėjo problemų įsidarbinti, jų vaikams būdavo sunku įstoti studijuoti į geresnius universitetus ar į doktorantūrą; bet tai, kas vyksta dabar, tiesiog nesutelpa į jokių rėmus.

Beje, Lietuvoje anaipol ne visi žino, jog 1918-aisiais, kai Lietuva atkūrė savo valstybingumą, Krymo totoriai jį taip pat atgavo, tačiau...tik trims mėnesiams. Iš pradžių jų troškimą turėti nepriklausomą valstybę kraujyje paskandino bal-tagvardiečiai, vėliau – bolševikai. O dar ankstesnė Krymo okupacija Rusijos carienės Jekaterinos II laikais taip pat atnešė daug nelaimių vietos gyventojams. Jau tais laikais totoriai buvo deportuojami iš gimtojo krašto, dalis jų buvo priversti palikti Tėvynę ir persikelti gyventi į Turkiją. Aš jau nekalbu apie totorių trėmimus 1944-aisiais Stalino įsakymu.

- Kokius pagrindinius uždavinius dabar kelia Pasaulinio Krymo totorių kongreso vykdomasis komitetas, kurio Generalinio sekretoriaus pavaduotoju esate išrinktas?

- Pagrindinis mūsų uždavinys – išlaikyti tautos vienybę ir vientisumą. Tuo tikslu pirmiausia turime suaktyvinti Turkijoje gyvenančios Krymo totorių diasporos veiklą. Šioje šalyje gyvena per keturis milijonus mūsų tautiečių, kurie galėtų prisidėti prie Krymo totorių padėties palengvinimo, esant reikalui, paremti juos finansiškai.

Apie Krymo totorių padėtį itin norėčiau plačiau supažindinti mūsų Seimo narius. Jų pagalbos tikėčiausi įamžinant Trakuose XIV amžiaus pabaigoje gimusio Krymo chanato įkūrėjo Chadži Girėjaus atminimą. Tai šis žmogus 1427 metais įkūrė nepriklausomą Krymo valstybę. Būtų puiku, jeigu Trakuose jam iškiltų paminklas.

Kalbėjosi Dana Kurmilavičiūtė

Krymo totorių deportaciją pasmerkė spaudos konferencijos Lietuvos Seime dalyviai

GALIMAS SITDYKOVAS

2015 metų gegužės 27-ąją Lietuvos Respublikos Seime įvyko spaudos konferencija-minėjimas, skirtas Krymo totorių deportacijos 71-osioms metinėms. Renginį pradėjo Krymo totorių Medžliso Lietuvoje atstovas, Lietuvos ministro pirmininko vi-suomeninis konsultantas tautinių mažumų klausimais, dr. Adas Jakubauskas. Jis pabrėžė istorinės atminties apie Krymo totorių atžvilgiu padarytus nusikaltimus Antrojo pasaulinio karo metais išsaugojimo svarbą ir suteikė žodį Ukrainos ambasadoriui Lietuvoje Valerijui Žovtenkai. Šis taip pat pasmerkė nusikalstamus stalinizmo veiksmus prieš Krymo tautas, pabrėžęs, jog drauge su Krymo totoriais buvo deportuotos ir kitos Krymo tautos, nepagrįstai apkaltintos bendradarbiavimu su vokiečių okupantais. Po to įvyko kino filmo „Pavogtas pavasaris“ peržiūra. Juostoje atskleistos Krymo totorių deportacijos istorinės šaknys. Ilgą istorinį laikotarpį tarp Krymo chanato ir Maskvos valstybės, o vėliau – tarp susidariusios ir sustiprėjusios Rusijos imperijos vyko įnirtingi kariai. Pradedant nuo XVIII a. vidurio stiprėjanti ir besiplečianti Rusija pradėjo itin aktyviai reikštis Juodosios jūros regione. Jekaterinos II valdymo laikotarpiu Krymas buvo užkariautas. Kaip liudija istoriniai šaltiniai, Rusijos aukštuosiuose sluoksniuose pastoviai gyvavo idėja iškeldinti totorius iš Krymo. Nepasitaikė tik tinkamos dingsties. Tokia galimybė atsirado 1944 metais. Kas gi įvyko Kryme Antrojo pasaulinio karo metu, kodėl buvo priimtas nutarimas dėl deportacijos?

Krymo autonominėje respublikoje gyvenančių totorių iškeldinimas į Uzbekistaną, Kazachstaną, Tadžikistaną, iš dalies – į Marių autonominę respubliką, į Uralą ir Kostromos sritį įvyko 1944 metų gegužės 18 – 20 dienomis. TSRS vidaus reikalų liaudies komisariatas deportaciją oficialiai pagrindė tokia priežastimi: esą Krymo totoriai dalyvavę kolaboracionistinėse formuotėse, kovojusiose nacistinės Vokietijos pusėje Antrojo pasaulinio karo metu. Buvo išleistas TSRS Valstybinio Gynybos Komiteto nutarimas Nr. GOKO 5858 dėl Krymo totorių iškeldinimo. Krymo totoriai, kariavę Raudonosios Armijos daliniuose, po demobilizacijos taip pat buvo deportuoti. Yra žinoma išimtinių atvejų, kai karininkai iš Krymo totorių tarpo nebuvo išsiųsti į deportacijos vietas kaip specpersikėlėliai (pvz., lakūnai Ametas Chanas Sultanas ir Emiras Useinas Čalbašas), tačiau gyventi Kryme jiems buvo uždrausta.

Nežiūrint į tai, kad okupacijos metu Kryme negyveno, taigi dalyvauti kolaboracionistiniuose junginiuose niekaip negalėjo, deportuoti buvo ir Krymo totoriai, kurie evakavosi iš savojo krašto iki jį užimant vokiečiams, bet suspėjo sugrįžti iš evakuacijos 1944 metų balandį – gegužį. Iš dalies buvo deportuoti visi karą praleidę evakuacijoje Krymo totoriai. Deportavimo operacija prasidėjo ankstyvą 1944 metų gegužės 18-osios rytą ir baigėsi gegužės 20-ąją, 16 valandą. Jai atlikti buvo pasitelkta NKVD kariuomenė su daugiau kaip 32 tūkst. kareivių. Deportuojamiesiems susiruošti būdavo skiriama nuo keleto minučių iki pusvalandžio. Po to juos sunkvežimiais veždavo į geležinkelio stotis. Iš ten ešelonai, konvojais saugomi, išvykdavo į tremties vietas. Liudininkai prisimena, kad tuos, kurie pasipriešindavo arba negalėdavo eiti, kartais šaudydavo vietoje. Pakeliui tremiamieji būdavo maitinami retai, ir dažniausiai – sūriu maistu, nuo kurio labai norėdavosi gerti. Kai kurių sąstatų žmonės pirmą ir paskutinį kartą valgyti gavo antrąją kelionės savaitę. Mirusieji greitaisiomis buvo laidojami greta geležinkelio pylimo arba nelaidojami visai.

NKVD telegramoje Stalinui parašyta, jog buvo iškeldinti 183155 žmonės (neskaitant kovojusiųjų veikiančiojoje armijoje, kurie buvo išsiųsti tremtin po demobilizacijos, 1945 m). Paskutinis traukinys į tremties vietą atkeliavo 1944 m. birželio 8-ąją. Didžioji Krymo totorių dalis buvo deportuota į Uzbekistaną (151136 žmonės), Kazachstaną bei Tadžikistaną (4286 žmonės), nedidelės grupelės išsiųstos į Marių ATSR (8597 žmonės), Uralą bei Kostromos sritį.

TSRS Aukščiausios Tarybos Prezidiumo įsakas Nr. 493 „Dėl totorių tautybės asmenų, gyvenusių Kryme“, paskelbtas 1967 metų rugsėjo 7 dieną, pripažino, jog „po Krymo išvadavimo 1944 m. nuo na-

cistinės okupacijos, tam tikros dalies Kryme gyvenančių totorių aktyvaus bendradarbiavimo su vokiečių okupantais faktai buvo nepagrįstai priskirti visai Krymo totorių bendruomenei“. Pertvarkos laikais TSRS Aukščiausioji Taryba Krymo totorių deportaciją pasmerkė, pripažindama neteisėta ir nusikalstama.

Didžioji dalis persikėlėlių, išsekusių po trejų metų gyvenimo vokiečių okupuotame Kryme, 1944 – 1945 metais žuvo tremties vietose nuo šalčių ir ligų, nuo normalių gyvenimo sąlygų nebuvimo (pirmaisiais metais žmonės gyveno barakuose ir žemėnėse, neturėdami nei pakankamai maisto, nei medicininio aptarnavimo). Žuvusiųjų skaičiaus tremties periodu duomenys stipriai skiriasi: nuo 15 – 25, oficialiai sovietinių valdžios organų paskelbtų procentų, iki 46,4 procentų, kuriuos pateikė Krymo totorių judėjimo aktyvistai, rinkę žinias apie žuvusiuosius 1960 – aisiais metais.

Skirtingai nuo daugelio kitų deportuotų tautų, sugrįžusių į tėvynę 1950-ųjų metų pabaigoje, Krymo totoriaus formaliai buvo atimta ši teisė iki 1974 metų, o faktiškai – iki 1989-ųjų. Masinis totorių sugrįžimas į Krymą prasidėjo tik pertvarkos pabaigoje.

Po Krymo prijungimo prie Rusijos 2014 metais Krymo totorių situacija tapo žymiai sudėtingesnė. Į Krymą uždrausta įvažiuoti Medžliso lyderiams Mustafai Džemiliovui ir Refatui Čubarovui.

Renginio pabaigoje dalyviams koncertavo totorių vaikų folklorinis ansamblis „Ilсу“, vadovaujamas Almiros Trakšeliėnės. Pirmiausia jis atliko Krymo totorių neoficialų himną „Guzel Kirim“. Konferencijos dalyviai jo klausėsi stovėdami ir tokiu būdu išreiškė solidarumą su Krymo totorių tauta.

*Iš rusų kalbos vertė
Dana Kurmilavičiūtė*

PARODA „ŠIMTMEČIUI PRABĖGUS“

Liusia GAIDUKEVIČIENĖ

Lapkričio mėn. 14 d. Druskininkų miesto V. K. Jonyno paveikslų galerijoje susirinko gausus meno mylėtojų būrys, Varėnos rajono totorių draugijos atstovai, kiti garbūs svečiai. Čia vyko unikalios parodos „Šimtmečiui prabėgus“ atidarymas. Tai mūsų tautiečio Lietuvos totoriaus tapytojo, scenografo, grafiko Ramazano Krinicko ir jo žmonos skulptorės Natalijos Luščinaitės-Krinickienės kūrybos darbų paroda, kurią atidarė ir vedė menotyrininkė Vida Mažrimienė. Ramazano Krinicko (1904–1983) kūrybinė veikla plati ir įvairiapusė. Talentingas Mstislavo Dobužinskio mokinys, dirbdamas dailininku Valstybinės Kauno operetės, Kauno muzikinės komedijos, Jaunojo žiūrovo teatruose nuo 1935 m. reguliariai dalyvavo Kauno ir kitų miestų parodose, tapė paveikslus, iliustravo knygas, braižė žemėlapius. Parodoje buvo eksponuojami paveikslai „Vakaras“, „Tyla“, „Banga“, „Valtys“, „Rytas prie ežero“ ir kt. spinduliuoja meilę Tėvynei, kurią istoriškai įgijo mūsų protėviai.

Natalija Luščinaitė – Krinickienė (1903 – 1998), skulptorė, Juozo Zikaro mokinė, viena iš nedaugelio Lietuvos moterų

skulptorių, kūrybinį kelią pradėjusi tarpukario Lietuvoje. Ilgai tylėjusi, bet nenutilusi. Savo rankas, savo gabumus, savąjį išmanymą atidavusi kūrybai. Palikimo palikusi per 40 skulptūrų, iki šiol gyvenančių savo tylųjį gyvenimą ten, kur buvo sukurtos. Jaukiame Žaliakalnio namelyje, pas pačius brangiausius, pas vaikus.

N. Luščinaitės kūrybą reprezentuoja 19 skulptūrų, tarp jų ir ankstyvosios, dar tarpukario metais skulptorę garsinusios: „Kalvis“ (1933), „Jūratė ir Kastytis“ (1936), „Nemuno ir Neries santaka“ (1936), „Sėk, sūneli“ (1937) ir kt.

Panaudota menotyrininkės Reginos Mėčienės medžiaga.

Susitikimas su Vilniaus miesto savivaldybės meru Remigijumi Šimašiumi

Š. m. lapkričio mėn. 10 d. Vilniaus miesto savivaldybės meras Remigijus Šimašius susitiko su Lietuvos musulmonų muftijumi Romu Jakubausku bei Lietuvos totorių bendruomenės atstovais. Susitikime dalyvavo Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkas doc. dr. Adas Jakubauskas, LTBS pirmininko pavaduotojai Motiejus Jakubauskas ir Alijus Aleksandrovičius, Lietuvos musulmonų sunitų dvasinio centro – muftiato darbuotojas, buvęs muftijus Romualdas Krinickis, Islamo švietimo ir kultūros centro direktorius bei Vilniaus musulmonų religinės bendruomenės pirmininkas Aleksandras Beganskas, Totorių jaunimo bendrijos „Duslyk“ pirmininkė Marija Meišutovič.

Įvyko šiltas, dalykiškas pokalbis. Aptartas pagrindinis klausimas – žemės sklypo skyrimo Vilniuje mieste mečetei bei Islamo centrui statyti. Buvo paliesti kiti aktualūs klausimai: Paramos suteikimo steigiant Lietuvos totorių muziejų Vilniaus mieste, vaikų darželio ar grupės įsteigimo Lietuvos totorių ir kitų tautybių musulmonų vaikams, Vilniaus Lukiškių mečetės ir kapinių vietos sutvarkymo ir memorialinio ženklo įrengimo (dab. Goštauto g. 11, Pusulaidininkų fizikos instituto kiemas).

Meras buvo informuotas, kad Memorialo projektą neatlygintinai sukūrė Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro skulptorius Jonas Jagėla. Sunaikintų totorių kapinių Vilniaus mieste, Liudvinavo gatvėje ribų nustatymo ir paminklinio ženklo įrengimo bei tinkamo buvusių kapinių teritorijos sutvarkymo, memorialinių lentų įrengimo Vilniaus mieste, ant namų fasadų, kuriuose gyveno įžymūs Lietuvos totoriai, gatvės žymaus Lietuvos totoriaus vardu pavadinimo Vilniaus mieste, sektoriaus miesto Liepynės kapinėse išskyrimo

musulmonams.

Buvo atkreiptas mero dėmesys, kad 2019 m. sukanka 700 metų totorių sąjungos su LDK Gediminu jubiliejus. Labai svarbu, kad ne tik Lietuvos totoriai, bet ir Lietuvos valstybė deramai pažymėtų šią svarbią Lietuvos totorių bendruomenei ir Lietuvos valstybei datą.

Meras Remigijus Šimašius pavedė savo patarėjams kurti aptartus klausimus ir juos įgyvendinti.

„LT“ informacija

Varėnos rajono totorių bendruomenei – 10 metų

ADOMAS TARASKEVIČIUS

Lapkričio 21 d. į Subartonis sugužėjo totorių tautinės mažumos atstovai, kurie minėjo savo bendruomenės Varėnos rajone įkūrimo 10-metį.

Varėnos rajono totorių bendruomenės pirmininkė Liusia Gaidukevičienė susirinkusiems teigė, kad svarbu ne tik pažymėti šią reikšmingą datą, bet kartu ir parodyti, kad totoriai yra taiki, kūrybinga ir aukštos kultūros tauta. Ji priminė, kad totoriai yra įvairiapusiškai išsilavinę žmonės – jų gretose yra ir žurnalistų, ir aukšto rango karininkų, architektų, mokslininkų, gydytojų.

Renginys Subartonyse prasidėjo malda, kurią vedė Turkijos Respublikos Lietuvoje ambasados imamas Mustafa Kurt. Renginyje taip pat dalyvavo Keturiasdešimties Totorių kaimo mečetės Vilniaus rajone imamas, buvęs Lietuvos musulmonų muftijus Romualdas Krinickis, Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininko pavaduotojas Motiejus Jakubauskas, Lietuvos totorių bičiulis, fotometraštininkas dr. Jonas Paršeliūnas.

Dalyvius sveikinę Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkas dr. Adas Jakubauskas pabrėžė L. Gaidukevičienės indėlį į totorių bendruomenės veiklą ne tik rajone, bet ir

Lietuvoje. Kaip žinoma, L. Gaidukevičienė yra pirmojo ir kol kas vienintelio Lietuvos Totorių kultūros ir buities muziejaus, įsikūrusio Subartonyse, įkūrėja. Jubiliejaus proga muziejui jis padovanojo muhirą, kuris 70 metų kabojo lietuvės išėivės namuose Kanadoje ir dabar papildys Totorių muziejaus Subartonyse kolekciją. Susirinkusiems sveikinimo žodį tarė ir Seimo narys L. Kazlavickas bei Subartonių bendruomenės pirmininkė Ona Slaminienė.

Pasirodymą šventės proga padovanojo kluonas Albertukas – Alytaus „Amber cirko“ artistas Lietuvos totorius Albertas Chazbijavičius su savo dukra oro artiste Migle. Pastaroji nušėbino savo šou su lankais.

Antano Baranausko „Anykščių šilelio“ ištrauką totorių kal-

Seimo narys L. Kazlavickas sveikina Liusę Gaidukevičienę

Galija chanum Fedosiuk

Karina Krinickyte

ba skaitė Vilniaus totorių atstovė Galija chanum Fedosiuk. O švie-saus atminimo ir Lietuvos totorių kultūros ir istorijos puoselėtojo, žurnalisto Mensaido Bairaševskio, kuris mirė šių metų vasarą eidamas 92-uosius metus, žmona Ramzija Bairaševskienė deklamavo poetės Ruf Tamarinės eiles, skirtas kompozitoriui Michailui Lukoninui.

Nacionalinį totorių šokį atliko Lietuvos totorių vaikų folkloro ansamblio „Ilsu“ („Tėvynė“) narė ir Keturiasdešimties Totorių mečetės imamo Romualdo Krinickio dukra Karina Krinickytė.

Po renginio visi vaišinosi tradiciniais totorių valgiais – totorišku šimtalapiu, pyragėliais, o vietos bendruomenė totorių atstovus ir visus susirinkusiuosius vaišino nuostabaus skonio troškiniu.

Neringos Rekašiūtės fotografinis projektas ir paroda „Islamas Lietuvoje“

„Islamas Lietuvoje“ - tai fotografinis dokumentinis, bet drauge ir meninis, pasakojimas apie įvairias Islamo religijos formas Lietuvoje. Šis projektas prasižėjęs kaip fotografinė istorija apie Lietuvos totorius, tačiau prasiplėtė ir dabar apima ir Lietuvos piliečius konvertitus bei musulmonus pabėgėlius ir imigrančius iš svetur.

Projekto tikslas - skatinti dialogą tarp daugumos ir mažumos, o tuo pačiu ir pačios mažumos viduje.

Taip pat ne mažiau svarbu siekti poži-

tyvus ir objektyvus musulmonų matomumo Lietuvoje didinimo bei tarpkultūrinio dialogo visuomenėje. Šį projektą galima laikyti ir edukaciniu - tai galimybė supažindinti Lietuvos visuomenę su joje vykstančiais kaitos procesais ir šių procesų keliamais iššūkiais.

Parodos metu buvo eksponuojama 15 fotografijų: portretų, interjerų bei eksterjerų. Nuotraukas akomponavo ir žodinės istorijos, papasakotos pačių fotografinių subjektų. Paroda vyko lapkričio 11 - gruodžio 7 dienomis UNESCO

galerijoje, Šv. Jonų gatvėje 11, Vilniuje.

Neringa Rekašiūtė - 27 metų fotografijos mokslo bakalaure, baigusi studijas Londono Middlesex universitete, šiuo metu studijuojanti ketvirtame tarptautinių santykių ir politikos mokslų kurse Vilniaus universitete. Fotografės interesai apima feminizmo, lyčių lygybės, socialinio teisingumo, kultūrų įvairovės, religijų įvairovės, tarpkultūrinio dialogo, Islamo religijos tematikas. Pradėjusikarjerą kaip mados fotografė, Neringa atrado socialinės dokumentikos žanrą dirbdama fiziškai neįgalaus vyro prižiūrėtoja Londone 2012 - 2013 metais.

Grįžusi gyventi į Lietuvą 2014 metų balandį tam, kad pabaigtų tarptautinių mokslų ir politikos mokslų bakalauro studijas, tapo Multikultūrinių Ryšių Centro, vadovaujamo profesoriaus Egdūno Račiaus, projektų kuratore. Vytauto Didžiojo Universiteto profesorius Egdūnas Račius yra projekto konsultantas bei vadovas.

Neringa Lietuvoje ir pasaulyje išgarsėjo su tokiais socialinius klausimus keliančiais projektais kaip „Mes.Moterys“ („We.Women“) ir „Jie laimėjo loteriją“ („They Won A Lottery“). Fotografės darbai buvo išspausdinti didžiausiuose pasaulio dienraščiuose: The Huffington Post, The Guardian, The Daily Mail, Dazed&Confused, Vanity Fair Italia ir daugelyje kitų.

Totorių mergaitė

Netekome Mensaido Bairaševskio

2015 m. liepos 14 d., eidamas 92-uosius metus, mirė visuomenės veikėjas, žymus Lietuvos totorių kultūros ir istorijos puoselėtojas žurnalistas Mensaidas Bairaševskis.

M. Bairaševskis gimė 1924 m. sausio 18 d. Strelnoje šalia Petrogrado (dabar – S.-Peterburgas), kur šeima persikėlė iš Lietuvos Pirmojo pasaulinio karo metais. Likimas lėmė jam gyventi ir dirbti įvairiose vietose, nes buvo baigęs aukštuosius jūreivystės ir karo aviacijos ryšio mokslus. Pastaroji specialybė praverė, kai grįžęs į Lietuvą dirbo Ryšių ministerijos sistemos įmonėse.

„Nors esu gimęs Petrograde, o studijavęs ir gyvenęs daugelyje sąjungos miestų, supratau, kad mano tėvynė yra Lietuvoje“, – jau būdamas brandaus amžiaus, kalbėjo M. Bairaševskis.

Prasidėjus Atgimimui, M. Bairaševskis aktyviai įsijungė į naujas veiklas. Lietuvos radijuje jis ilgus metus rengė laidas Lietuvos totoriams. Velionis buvo daugelio straipsnių Lietuvos totorių istorijos ir kultūros temomis įvairiuose leidiniuose autorius. Ilgus metus buvo

„Vakarinių naujienų“ bendradarbis.

M. Bairaševskis buvo pirmasis Lietuvos totorių kultūros atgimimo draugijos pirmininkas. Dideli jo nuopelnai, buriant totorių bendruomenę, gaivinat jos kultūros ir istorijos paveldą, tradi-

cijas, papročius.

Velionis buvo Lietuvos Sąjūdžio Seimo narys, Lietuvos kultūros fondo prezidiumo narys, atsakingas už tautinės mažumas. Apdovanotas Nepriklausomybės medaliu už nuopelnus atkuriant ir įtvirtinant Lietuvos nepriklausomą valstybę 1990-2000 metais.

Už asmeninį indėlį plėtojant Lietuvos transatlantinius ryšius bei Lietuvos Respublikos pakvietimo į NATO progą apdovanotas Lietuvos Respublikos Prezidento atminimo ženklu (2003).

M. Bairaševskis su žmona išaugino dvi dukteris. Tamara Bairašauskaitė – mokslininkė istorikė, Lietuvos istorijos instituto vyriausioji mokslo darbuotoja, habilituota humanitarinių mokslų daktarė, profesorė, knygų, daugelio kitų mokslinių publikacijų, tarp jų Lietuvos totorių istorijos klausimais, autorė. Šviesa Sudžienė – matematikė kibernetikė.

Velionis buvo plačios erudicijos, aukštos kultūros, tolerancijos žmogus. Jo šviesi asmenybė išliks Lietuvos totorių atmintyje.

Mensaido Bairaševskio atminimui

DRUSKININKIETIS MENSIDAS, ATGAIVINĖS LIETUVOS TOTORIŲ BENDRUOMENĘ

Kaip žurnalistas ir visuomenės veikėjas, Lietuvos totorių kultūros ir istorijos puoselėtojas Mensaidas Bairaševskis tapo pirmuoju totorių kultūros atgimimo draugijos pirmininku, Lietuvos totorių tradicijų gaivintoju atkuriant mūsų šalies totorių bendruomenę, kurioje šiuo metu galėtų būti 2000 šios tautybės asmenų, gyvenančių Lietuvoje. Ponas Mensaidas atstovavo Lietuvos totorius pirmajame Lietuvos Sąjūdžio suvažiavime. 2000 m. Prezidentas M. Bairaševskį apdovanojo Nepriklausomybės Medaliu už nuopelnus atkuriant ir įtvirtinant Lietuvos nepriklausomą valstybę 1990-2000 metais.

ARŪNAS ZURLYS

Lietuvos totoriai – tai unikali etninė tautinė mažuma, daugiau nei prieš 600 metų apsigyvenusi Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės teritorijoje. Jie buvo Vytauto Didžiojo pakviesti kaip puikūs karvedžiai ir kariai drauge kovoti prieš kryžiuočius. Žalgirio mūšio lauke Griunvalde iki šiol įamžinta trijų brolišių lietuvių, lenkų ir totorių pulkų vienybė nugalint kryžiuočius. Kai visa viduramžių Europa ginklavosi prieš musulmonus, išmintingi Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės vadovai kvietėsi talkon šio tikėjimo totorius, apsigyvenusius mūsų šalyje laisva valia. Nuo XIV amžiaus pabaigos – XV a. pradžios Lietuvoje totoriams užtikrinta tikėjimo laisvė, leista statyti mečetes ar tuoktis su krikščionimis, turėti valstiečių baudžiauninkų. Lietuvos totoriai

daugiausiai buvo išeiviai iš Krymo. Net iki XVII amžiaus totoriai privalėjo, karaliui pareikalavus, nedelsiant atvykti karinė tarnybon. Jiems vadovavo jų pačių, totorių, pareigūnai. Tokiu būdu LDK atsirado totorių karinės organizacijos.

Brolis – Rusijos navigacijos tėvas

91-erių metų druskininkietis Mensaidas Bairaševskis vienintelis iš jo šeimos 4-ių vaikų gimęs ne Lietuvoje, o Peterburge. Ten šeima kartu su ilgaamže senele Evelina Jasinskaja, sulaukusia net 107-erių metų, pabėgo iš Lietuvos nuo vokiečių okupacijos 1915 metais. Tiek vyresnysis brolis Aleksandras, tiek seserys Zainab ir Fatima gimę Lietuvoje, išskyrus patį Mensaidą, kuris, beje, vienintelis iš Bairaševskių vaikų sugrįžo gyventi Lietuvon iš Rusijos. Sesuo Zainab gyveno ir mirė Peterburge, sesuo Fatima savo gyvenimo kelionę už-

baigė Minske. Į enciklopedijas įtrauktas Mensaido vyresnysis brolis Aleksandras Bairaševskis, gimęs 1909 m. prie Vilniaus, o 88-erių metų miręs Peterburge. Jis enciklopedijose minimas kaip mokslininkas, Rusijos jūrų navigacijos tėvas, pagal kurio metodiką tenykštės šalies laivynuose atnaujinta navigacijos įranga. Su jūra ir radiotechnika susijęs visas Aleksandro gyvenimas – tiek gilinant šios srities žinias Anglijoje ir Vokietijoje, tiek kuriant Leningrado aukštąją jūrų mokyklą, kur dirbo Radiotechnikos fakulteto dekanu, tiek įrengiant pirmąsias pakrančių radijo stotis.

Vienintelis sugrįžo Lietuvon

Mensaidas apsisprendė susieti savo likimą su Lietuva, nors aukštuosius mokslus studijavo Taškente, o aukštuosius jūreivystės ir karinės aviacijos ryšio mokslus baigė įvairiuose tuometinės sąjungos miestuose

Charkove, Gakante Uzbekijoje, Maskvoje, turėdamas galimybių ten pasilikti. 1947 m. pirmosios Mensaido atostogos prabėgo Lietuvoje, kur atvyko pas gimines su tėvu Stepu (Mustafa). Knietėjo aplankyti artimuosius, gyvenančius istorinėse Lietuvos totorių vietose, tarkim, Raižiuose, Trakininkuose, Butrimonyse Alytaus rajone, 40-ies totorių kaime bei Nemėžyje Vilniaus rajone, susipažinti su tokia artima, bet nepažįstama šalimi, išsaugojusia musulmonų mečetes. Pusseserė supažindino Mensaidą su dailininku Antanui Žmuidzinavičium, kuris ne tik parodė savo paveikslus su Dzūkijos vaizdais, bet ir pratęsė pažinčių su menininkais seką. Abu paviešėjo pas žinomą skulptorių Petrą Rimšą, padovanojusį Mensaidui Vytauto Didžiojo bareljefo, kabojusio ant Kauno mečetės kopiją. „Nors esu gimęs Peterburge, o studijavęs ir gyvenęs daugelyje sąjungos miestų, supratau, kad mano tėvynė yra Lietuvoje“, – prisimena Mensaidas dosnią pažintimis su giminaičiais ir tėvynainiais pirmąją viešnagę protėvių krašte. Tiesa, ši viešnagė tėvų žemėje vos nekainavo nuosavos gyvybės, nes Lietuvos pokario partizanams iš Punios miško sukėlė įtarimą rusalkabis vaikas tarybinio jūreivio apranga. Užtarė pas tetą Butrimonyse gyvenusi ir vaikinui simpatizavusi Punios progimnazijos direktorė. Į Peterburgą, kur dėstytojavo jūreivystės mokykloje, sugrįžo gyvas ir sveikas. Tačiau Lietuva viliojo atgalios. Ilgainiui Mensaidas pramoko lietuvių kalbą, nors atvyko jos visiškai nemokėdamas.

Pirmojo Sąjūdžio Seimo narys

Viena iš M.Bairaševskio veiklos sričių Lietuvos totorių kultūros atgimime buvo žurnalistot darbas „Vakarinių naujienų“ laikraštyje. Be

Bairaševskių giminės herbas

to, nuo pat atvykimo į Lietuvą iki vėlyvo pensinio amžiaus jis rengė ir vedė radijo laidas, skirtas totoriams. Prieš 13 metų apsigyvenęs Druskininkuose, nuolatos dėl jų važinėdavo į Vilnių. Turėdamas 2-os grupės invalidumą, dirbo eksploatacijos skyriaus viršininku ir telegrafo vyr. dispečeriu Ryšių ministerijoje, elektros skaičiavimo centre, o iki pensijos – „Sąjunginės spaudos“ agentūroje.

Kaip žurnalistas ir visuomenės veikėjas, Lietuvos totorių kultūros ir istorijos puoselėtojas M.Bairaševskis tapo pirmuoju totorių kultūros atgimimo draugijos pirmininku, Lietuvos totorių tradicijų gaivintoju atkuriant mūsų šalies totorių bendruomenę, kurioje šiuo metu galėtų būti apie 2000 šios tautybės asmenų, gyvenančių Lietuvoje. M. Bairaševskis 6-erius metus buvo Lietuvos kultūros fondo prezidiumo narys, atsakingas už tautines mažumas. Ponas Mensaidas atstovavo Lietuvos totoriams pirmajame Sąjūdžio Seime. 2000 m. Prezidentas M.Bairaševskį apdovanojo Nepriklausomybės medaliu už

M.Bairaševskis su Koranu rankose šalia jo ištraukos, įrėmintos ėriuko odoje ir pakabintos ant sienos.

nuopelnus atkuriant ir įtvirtinant Lietuvos nepriklausomą valstybę 1990–2000 metais.

Jubiliejus tarp totoriškų patiekalų

Praėjusiais metais dukterų – 65-erių metų hab. istorijos mokslų daktarės Tamaros Bairašauskaitės, istorinių knygų apie Lietuvos totorius autorės, ir 62-ųjų metų matematikės kibernetikės Šviesos Sudžienės šeimos, anūkai, taip pat totorių tautybės žmona Ramzija, ilgametė „Baltarusijos“ sanatorijos pedagogė, kiti artimieji surengė M.Bairaševskui jubiliejinę 90-mečio šventinę vakarienę. Seneliui buvo labai svarbu, kad jubiliejinėse vaišėse, kurios vyko „Baltarusijos“ sanatorijos banketų salėje, dalyvavo ir anūkai: finansininkė Monika ir architektūros studentė Goda, advokatas Tomas ir chemijos mokslų daktaras Jurgis. Vaišių stalas, be abejo, neapsiėjo be totoriškų patiekalų, iš kurių bene pagrindinis – šimtalapis. Vieną iš šių tradicinių patiekalų skaniai iškepė totorių tautybės ratnyčėnai Aleksandravičiai. Ant vaišių stalo netrūko ir kitokių šventinių totoriškų patiekalų, kurie paprastai gaminami svarbiausių totorių metų švenčių, Ramadan Bairamo, pažymimo tris dienas, ar Kurbano Bairamo, švenčiamo 4-ias dienas, progomis. Derėtų priminti, jog mums įprasti koldūnai – taipogi totoriškas patiekalas.

Koraną padovanojo Saudo Arabijos karaliaus atstovas

Ramadan Bairamo ir Kurbano Bairamo dienomis, kurių datos kasmet vis kilnojamos, atsiverčiamas pagrindinis musulmonų šventasis raštas – Koranas, kurį Mensaidas savo namuose Ateities gatvėje saugantis. Šį dailiai įrištą Korano leidimą

1926 m. Mensaidas su senele Evelina Jasinskaja, išgyvenusia net 107-erius metus

M.Bairaševskio seserys Zainab ir Fatima totorių tautiniais drabužiais 1930 metais.

M.Bairashevskiui padovanojo Saudo Arabijos karaliaus atstovas. Taipogi ant buto sienos kabančios įrėmintos ėriuko odos – Korano ištrauka arabų kalbos dailia raštu. Namuose saugantis ir išskirtinę Lietuvos totorių relikviją – kitabą, kurio tekstai atlieka musulmoniško katekizmo funkcijas. Tai Lietuvos totorių kultūros paminklas,

parašytas arabų ir senąja baltarusių kalbomis. Šio Lietuvos totorių katekizmo originalas saugomas Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje.

M.Bairashevskis, daugelio straipsnių Lietuvos totorių istorijos ir kultūros temomis autorius, gali išsamiai papasakoti apie savo protėvių šimtmečius mūsų

krašte nuo 1480 metų, kai Lietuvoje apsisistoję Krymo totorių kunigaikštis Bairas, pradėjęs mūsų žemėje šios giminės gyvenimo darbus.

**Perspausdinta iš Druskininkų krašto savaitraščio „Druskonis“, 2015 m. kovo 6-12 d. Nr. 9 (1303).
Arūno Zurlio nuotraukos**

IX-asis Romualdo Makavecko vardo greitųjų šachmatų turnyras

JONAS RIDZVANAVIČIUS

IX-asis Romualdo Makavecko vardo greitųjų šachmatų turnyras įvyko 2015 metų spalio 3 dieną, šeštadienį, Kauno karininkų ramovėje. Tai jau devintas toks renginys – turnyras, kuriame dalyvauja šachmatininkai iš visos Lietuvos, ir jau praėjo devyneri metai nuo Romualdo išėjimo iš šio pasaulio.

Šį kartą turnyre dalyvavo rekordinis žaidėjų skaičius, netgi 129 žaidėjai iš įvairių Lietuvos miestų ir vietovių. Dalyvavo netgi 104 žaidėjai turintys tarptautinius reitingus. Gaila, kad šį kartą mažai dalyvavo mūsų šachmatininkų totorių, tik du. Turnyrui teisėjavo Jonas Ridzvanavičius vyresnysis ir Algirdas Rauduvė. Turnyras vyko 9 ratų šveicariška sistema. Susitikdavo žaidėjai, turintys vienodą taškų skaičių. Kiekvienam žaidėjui buvo skiriama po 12 min. pridėdant po 5 sek. kiekvienam padarytam ėjimui.

Po 9 ratų išaiškėjo nugalėtojai įvairiose kategorijose. Jie buvo apdovanoti specialiai įsteigtais prizais. Pagrindiniais prizais apdovanoti turnyro nugalėtojai. Pirmąją, antrąją vietas užėmė du šachmatininkai, tarptautiniai meistrai kauniečiai Titas Stremavičius (tarpt. reitingas 2487) ir Tomas Laurušas (reitingas 2461). Jie laimėjo po 8 partijas ir tik vieną tarpusavyje sužaidę lygiosiomis. Taigi, jie surinko po 8,5 taško iš 9 galimų. Kadangi pagal papildomus rodiklius (Bucholco koeficientus) Tito Stremavičiaus rodikliai buvo geresni, tai jis pripažintas turnyro nugalėtoju. Jis apdovanotas specialia R. Makavecko taure, I-os vietos medaliu ir piniginiu prizu. Tomui Laurušui pripažinta antroji vieta. Jis apdovanotas antros vietos sidabro medaliu ir jam įteiktas piniginis prizas. Reikia pasakyti, jog šie du jauni šachmatininkai (Titas yra septyniolikos, Tomas – devyniolikos metų) jau pasiekė didmeistrių lygius. Apie tai liudija ir jų tarptautiniai reitingai. Praėjus porai savaičių po mūsų turnyro Titas startavo tarptautiniame turnyre Berlyne, kuriame dalyvavo daug didmeistrių, ir užėmė pirmąją vietą. Gegužės mėnesį vykusiose Lietuvos pirmenybėse Titas buvo antras, o Tomas – ketvirtas.

Trečiąją – septintąją vietomis pasidalijo Paulius Pultinevičius (Marijampolė, 2171), Paulius Juknis (Kaunas, 2162), Arnas Povilas Žukauskas (Marijampolė, 1981), Stasys Steponavičius (Kaunas, 2125) ir Rimvydas Šumskis (Marijampolė, 2072). Pagal papildomus rodiklius jie užėmė vietas išvardinta tvarka, visi jie surinko po 7 taškus. Reikia pasakyti, jog keturiolikametis moksleivis, marijampoliškis Paulius Pultinevičius dar didelę pažangą ir galima tikėtis, jog greitai jis taps puikiu šachmatininku, mestru. Aštuntas buvo FIDE meistras, kaunietis Aleksandras Jegorovas (2337) surinkęs 6,5 taško. Visi šie šachmatininkai buvo apdovanoti atitinkamais piniginiiais prizais, o Pauliui Pultinevičiui papildomai įteiktas III vietos bronzos medalis.

Toliau prizais buvo apdovanoti šachmatininkai, užėmę prizines vietas savo kategorijose.

Tarp moterų (mergaičių) pirmąją vietą užėmė Rūta Jakaitytė (Panevėžys, 1947), antrąją – Violeta Benkunskienė (Kaunas, 1644) ir trečiąją – kaunietė Aušra Plutaitė (1286).

Tarp dalyvių su mažesniais tarptautiniais reitingais nei 1850 bei dalyvių be reitingų pirmąją vietą užėmė vilniškis Vadim Voronov, antrąją – Viktoras Grigaliūnas (Kaunas) ir trečiąją – Juozas Dain-

Žaidžia turnyro prizininkai. Priekyje Tomas Laurušas (kairėje) ir Titas Stremavičius, antrame plane – Paulius Pultinevičius (kairėje) ir Timūr Baliasnyj.

auskas (Kaunas). Tarp dalyvių su mažesniais reitingais nei 2000 pirmąją vietą užėmė vilniškis Romas Rukšėnas (1967), antrąją – Jonas Kubilius (Raseiniai, 1899) ir trečiąją – Algimantas Arulis (Marijampolė, 1964).

Tarp moksleivių pirmąją vietą užėmė Augustas Gucaga (Kaunas), antrąją – Tautvydas Šiugždinis (Kaunas) ir trečiąją – Aras Jonas Lazaravičius (Kaunas).

Tarp senjorų, vyresnių nei 60 metų, pirmąją vietą užėmė Raimundas Jasiūnas (Vilnius, 1886), antrasis buvo Algis Tumosa (Kaunas, 1952) ir trečias – Vytautas Kuras (Kėdainiai, 1834).

Tarp vyresnių senjorų, kuriems per 70 metų pirmasis buvo tarptautinis sporto meistras Kęstutis Kaunas (Kaunas, 2060), antrasis – Gintautas Petrakis (Kaunas, 1925) ir trečias – Jonas Venckus (Jonava, 1664).

Visi išvardyti dalyviai buvo apdovanoti atitinkamais prizais, o užėmę pirmąsias vietas dar papildomai medaliais.

Asmeninėmis dovanomis apdovanoti geriausiai pasirodę 6 jauniausi šachmatininkai iki 11 metų amžiaus. Tai Andrius Aleknavičius, Rapolas Likatavičius, Ignas Vasiliauskas, Laimis Šilkaitis, Pijus Greičius ir Erikas Mecelica.

Reikia pasakyti, jog šis turnyras yra užregistruotas tarptautinėje šachmatų federacijoje FIDE ir bus joje apskaitomas. Visi dalyviai įgaus savo individualius FIDE identifikavimo numerius ir bus skaičiuojami greitųjų šachmatų (RAPID) reitingai.

Uždarymo metu dalyvius sveikino ir prizus teikė Kauno apskritys totorių bendruomenės pirmininkas Kęstutis Zenonas Šafranavičius, turnyro vyriausias teisėjas Jonas Ridzvanavičius vyresnysis ir teisėjas Algirdas Rauduvė. Visi dalyviai buvo pavaišinti kava, arbata, sausainiais, saldainiais, įvairiais buterbrodais. Savo ruožtu reikia pažymėti, jog iš visų Lietuvoje vedamų greitųjų šachmatų turnyrų, Kauno totorių bendruomenės šefuojamas R. Makavecko vardo turnyras sulaukia didžiausio šachmatininkų dėmesio ir gausiausio dalyvavimo.

Летувос Тоторiai

Отчетно-выборное собрание муфтията: главная задача - строительство мечети в Вильнюсе

ГАЛИМ СИТДЫКОВ

Муфтият – это самоуправляющаяся централизованная религиозная организация, объединяющая на добровольных началах мусульманские религиозные учреждения (культовые и учебные заведения), а также жителей проживающих на определенной территории, для совместного исповедания и распространения ислама. Возглавляется муфтием.

26 августа 2010 г. в Мусульманской общине Литвы был избран на должность муфтия – Ромас Якубаускас. Более 10 лет исполнявший обязанности муфтия Рамазан Криницкий подал в отставку, но согласился продолжать свою духовную миссию в правлении муфтията в должности секретаря. Заместителем муфтия был избран Александрас Беганскис – председатель Мусульманской общины Вильнюса.

15 марта 2015 г. в Каунасской мечети состоялось отчетно-выборное собрание правления муфтията Мусульманской общины Литвы. Присутствовали представители всех мусульманских общин, с отчетным докладом выступил муфтий Ромас Якубаускас.

В своем отчете муфтий сосредоточил свое внимание, прежде всего, на вопросе строительства мечети в Вильнюсе. «Главная задача сейчас, - сказал Р. Якубаускас, - это построить мечеть в столице».

Муфтий пояснил, что мечеть в Вильнюсе стояла столетия, несколько раз она перестраивалась, но в шестидесятых годах XX века была разобрана, и от неё осталось в написание улица Мечетес. Так что правильное говорить не о строительстве, а о возрождении мечети. Конечно, мы не думаем о строительстве на исто-

рическом месте, в районе Лукишкес, - отметил муфтий, - сейчас там другие здания и это было бы слишком сложно. Раньше в этом месте располагалась татарская деревня, сейчас же это почти центр города. Поэтому мы подходим к этому вопросу практично, и согласны на другое место. Участок, о котором сейчас идет речь, нас устраивает, хотя каким он будет точно, мы пока не знаем. В том месте располагается мусульманское и караимское кладбище, и мы бы хотели расширить мусульманскую часть, благо, что такая возможность есть. Нам давно необходимо здание, где мусульмане могли бы совершать молитвы, обучать своих детей, проводить похороны.

Сейчас обсуждается вопрос, подчеркнул он, о выделении участка, на котором будет находиться многофункциональный религиозный центр с мечетью, а также мусульманское кладбище. Скорее всего, это будет в районе Каролинишкес или Науйининкай. Необходимость строительства мечети давно назрела. Вообще это не первая наша попытка получить место под мусульманский центр, но только сейчас дело сдвинулось с мертвой точки. Выделено 3,2 га земли. Это немалая площадь. Так уж сложилось исторически, что мусульмане пришли на эту землю по приглашению правителей, и потому власть всегда относилась к нам лояльно. Во время посещения Турции, Омана муфтий вел переговоры о строительстве мечети. Получил обещание, что если будет выделен участок земли для строительства, помощь будет предоставлена.

Следующая важная тема, на которой акцентировал внимание участников собрания муфтий Р. Якубаускас, -

это летние лагеря для детей. Для проведения детского лагеря необходимы благоприятные условия для размещения детей, воспитателей, учителей, нужно обеспечить качественное питание. Важно, чтобы информация о лагере, сроках и условиях его проведения были известны людям во всех общинах, чтобы все желающие могли участвовать в лагере. Между тем председатель Клайпедской общины «Нур» Ильфир Гибадуллин заявил, что он не был информирован о религиозном лагере. Если бы знал, обязательно направил бы желающих, - сказал он.

Далее муфтий обратил внимание на возможности для молодежи получить образование в Турции. Первый год обучения будет посвящен изучению турецкого языка. Нельзя пропустить такой шанс, - подчеркнул Р. Якубаускас. В июне ожидается визит в Литву министра иностранных дел Турции, а затем президента Турции. Эти визиты мы должны использовать для укрепления наших дружеских связей.

Важным вопросом является поднятие престижа муфтията. Некоторые спрашивают: почему муфтий часто ездит за границу? Понятно, что движение – это дорогое удовольствие, но без связей с мусульманским миром мы не поднимем престижа муфтията, - подчеркнул Ромас Якубаускас. Есть вопросы, которые можно и нужно обсуждать только в личной беседе. Муфтий отметил также, что среди Балтийских стран только муфтият мусульман Литвы издает религиозную литературу и поделился планами на будущее: продолжать и совершенствовать начатые работы, организовывать курсы для желающих совершить хадж, временно перенести адрес

муфтията в Каунасскую мечеть (улица Тоторю, 6).

Далее состоялось обсуждение доклада муфтия, выступления участников собрания.

Ромас Криницкис, секретарь муфтията, высказал удовлетворение собранием. Очень радует, что мы собрались, – подчеркнул он. – За время прошедшее после собрания в сентябре 2012 года достигнут большой прогресс в работе муфтията. Был приобретен фотоаппарат, сделано немало фотографий, которые отражают деятельность муфтията. Появилась возможность пользоваться помещением на улице Смоленско. Р.Криницкис высказал предложение о том, что нужен представитель муфтията для печати, поскольку много звонков, обращений с вопросами о деятельности религиозной общины.

Председатель Немежанской общины Таирас Кузнецовас предложил всем общинам обсудить новый проект устава муфтията, издавать газету муфтията, активнее защищать интересы всех мусульман, больше

общаться с людьми. Также высказал мнение, что муфтий может сам просить аудиенции у премьер-министра для решения назревших проблем. Высказал необходимость более ясно подчеркнуть, что литовские караимы и литовские татары – это разные народы, чтобы преодолеть существующее у многих людей представление об этих народах как представителей одной религии, одного происхождения. Это предложение нашло поддержку всех участников собрания.

На самом деле, связь между караимами и литовскими татарами только в том, что пришли на территорию Великого княжества Литовского в одно время. И хотя тюркские народы вышли из примерно одного региона, и языки были схожими, но особой связи и контактов между татарами и караимами не было и нет. В первую очередь это касается религии. Татары – это мусульмане. У караимов – своя вера. Они признают только Ветхий Завет.

Председатель Алитусской религиозной общины Иполитас Макулавичюс высказал необходимость издания кни-

ги-пособия для обучения чтению молитв на арабском языке, правил поведения в мечети, на кладбище.

Председатель Вильнюсской религиозной общины Александрас Беганскис высказал ряд предложений об улучшении деятельности правления муфтията, необходимости консолидации всех мусульман Литвы.

Инесса Мажитова также поддержала идею об издании такой книги, подчеркнув, что это не просто сделать, но необходимо.

Участники собрания единогласно избрали Ромаса Якубаускаса муфтием, председателем правления Мусульманской общины Литвы на следующую каденцию. За предстоящий период следует решить главную задачу – строительство мечети в Вильнюсе. Таков был наказ участников собрания вновь избранному муфтию мусульман Литвы Ромасу Якубаускасу.

Телефон муфтия + 370 674 177 10, электронная почта – gamadan@inbox.lt. Адрес сайта о мусульманах Литвы – www.mecete.lt

Семинар журналистов региональных средств массовой информации состоялся в Каунасе

Семинар журналистов и редакторов региональных средств массовой информации состоялся в Каунасе 20-21 ноября в гостинице „BEST WESTERN Santaka“. Организатор семинара – Представительство Еврокомиссии в Литве.

В первый день семинара его участники обсудили инициативы Еврокомиссии, направленные на поощрение роста экономики и создание рабочих мест. Также дискутировались вопросы миграционной политики Еврокомиссии в контексте современного кризиса беженцев, возможностях и деятельности с целью достижения успешной интеграции беженцев в Литве.

О способах экономического управления в Европейском Союзе говорил аналитик Представительства Еврокомиссии Йонас Расимас. Геополитические процессы, происходящие на Среднем и Ближнем Востоке, анализировал в своем сообщении лектор Университета Витаутаса Великого Андриус Шварплис. О действиях ЕК, решая кризис с беженцами, говорил руководитель группы средств массовой информации Представительства ЕК по связям Гедриус Судикас.

Также выступающие обсудили практические аспекты переселения бе-

женцев в Литву. В центре внимания оказались деятельность Литовских властных институций и негосударственных организаций, обеспечивающих успешную интеграцию беженцев.

По этим вопросам говорили советник министра Внутренних дел Арнольдас Пикжирнис, заместитель директора Департамента структурной поддержки ЕС Аудра Микалаускайте, директор Центра приема беженцев в Рукле Робертас Микуленас, руководитель программы интеграции иностранных беженцев Вильнюсской архиепископии Caritas Илма Куодене, временно исполняющая обязанности генерального секретаря Литовского Красного Креста Гинтаре Гузавичюте.

После кофейного перерыва с докладом об истории татарской общины в Литве, возможностях интеграции беженцев в Литовском обществе, исповедующих ислам, выступил председатель Союза общин татар Литвы, доцент Университета Рёма-риса, др.

Адас Якубаускас. В заключение своего выступления докладчик совместно с соавтором Галимом Ситдыковым представил слушателям книгу «Литовские татары в истории и культуре».

Второй день семинара был посвящен практическому обучению представителей региональной печати. Представитель предприятия *Infograt*, обосновавшегося в Латвии Габриэлюс Латаветис познакомил слушателей с интернетным инструментарием, предназначенным для предоставления информации в форме иконографии.

Эксперт по информационным технологиям Джюгас Паршонис познакомил аудиторию с другими существующими в интернете средствами для предоставления информации в наиболее привлекательной форме.

Представительство ЕК в Литве оплатило участникам семинара расходы по обеспечению гостиницей и питанием.

Информация «ЛТ»

Устная история литовских татар

МОТЕЮС АБУНЯВИЧЮС:

1. Ваши имя и фамилия. Где и когда родились?

Я, Мотеюс Абунявичюс, родился 17 апреля 1928 г. в д. Райжяй Бутриманской волости Алитусского округа.

2. Прошу рассказать о Вашей жизни.

Наша усадьба была окружена большим садом. Раньше крону деревьев никто не формировал, не подрезал, поэтому дерево вырастало высотой до 6-8 метров. Помнится, было несколько столетних груш. Их никогда не обрезают, не обрывали, потому что были очень высокие. Довольствовались тем, что собирали упавшие. Приходилось под ними растить траву. По всему саду царствовала поросль очень ценных венгерских слив. За них хорошо платили, поскольку годились для переработки. Перед Сочельником на рынке за них платили в три раза дороже. Зима 1939/40 года была очень морозная, весь сад замерз. Сливы быстро ожили и начали зеленеть, но очень редкими кустами. Плоды стали мелкими. Пришлось разрядить. Откопав молодую поросль, посадил несколько рядов слив перед домом. Здесь они стали расти более крепкими. Начав учиться в сельскохозяйственной школе, закупил саженцы молодых яблонь и посадил их в саду.

3. Что знаете о своих родителях? Имена их. Чем занимались? Интересное, сильное воспоминание о них?

Моя мама, Зофия Александровичюте, происходила из той же деревни. Её брат Довидас наследовал хозяйство. А другой брат Стяпонас убыл в Бразилию. Мой отец, Александрас Абунявичюс, хозяйствовал в той же деревне. Еще слышал, что у отца был брат. Однако его не помню. До сих пор ничего не знаю о его семье, потомках.

4. Расскажите о своих предках: дедушках, бабушках, чем они занимались? Было ли у них прозвище?

Деда Бронюса Александровичюса хорошо помню. Он курил трубку, прикуривая от искры. Он умер, когда я еще был маленький. Его жену (бабушку) не помню, потому что умерла молодой.

5. Рассказывали ли они о своем происхождении? О татарах? От кого узнали о своем татарском происхождении?

Нашу деревню окружали дома литовцев. Мой родной язык был гуду (белорусский). Когда татары потеряли свой родной язык, освоили языки народов, в окружении которых жили. В нашей деревне часть людей говорили на гуду (по-белорусски), часть на польском. С литовцами говорили по-литовски. Я изучил литовский язык, когда начал общаться с соседскими детьми.

6. Как татары называют сами себя? Каким именем?

Во времена Великого княжества Литовского и будучи в составе Российской империи, мы были татарами, признавали ислам как мусульмане-сунниты. Мы пришли в Литву из разных мест Золотой Орды, но для нас было важно, что всех нас объединяет религия - ислам.

7. Какое было Ваше детство? Где выросли? В деревне или в городе? Как играли? Какое интересное событие помните из своего детства?

О детстве. Так уж получается, что человек с малых лет что-нибудь для себя открывает. Из подручных материалов делали себе коньки, лыжи. Весной, когда выгоняли коров на пастбище, с шерсти коров, вычесывая с боков, делали мячики.

Иногда во время грозы от молний загорались усадьбы, какие-нибудь постройки соседей. Тогда не было электричества, молниеотводов. Поэ-

тому старались усадьбы строить по-дальше друг от друга. Тогда не было бетонных колец для колодцев. Колодцы укреплялись из коротких бревен. По возможности в середине двора выкапывали пруд. Начали строить молниеотводы. Не так, как сейчас, но посередине двора. Пришлось наблюдать такое сооружение для защиты от молнии. Связываются между собой три длинные жерди, прикрепляется с одной стороны толстый вал, приглашают несколько соседских мужчин и устанавливают в глубокую яму рядом с прудом. Если воды в пруду летом остается мало, несут воду ведрами в пруд. В общем, когда начинается гроза, бывает так, что заливается водой топящаяся печь, закрывают все щели, двери, окна. И молятся.

8. Какие мусульманские праздники отмечали? Как и где?

Всегда праздновали Рамазан-байрам, Курбан-байрам, которые продолжались 3-4 дня. И отмечали праздники одного дня: Мавлюд, Арафат, Новый год, Ашуре, первую пятницу каждого месяца. После общего намаза сразу шли из мечети в гости к соседям, родственникам. А вечером приглашали в какую-нибудь большую усадьбу на вечеринку. Вечеринки проводились в каждый праздник. Танцевали вальс, фокстрот, краковяк, галопку и другие старинные танцы. На вечеринки шли семьями. Часто

Мотеюс Абуневичюс с сыном и внуком

женатых было даже больше, чем молодых, неженатых. Позже играли и дамский вальс. И приглашали только женатые. Тотчас меняли музыку на марш и вели женщин к столу. Там уже проходило сватанье и другое. В это время парни угощали девушек, оставшихся в салоне. Однажды, на грузовой машине, полученной в хозяйстве, стоя, заехали в д. Базорай. Там праздновали три дня, переходя из одной усадьбы в другую.

9. Мечеть, которую посещали, где находилась, в каком состоянии?

В период советской власти в Литве действовала единственная мечеть в д. Райжяй. Мечеть в д. Винкшнупяй разрушили, отступая, немецкие солдаты. Мечеть в Вильнюсе разрушили большевики. В Нямежисе председатель апилинковского совета повесил кусок доски на дверь, написал «Музей» и запер. Мечеть д. Сорок татар находилась в аварийном состоянии. В Каунасской мечети работала детская библиотека. После обретения Литвой независимости все мечети вернули местным мусульманским общинам, отремонтировали, открыли для верующих.

10. Имя муллы...

В Райжяской мечети до 1944 г. в течение 30 лет муллой был Адомас Халаяцкас. После него принял обязанности муллы другой Адомас Халаяцкас. Следующим был Мустафа Халаяцкас.

11. Татарское кладбище...

В д. Райжяй находятся шесть кладбищ. В соседних деревнях – еще восемь. В настоящее время действующим является только кладбище в Райжяй-Подяворай. Первый председатель мусульманской общины поручил мне найти и обозначить все старые кладбища. Мы втроем – фотограф районной газеты, представительница охраны памятников и я – обошли все старые кладбища. На все завели в двух экземплярах документацию. Некоторые кладбища уничтожили советы во время мелиоративных работ. В настоящее время руководители уничтожили кладбища в д. Адамонис и Зиретка.

12. Помните ли время войны? Что пережили, что осталось в памяти?

Война никогда ничего хорошего не приносит. Когда СССР заставил Литву принять ограниченный контингент войск Красной армии, страну заполнили войсковые части.

Мотейус в молодости

Местные большевики начали агитировать за власть рабочих и крестьян. Наш с трудом заработанный капитал превратился в щепки. Нашу усадьбу в д. Райжяй хотел присвоить арендатор. Начались суды. Пока шли суды, родственник оставил нам в наследство 11 га земли с домом. Здесь я был основным пахарем. Советы начали раздавать участки малоземельным и безземельным крестьянам.

22 июня 1941 г. я пас коров. Над головой полетели самолеты, бросая бомбы и стреляя. Мне под ноги упали гильзы. Подумал: маневры. Вскоре один самолет загорелся и упал рядом с усадьбой в Райжяй. «Ничего себе маневры», подумал я. От Алитуса в сторону Бутримониса двинулась разная техника. По полю ржи пробежала группа русских солдат. Несколько смелых женщин подошло ближе, чтобы посмотреть, что делается. В Алитусе из советской эскадрильи после профилактики поднялись в воздух только два самолета. Один был сразу сбит.

Вечером по соседству остановились немецкие артиллеристы с пушкой, которую тянули лошади. К вечеру начали ставить палатки, мыться, бриться. Раздался выстрел. Оказалось, что конь, оставленный в болоте помыться, проткнул бок. Его тотчас застрелили и в котел на суп. Кусок мяса подарили хозяину. Тот всё видел и не посмел отказаться. Другого, хромого коня, бельгийской породы отдали хозяину. Тот заправил в двойную упряжку и через несколько дней повез урожай, как трактором. Запомнилось, как несколько солдат мы-

лись и брились возле нашего колодца. Один из них начал ловить и бить наших кур. Пригрозил, что пристрелит, если будем жаловаться.

Во время немецкой оккупации посещал школу в деревне Бутримонис. Учился в 6 классе. Готовился к поступлению в гимназию. Чтобы не вывезли на работу в Германию, часть молодежи пряталась у родственников.

Через несколько лет немецкая техника двинулась через Такнишки в сторону Канюкского моста. Русские самолеты их накрыли бомбами. Предстояло сражение, нам было приказано убираться в указанном направлении. Уложили имущество на телегу. Осталось только привязать коров. Но это не понадобилось. Немцы переправились на левый берег Нямунаса и там закрепились. Пренайский мост был разрушен посередине. Был полуразрушен Канюкский мост. Прошло несколько лет, пока восстановили мосты.

13. Вы или Ваша семья были ли сосланы в Сибирь?

В Сибирь наша семья не была сослана. Туда отправляли тех, кто кровавым потом заработали деньги и прикупили земли. Также ссылали в Сибирь тех, кто помогал «лесным братьям» или подозревался в этом.

14. А как жили во время коллективизации и социализма? Какой была жизнь мусульман во времена атеизма?

Еще фронт катился к западной границе, а осенью 1944 года я начал посещать Алитусскую двухгодичную сельскохозяйственную школу. Осенью 1946 года убыл в Фреду – Каунасский плодоовощной техникум. Тогда не было никаких автобусов. Первый мост через Нямунас в Каунасе у Алексотаса был построен только в 1948 году. Поэтому на родину и обратно в техникум приходилось добираться на попутных грузовиках или на своем велосипеде, приобретенном еще в первые дни советской власти. Летом, рядом с железнодорожным мостом, ставили понтонный мост. А зимой переходили реку по льду или на ступеньках вагонов. В 1949 году на четыре месяца уехал на практику в волостной отдел сельского хозяйства. В отделе было три штатные единицы: заведующий, агроном и зоотехник. И все были свободны. С приближением фронта одни ушли на запад, другие оказались в Сибири

или в лесу. Хотя мы получали стипендию и суточные, нам дали должность заведующего на полштата. Мы были там вдвоем. Всем парадом руководил волостной парторг. Он говорил только по-русски. Волостного председателя мы не видели, поскольку он был только дома. Больше ничего не мог. Его заместитель, старовер, выполнял всю оперативную работу. Так как закон о коллективизации в Литве был принят в 1948 году, эта работа была в самом разгаре. В городках, местечках уже были созданы колхозы. Рядом с местечком Кетавишкес в деревне Ашакеняй уже был создан колхоз, избрано правление и ревизионная комиссия. Оставалось только обобществить инвентарь. Для этого взял меня с собой заместитель председателя, чтобы составил акт инвентаризации. Он остановил грузовик, на котором проехали несколько километров. На левой стороне дороги остановились у аккуратной усадьбы. Не ожидая указаний, хозяин поставил на стол домашнюю и начал жарить яичницу. Позже узнал, что хозяин той усадьбы назывался американцем. И он не в Сибири только потому, что мог угостить начальство. По дороге заходили в каждую усадьбу. Везде ожидало такое же угощение.

Подшли к перешейку озера. Обходить далеко. Нашли лодку с веслами. Мой спутник чуть стоял на ногах. Приказал ему сесть на мокрое дно лодки и ухватиться руками за края лодки. Утонешь, в лучшем случае, Сибирь или девять граммов свинца. У воды кое-как ожил, освежился. Путешествуем дальше. К вечеру подошли к усадьбе у дороги. Полный салон крестьян. У стола сидят члены правления и ревизионной комиссии. Начальник демонстративно отстегнул кобурю нагана и объяснял преимущества коллективной жизни. Закончив речь, стал приглашать по одному к столу, чтобы сказали, что передают колхозу и подписали акт. Оформив несколько актов, господин уверен, что работа идет, вышел в местечко, где как и везде была хорошая корчма. С его уходом не заметил, чтобы еще кто-то подсел к столу, чтобы сказать, что передает колхозу и подписал бы акт. Одна женщина сказала, что сейчас надо идти на поля, а не организовываться.

Члены правления между собой говорят по-польски. Спрашивают меня, могут ли они принуждать людей вступить в колхоз? Печать пишет,

что, мол, только по доброй воле...

Председатель колхоза везет меня к себе переночевать. Утром приезжаем в тот самый дом у дороги. Приходит и начальник. На том наша работа в тот день и кончилась. Позже узнал, что через неделю приехал отряд истребителей (стрибов). Инвентарь сбросил у большой постройки. Вот тебе и по доброй воле.

После экзаменов той же осенью получил направление на должность управляющего подсобными хозяйствами в Якишской школе механизации в Йонишском районе. Там же читал лекции по основам сельского хозяйства для механизаторов. Через полгода был призван в армию. После армии мог свободно выбирать работу. В начале 1954 года устроился диспетчером Юнделишкской МТС, плановиком, главным агрономом. Теперь мог чаще бывать в Райжяй. Получил новый мотоцикл с коляской. За полчаса навел порядок на работе и уехал на родину. В мечети в Райжяй было полно народу. Никто не стоял в дверях и не проверял, начальник ты или господин. Пока в деревне был колхоз «Пяргале» работали с литовцами посменно. Мои домашние из-за простых условий труда и низкой зарплаты продали усадьбу и переехали в Алитус.

15. Какое для Вас самое дорогое место на земле?

Ясно, что самое дорогое место на земле – это родной край, усадьба, где родился и вырос. Уже несколько раз перепродана. Часто посещаю кладбище в Райжяй, где похоронены мои родные. Издали посмотрю на свою родную усадьбу.

16. Где живут Ваши родственники? Есть ли у Вас контакт с ними? Часто ли встречаетесь?

Из шести детей остался я один. Единственный мой сын живет в Алитусе. Еще имеет усадьбу в деревне. Одна его дочь работает в Вильнюсе. Другая учится в Каунасе. А самый младший мальчишка учится в Алитусской средней школе. Сын часто посещает меня. Иногда позвонит. Летом часто встречаемся в сельской усадьбе.

17. Что, по Вашему мнению, означает слово «татарскость»?

Являюсь гражданином Литвы. По национальности татарин. Мусульманин. И ни для кого это не секрет. Тем и горжусь.

18. Какие люди татары?

Татары трудолюбивы. Наравне с гражданами других национальностей выполняют разнообразную работу, занимают разные должности.

19. Как живут татары среди литовцев? Какие их отношения?

Татарские деревни с давних времен окружают усадьбы литовцев, поляков. Вместе используем молочные сепаратные пункты, магазины, почты. В нашей сельской школе среди сотни детей до половины были из окружающих деревень. И не помню случая, чтобы кто-нибудь сразился из детей или взрослых между собой. Приходилось иметь много дел с местечковыми евреями. Они нас хорошо знали. И если сталкивались, то только с хорошей стороны. В сельскохозяйственной школе один местечковый (Бутримонисец) цеплялся ко мне. Я не обращал на него внимания. Позже в техникуме и в академии он стал серьезнее. И забыл о своих бывших глупостях. Один из тысячи попадался такой, который считал себя выше всех, но это их проблема и обскурантизм.

20. Какое будущее самосознания у татар в Литве? Сохранится или исчезнет? Почему?

Межвоенный период в Литве для татар был золотым веком. Выращивали много овощей. Это давало нам больше всего дохода. Большинство жило безбедно. Собирались на вечеринки в праздники, святые дни. Была, в хорошем смысле, закрытая община. Очень редкими были смешанные браки. Сохранимся ли мы как татары-мусульмане зависит только от нас самих. Еще раз хочу подчеркнуть, что если хотим приостановить свою гибель, должны обучать детей арабскому языку. Детский лагерь должен быть не в течение нескольких дней, а все лето. Информационно-культурный центр в Райжяй должен быть полным людьми каждый день. Обязательно надо иметь помещение в Алитусе. Необходимо посетить дома всех соотечественников. Извиниться перед ними за такое положение в общине.

21. Может быть, Вы хотите рассказать что-то важное, о чем я не спросил/а?

Сейчас уже весь мир убедился в том, что, желая уничтожить народ, надо ему подбросить идеи большевизма: атеизм, ссылки, всеобщее пьянство, никотин, гражданские войны. И народа как не было.

В память о МЕНСАИДЕ БАЙРАШЕВСКОМ

Житель Друскининкай Менсаид, ожививший общину литовских татар

АРУНАС ЗУРЛИС

Литовские татары – это уникальное этническое меньшинство, поселившееся более чем 600 лет назад на территории Великого княжества Литовского. Они были приглашены Великим князем Витаутасом как прекрасные полководцы и воины, чтобы сражаться вместе против крестоносцев. На поле Грюнвальдского сражения до сих пор увековечена память о единстве троих братских литовских, польских и татарских полков, победивших крестоносцев. Когда вся средневековая Европа вооружалась против мусульман, мудрые правители Великого княжества Литовского приглашали на помощь татар этой веры, поселявшихся в нашей стране по доброй воле.

С конца XIV века – начала XV в. литовским татарам был гарантирована свобода вероисповедания, разрешено строить мечети, заключать браки с христианками, иметь крепостных крестьян. Большинство литовских татар были выходцами из Крыма. До XVII века татары были обязаны по требованию короля не-

медленно прибыть для исполнения военной службы. Татарами руководили должностные лица из их числа. Таким образом, в ВкЛ образовалась военная организация татар.

Брат – отец российской навигации

91-летний Менсаид Байрашевский – единственный из 4 детей в семье, родившийся не в Литве, а Петрограде. Туда семья вместе с долгожительницей бабушкой Эвелиной Ясинской, впоследствии достигшей 107 лет, бежала из Литвы от немецкой оккупации в 1915 году. Старший брат Александр, также сестры Зайнаб и Фатима родились в Литве, а сам Менсаид, единственный из детей Байрашевских, вернулся жить из России в Литву.

Сестра Зейнаб жила и умерла в Петрограде, сестра Фатима свой жизненный путь закончила в Минске. Внесенный в энциклопедии, старший брат Менсаида Александр Байрашевский, родившийся в 1909 г. под Вильнюсом, в возрасте 88 лет умер в Петербурге. В энциклопедиях он упоминается как ученый, отец российской морской навигации, согласно его методике на судах было обнов-

лено навигационное оборудование. С морем и радиотехникой была связана вся жизнь Александра – он углублял знания в этой области в Англии и Германии, создавал Ленинградскую высшее морское училище, где работал деканом радиотехнического факультета, участвовал при оборудовании первой береговой радиостанции.

Единственный вернулся в Литву

Менсаид решил связать свою судьбу с Литвой, хотя высшее образование получал в Ташкенте, а высшее морское образование в области связи военной авиации получал в различных городах Советского Союза того времени – в Харькове, Коканде (Узбекистан), в Москве, имея возможность там остаться.

Первый отпуск в 1947 г. Менсаид провел в Литве, куда прибыл с отцом Степаном (Мустафой). Подмывало желание посетить родных и близких, живущих в исторических для татар местностях Литвы, скажем, в Райжяй, Тракиникай, Бутримонис Алитусского района, деревне Сорок Татар и Немежисе Вильнюсского района, познакомиться с такой близкой, но незнакомой страной, сохранившей мусульманские мечети. Двоюродная сестра познакомила Менсаида с художником Антанасом Жмуйдзинавичюсом, который не только показал свои картины, изображающие пейзажи Дзукии, но и продолжил знакомство с многими другими людьми искусства. Вместе они побывали в гостях у известного скульптора Пятраса Римши, который подарил Менсаиду копию барельефа Витаутаса Великого, который долгое время украшал Каунасскую мечеть. «Хотя я родился в Петрограде, а жил и учился во многих городах Советского Союза, я понял, что моя родина – Литва», – вспоминает Менсаид щедрое знакомство с родственниками и соотечественниками при первом пребывании в краю предков.

Правда, это первое пребывание на земле отцов чуть не стоило ему жизни, поскольку послевоенным партизанам Литвы вызвал подозрение

юноша в советской морской форме. Заступились за него у тети в Бутримонисе жившая и парню симпатизировавшая директор Пунской гимназии. В Ленинград, где учился в морской школе, он вернулся живой и невредимый. Однако Литва манила обратно. Тем более, что арендовать комнату в Вильнюсе предложил знакомый генерал. Вскоре Менсаид изучил литовский язык, хотя прибыл, совсем его не зная.

Член первого Сейма Саюдиса

Одной из областей деятельности в возрождении культуры литовских татар у М. Байрашевского была журналистская работа в газете «Вечерние новости». Кроме того, с самого начала пребывания в Литве до позднего пенсионного возраста он готовил и вёл радиопередачи, посвященные татарам. 13 лет назад поселившись в Друскининкай, постоянно ездил из-за них в Вильнюс. Имея инвалидность 2-й группы, работал начальником отдела эксплуатации и главным диспетчером телеграфа в Министерстве связи, в центре учета электроэнергии, а до пенсии – в агентстве «Союзпечать».

Как журналист и общественный деятель, пестователь культуры и истории литовских татар, М. Байрашевский стал первым председателем Общества возрождения культуры литовских татар нашей страны, в которой в настоящее время проживает около 2000 человек татарской национальности. М. Байрашевский в течение 6-ти лет был постоянным членом президиума Фонда Культуры Литвы. Господин Менсаид представлял татар в Первом съезде Саюдиса.

В 2000 г. президент Литвы наградил М. Байрашевского медалью Независимости за заслуги в возрождении и укреплении независимости Литовского государства в 1990-2000 гг.

Юбилей среди татарских блюд

В прошлом году дочь, 65-летняя хабилитированный доктор исторических наук Тамара Байрашаускайте, автор книги о литовских татарах и семья 62-летней дочери Швесы Суджене, специалиста по прикладной математике и кибернетике, а также жена, тоже татарка, Рамзия, многолетний педагог санатория «Беларусь», другие близкие и друзья организовали М. Байрашевскому вечер, посвященный его 90-летию. Дедушке было очень важно, чтобы на юбилейном торжестве, которое проходило в банкетном зале санатория «Беларусь» участвовали внуки и внучки: финансистка Моника, студентка архитектуры Года, адвокат Томас и доктор химических наук Юргис. Стол для угощения, без сомнения, не обошелся без татарских блюд, из которых самый главный – «шимталапис». Вкусно приготовила этот один из традиционных татарских блюд семья Александровичей из Ратничи. На столе было в достатке и других татарских угощений, которые обычно готовятся в важнейшие татарские праздники – Рамазан Байрам, отмечаемый три дня и Курбан Байрам, празднуемый четыре дня. Следует напомнить, что нам привычные пельмени – также татарское блюдо.

Коран подарил представитель короля Саудовской Аравии

В дни Рамазан Байрама и Курбан

М. Bairaševskis savo 90-ties metų jubiliejaus dieną susitiko su 20-metė anūke Guoda ir dukra Tamara (nuotrauka iš kairės), greta sėdi žmona Ramzija

Байрама, которые ежегодно передвигаются на две недели, открывается основная священная книга мусульман Коран, который хранит Менсаид в своем доме на улице Атейтес. Художественно оформленное издание священного Корана М. Байрашевскому подарил представитель короля Саудовской Аравии. Также на стене комнаты висит в рамке обработанная кожа ягненка – на ней художественным шрифтом написан отрывок из Корана. В доме хранится и особенная реликвия литовских татар – книга, тексты которого исполняют функции мусульманского катехизиса. Это памятник культуры литовских татар, написанный арабскими письменами на старобелорусском языке. Оригинал этого катехизиса литовских татар хранится в библиотеке Академии наук Литвы. М. Байрашевский, автор многих статей по истории и культуре литовских татар, может подробно рассказать о своих предках столетиями живущих в нашем краю с 1480 года, когда в Литве поселился крымский татарин, князь Байраш, начавший на нашей земле труды своего рода.

В Литве прошел Балтийский Сабантуй

Праздничное мероприятие началось замечательным шествием шумной колонны по центральной улице города Паланга. С флагами Литвы, Татарстана, России, Белоруссии, Украины, Азербайджана, Польши, Латвии в разноцветье национальных костюмов праздничная демонстрация прошла от центрального фонтана города до стадиона. Теплая летняя погода способствовала хорошему настроению участников праздника: татары Литвы, России, Латвии, Эстонии, Польши, Белоруссии, Украины, национальные общины горо-

да Клайпеда съехались в Литву в этот день, чтобы отпраздновать великий праздник татарского народа – праздник весеннего сева и полевых работ.

Праздник открылся торжественной речью. От имени исполняющего обязанности Президента Республики Татарстан Рустама Минниханова гостей и участников праздника Сабантуй поздравил Тимур Нагуманов, уполномоченный по защите прав предпринимателей при Президенте Республики Татарстан. В своем приветствии он выразил радость, что сегодняшний Сабантуй в

Паланге собрал огромное количество гостей и горожан, которые пришли на праздник семьями: с родителями и детьми. Пожелал присутствующим хорошего праздничного настроения, жизненных сил и процветания.

Председатель общины татар Ильфир Гибадуллин гостеприимно благодарил гостей, одаривая их национальным головным убором – тюбетейкой.

Вице – мэр города Паланги Римантас Антанас приветствовал присутствующих на литовском языке. Ведь на праздник собрались не только татары, но и

литовские семьи, которые чтят народные традиции. Выразил благодарность присутствующим, пожелав хорошего отдыха в этот замечательный праздник, ставший уже традиционным.

Гости из Турции в лице первого секретаря посольства Турции в Литве Семин Айзюн в своей речи упомянул о том, что наши народы всегда жили в мире и согласии, отмечая традиционные праздники татарского народа. Такие встречи способствуют братству и консолидации народов.

Исполняющий обязанности Генерального консула в Литве, уважаемый господин Владимир Владимирович Новиков напомнил о том, что празднование Сабантуя в Литве началось еще в 1996 году в Висагинасе, а теперь его отмечают и во всей Прибалтике, что является показателем сохранения высокой национальной культуры народа и способствует сближению народов балтийских стран.

Член Сейма Ирина Розова: «Клайпедчане, палангцы, гости! Для меня большая честь быть среди вас на этом празднике! Мы с детства помним это слово – Сабантуй! Еще обучаясь в школе, я запомнила слова Василия Теркина: «А кому из вас известно, Что такое сабантуй? - Сабантуй - какой-то праздник?»... Значимость праздника запомнилась на всю жизнь... Добавлю, что Сабантуй — древнейший праздник татар, он имеет тысячелетнюю историю, а зародилось это народное гуляние в сельской местности. В переводе слово «сабантуй» буквально означает «праздник плуга», а его смысловое значение – торжества в честь окончания весенних сельскохозяйственных работ. В наши дни этот красивый, весёлый и музыкальный праздник является одним из

любимейших у татарского народа. За свою живость, яркость, самобытность и национальный колорит он включён в Список шедевров нематериального наследия ЮНЕСКО...»

Прибалтийский Сабантуй – мероприятие традиционное, – это уже одиннадцатое по счету! Общины Польши, Латвии, Эстонии, Белоруссии, Калининграда прислали своих делегатов на этот праздник в Палангу.

Татарская народная мелодия, татарская речь слышались весь день!

Концерт начался с яркого выступления известных артистов из Татарстана — отца и сына Искандера и Сайдаша Биктимировых, которые под звуки татарской гармошки исполнили татарские народные песни. Звуки старинной татарской гармошки напомнили о том, насколько важна душа, которая связывает тебя с родным домом... «Будто свежим ветерком повеяло из родительского дома, где осталась милая родина»!

В концерте выступили и татары Клайпеды. Песни в исполнении клайпедского ансамбля «Лейсян» (летний дождик) лились дивными мелодиями, подобно пролившемуся летнему тёплому дождю на благодатную почву – благодарных слушателей. Молодые участницы танцевального коллектива покорили собравшихся зажигательными татарскими танцами. Красивые костюмы, профессионально подобранные и великолепно отработанные номера клайпедчан замечательно смотрелись в прекрасном концерте

И угощение на празднике было именно татарское – плов из вкуснейшей баранины! Гостей потчевали блюдами национальной кухни!

Какой же сабантуй без спортивных

конкурсов и соревнований: и вольная борьба, и борьба на коньке, и соревнования в ловкости и силе!

Было много всевозможных состязаний! Это и различные состязания в беге: бег с ложкой во рту с положенным на неё яйцом, бег с ведрами на коромысле, наполненными водой, бег в мешках, бег по двое, когда левая нога одного привязана к правой ноге другого. Бой мешками, набитыми сеном, травой, который ведут на скользком бревне; состязаются в игру, во время которой нужно с завязанными глазами разбить палкой глиняный горшок, стоящий на земле...

Кульминационным моментом борьбы и всего Сабантуя служит борьба батыров — победителей в предварительных схватках и, наконец, двоих финалистов. Поединки на майдане показывают силу, ловкость, мастерство, мужество батыров, а также их благородство и уважительное отношение к сопернику. По традиции победителю как приз дают живого барана. Главный приз баран достался клайпедчанину Марюсу.

Это был замечательный праздник! Примечательно, что эти праздники способствуют популяризации традиций татарского народа, дают возможность проявить свой талант, силу и ум, способствуют взаимному согласию между народами, консолидации разных народов! Помогают помнить о родине, своих корнях, своих истоках, культурному общению разных общин города.

Нужно отдать должное организаторам праздника, которые загодя готовились к празднику, заготавливая заранее национальные блюда: женщины татарской общины «Нур»; Клайпедский национальный культурный центр в лице директора Елены Буткевиче; председатель союза общин татар Литвы Адам Якубаускас; председатель татар Вильнюса и Вильнюсского края Галина Мишкинене.

Благодарим за организации нашего сабантуя: молодежную организацию Литвы во главе с Марией Мешутович; председателя татарской общины Ильфира Гибадуллина; члена общины татар «Нур» Фания Камининене – региональный директор агентства «Агентство Информации и Деловых коммуникаций» информационного портала «Всемирные новости татар».

Пресс-служба татарской общины «Нур» Фото: Риф Набиев

“Tatarzy litewscy”

Liethuŋ totoriai

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

4 września 2015 roku odszedł do Boga
Wszechmogącego
Senior tatarsko-muzułmańskiej społeczności
Czcigodny

Imam Stefan Mustafa Jasiński
urodzony 18 lutego 1911 roku w Malawiczach Górnych,
Człowiek wielkiego serca, pełnego dobrej wiary.
Przez całe życie służył tatarskiej wspólnocie,
muzułmanom i polskiej Ojczyźnie.
Pełnił posługę imamowską w Kruszyńnianach,
Bohonikach i Białymstoku.
Cechowała Go życzliwość i zrozumienie dla świata oraz
ludzi, niezależnie od wyznawanej przez nich religii.
Za działalność na rzecz społeczności muzułmańskiej w
Polsce oraz dialogu międzyreligijnego i międzykultu-
rowego odznaczony był Złotym Krzyżem Zasługi oraz
Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.
Dawał nam wszystkim z siebie bardzo wiele. Będzie Go
nam brakowało.

Niech Bóg otworzy dla Niego wrota raju.
Serdeczne wyrazy współczucia Rodzinie składają

Tomasz Miśkiewicz
Mufti Rzeczypospolitej Polskiej,
Przewodniczący Najwyższego Kolegium
Muzułmańskiego MZR w RP
Członkowie Najwyższego Kolegium
Muzułmańskiego MZR w RP
Członkowie Muftiatu RP

Bismillahir rahmanir rahim
4 września br. odszedł do Boga Jedyne
imam Stefan Mustafa Jasiński

jeden z ostatnich przedstawicieli pokolenia, które tak naturalnie łączyło w sobie tatarską dumę,
patriotyzm i muzułmańską duchowość.

Był człowiekiem dobrego serca, oddanym ludziom i swojej społeczności.
Cechowała Go głęboka, spokojna wiara, która niechaj będzie dziedzictwem dla nas wszystkich.
Łączymy się w smutku i żalu z Najbliższymi Zmarłego

Musa Czachorowski z rodziną

Tatarscy liderzy polityczni w XX w.**Edige Kırimal-Szynkiewicz i tragedia krymskich Tatarów****SELIM CHAZBIJEWICZ**

Na temat polsko-litewskich Tatarów napisano po drugiej wojnie światowej w Polsce wiele artykułów i monografi naukowych oraz prac popularnonaukowych i artykułów w prasie codziennej oraz kulturalno – społecznej jak tygodniki, dwutygodniki, miesięczniki. Ich historia a także kultura cieszyła się zainteresowaniem badaczy, publicystów, dziennikarzy, filmowców. Natomiast tematyka związana z Tatarami krymskimi nie obfitowała nawet w części w taką liczbę monografii i artykułów. Było to w dużej mierze warunkowane sytuacją polityczną w Polsce po 1945 roku. Deportacja krymskich Tatarów w 1944 roku dokonana na rozkaz Stalina była jednoznacznie interpretowana jako kara za kolaborację z okupantem i zdradę radzieckiej ojczyzny przez naród krymskotatarski w okresie niemieckiej okupacji Krymu w latach 1942–1944. Jeśli w polskiej prasie lub publikacjach wspomniano ten historyczny epizod to tylko w takim jak wyżej kontekście. Rzadkie opracowania czy książki mówiące o Krymie czy o Tatarach często jednym zdaniem kwitowały ten fakt. Tymczasem wysiedlenie krymskich Tatarów przez sowieckie NKWD 18 maja 1944 roku, przebieg tej deportacji, sposób przeprowadzenia, nosiły wszelkie znamiona ludobójstwa i za takie powinno być uważane. Nie można więc było przeprowadzić należytej analizy sytuacji historycznej i politycznej na Krymie w XX wieku która doprowadziła część Tatarów do kolaboracji z Niemcami podczas II wojny światowej. Należy przy tym zaznaczyć, że zjawisko kolaboracji z niemieckimi władzami okupacyjnymi na terenie Związku Sowieckiego w okresie II wojny światowej dotyczy nie tylko krymskich Tatarów. Również inne narodowości w sowieckich współpracowały z III Rzeszą. Współpraca ta miała różne poziomy. Była to więc współpraca w ramach tworzonej przez Niemców na terenach okupowanych administracji cywilnej, był udział w służbach porządkowych i wartowniczych na tyłach frontu, był też udział w jednostkach pomocniczych niemieckich jednostek frontowych oraz bezpośredni udział w jednostkach narodowych w ramach Wehrmachtu oraz wojsk SS. Tylko w tych ostatnich szeregach walczyli po stronie niemieckiej Rosjanie (ok. 310 tys.), Ukraińcy (ok. 250 tys.), Białorusini (ok. 19 tys.), Kozacy (byli oni uznani przez Niemców za osobną narodowość – ok. 70 tys.), Litwini (ok. 36,8 tys.), Łotysze (ok. 88 tys.), Estończycy (ok. 69 tys.), mieszkańcy Turkiestanu (Kirgizi, Kazachowie, Uzbeki, Tadźycy łącznie ok. 180 tys.), mieszkańcy północnego Kaukazu (Czerkiesi, Czeczeni, Ingusze, Dagestańcy, Bałkarzy, Karaczajowie razem ok. 28–30 tys.), Gruzini (ok. 20 tys.), Ormianie (ok. 18 tys.), Azerbejdżanie (ok. 25–35 tys.), Tatarzy nadwołżańscy (ok. 40 tys.), Tatarzy krymscy (ok. 15–20 tys.), Kałmycy (ok. 5 tys.). Razem około jednego miliona osiemnastu tysięcy żołnierzy, obywateli sowieckich, żołnierzy Armii Czerwonej przeszło na stronę niemiecką i walczyło w szeregach wojsk III Rzeszy przeciw sowieckiej ojczyźnie. Taka masa kolaborantów przekracza zjawisko zdrady znane w okresie wszystkich wojen. Należy zadać pytanie – dlaczego aż tylu sowieckich obywateli czynnie, z bronią w ręku walczyło przeciw Związkowi Sowieckiemu? Co było tego przyczyną? Do tej liczby należy też dodać kolaborantów cywilnych, w administra-

cji okupacyjnej. Terror, masowe aresztowania, wywózki do obozów pracy przymusowej, deptanie religijnej i narodowej kultury przez władze sowieckie, wreszcie niski poziom życia tych, którzy pozostali „na wolności”, trudności w zaopatrzeniu, wszechpotężna biurokracja, nędza i nadmierny wysiłek, brak elementarnych artykułów konsumpcyjnych oraz elementarnego przestrzegania praw człowieka i obywatela przyczyniły się do zjawiska masowej kolaboracji z władzami okupacyjnymi. Większość tych ludzi nie postrzegała Związku Sowieckiego w kategoriach – ojczyzny – a tylko represyjnego reżimu którego należy się pozbyć. Według standardów obowiązujących w Europie od XVIII wieku również państwo ma obowiązek wobec obywateli, nie tylko obywatele wobec państwa. Państwo ma obowiązek zapewnić bezpieczeństwo i możliwość osobistego rozwoju obywatelom. A tego Związek Sowiecki nie zapewniał. Dlatego w wypadku krymskich Tatarów trudno mówić o zdradzie państwa które było wobec nich oprawcą jeszcze przed wybuchem II wojny światowej. Dziwi jednakże brak szerszych omówień tego problemu w publicystyce i historiografii emigracyjnej oraz w tzw. „drugim obiegu” w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych w kraju. Dopiero ostatnio pojawiły się dwie książki pióra autora niniejszego tekstu wypełniając pod tym względem lukę w polskim piśmiennictwie po 1945 roku. Do roku 1989 prace polskich historyków krajowych i publicystów historycznych dotyczące problematyki Krymu, krymskich Tatarów i ich państwa dotyczyły okresu wieków XV–XVIII. Obecnie również nie jest naszym celem w niniejszym krótkim omówieniu uka-

zanie całej złożoności narodowego ruchu Tatarów krymskich w XX wieku, jego genezy i kontekstów. Jednym z nich był czynnik ludzki, biograficzny, osobowy. Wiele wiadomości dotyczących krymskotatarskiego ruchu narodowego można wydobyć analizując biografie liderów i działaczy Tatarów krymskich. Jedną z czołowych postaci w tatarskich dziejach politycznych XX wieku był Edige Kırmaç – Szynkiewicz. łączący w sobie etos Tatarów krymskich i polsko-litewskich.

Urodził się w 1911 roku w Bachczysaraju na Krymie. Był synem polskiego Tatara Mustafy Szynkiewicza, prezesa Związku Tatarów Litewskich na Krymie, organizacji która główną siedzibę posiadała w Symferopolu, administracyjnej stolicy guberni taurydzkiej, obejmującej półwysep krymski. Związek Tatarów Litewskich powstał na Krymie po rewolucji lutowej w 1917 roku. Matką Edige była Polka pochodząca z Krakowa, Słupkowska (lub Słupczyńska), która przeszła na Krymie na islam. Była nauczycielką w gimnazjum w Jalcie. Po jej śmierci, w pogrzebie uczestniczyli w wielkiej liczbie jej uczniowie, Tatarzy, Rosjanie, Polacy i inni mieszkańcy Krymu. Miał jeszcze dwóch braci, Timura i Arslana. Pierwszy z nich był marynarzem wojennej floty sowieckiej na Morzu Czarnym i zginął podczas II wojny światowej. Drugi z braci po wojnie emigrował z Europy. Związek Tatarów Litewskich na Krymie obejmował ponad tysiąc członków, polskich i litewskich Tatarów którzy znaleźli się na Krymie podczas pierwszej wojny światowej na skutek zarządzonej w 1915 roku ewakuacji ludności przez władze rosyjskie w pasie przyfrontowym, po rozpoczęciu ofensywy armii niemieckiej na wschód. Ewakuacja ludności odbywała się w głąb Rosji. Tatarzy polsko-litewscy wybierali jako nowe miejsce zasiedlenia Krym lub Powołże, kierując się pokrewieństwem etnicznym z miejscowymi Tatarami. Ludność tatarska z Polski i Litwy to w dużej mierze miejska inteligencja, wykształcona w szkołach rosyjskich lub zachodnioeuropejskich przodująca pod względem cywilizacyjnym i kulturalnym wśród innych nacji muzułmańskich Imperium Rosyjskiego. Ten fakt podkreślał również twórca odrodzenia kulturalnego i narodowego krymskich Tatarów, pisarz i dziennikarz oraz wydawca Ismail Bej Gasprinski. Polsko-litewscy Tatarzy byli w dużej mierze inicjatorami i realizatorami idei państwa tatarskiego na Krymie w latach 1917-1920. Sformowany w czerwcu 1918 roku gabinet ministrów pod kierownictwem generała Macieja Sulkiewicza jako premiera przez parę miesięcy, tj. do października 1918 roku realizował ideę suwerennego, tatarskiego państwa. W tym czasie większość kierownictwa politycznego i administracyjnego krymskich Tatarów stanowili Tatarzy polsko-litewscy. Idea państwowości tatarskiej przetrwała okres wojny domowej w Rosji. Lewa frakcja Tatarskiej Partii Narodowej – Milli Firqa – na czele której stał Veli Ibrahimow doszła do porozumienia z bolszewikami, stając się główną siłą polityczną wspierającą powstanie Tatarskiej Krymskiej Autonomicznej Republiki Radzieckiej. Na skutek tego porozumienia pierwszym sekretarzem Wszechrosyjskiej Komunistycznej Partii (bolszewików) – WKP (b) - na Krymie miał zostać Tatar. Tatarzy również stanowili aparat partyjny wyższego i średniego szczebla w odpowiedniej proporcji. Taka sytuacja trwała do roku 1928 kiedy odwołany a później aresztowany został Veli Ibrahimow i rozpoczęła się pierwsza stalinowska czystka pod pretekstem rozprawy z Zinowiewem, Kamieniewem i Trockim. Na Krymie czystka w partyjnym aparacie i wśród ludności odbywała się pod hasłami walki z trockizmem oraz „

odchyleniem prawicowo- nacjonalistycznym”.

Edige Szynkiewicz, tak bowiem brzmiało jego właściwe nazwisko, ukończył szkołę podstawową w Derekoy obok Jałty, zaś rosyjskie liceum w Jalcie. Następnie Edige rozpoczął naukę w Wyższym Instytucie Pedagogicznym w Symferopolu (po tatarsku Akmesdzit). W roku 1928 podczas wspomnianej wyżej pierwszej fali stalinowskich czystek na Krymie aresztowano również Mustafę Szynkiewicza, jako byłego działacza tatarskiego i jego syna Edige. Obaj trafili do łagrów na północy ZSRR. Stamtąd Edige Szynkiewicz dokonuje w 1932 roku udanej próby ucieczki i poprzez Azerbejdżan, dzięki braterskiej pomocy Azerów dostaje się do Iranu, nielegalnie przekraczając granicę sowiecką. W Teheranie zgłasza się do polskiej ambasady, która wówczas była jedną z placówek MSZ RP realizującą koncepcję polityki prometejskiej marszałka Piłsudskiego. Polityka ta polegała na próbie rozbicia Związku Sowieckiego czy w ogóle Rosji poprzez wspieranie dążeń niepodległościowych narodów nierosyjskich zamieszkujących imperium. W zamierzeniu było – jak określał to Piłsudski – „rozprucie Rosji według szwów narodowych”. Wszystkie nierosyjskie narody miały utworzyć docelowo własne, niepodległe państwa w ustrojowej formie demokratycznych republik o gospodarce kapitalistycznej. Rosja więc stałaby się niedużym państwem obejmującym terytorium Wielkiego Księstwa Moskiewskiego w XVI stuleciu. Piłsudski bowiem zakładał, że Rosja zawsze i wszędzie, bez względu na ustrój i formę tego państwa będzie śmiertelnym zagrożeniem dla Polski. Aby więc to niebezpieczeństwo raz na zawsze oddalić należy doprowadzić do rozpadu Rosji, oddzieleniu się dawniej podbitych narodów które miałyby utworzyć własne, niepodległe i suwerenne państwa. Należało, sądził Piłsudski, dopomóc im w tym, wspierając działalność polityczną emigracyjnych elit politycznych tych narodów. Stąd w Polsce w okresie międzywojennym znalazła się emigracja polityczna Tatarów krymskich, nadwołżańskich, Gruzinów, Azerbejdżan, narodów północnego Kaukazu, Kozaków. Mieli oni własne emigracyjne polityczne komitety, gazety, wydawnictwa książkowe, imprezy kulturalne. Ośrodkiem skupiającym tę polityczną działalność był Instytut Wschodni w Warszawie oraz Instytut Badań Europy Wschodniej w Wilnie oraz istniejąca przy tym ostatnim Szkoła Nauk Politycznych. Wróćmy jednakże do Edige Szynkiewicza. Otóż kiedy znalazł się w Teheranie w polskiej ambasadzie, powołał się na swego stryja, doktora Jakuba Szynkiewicza, który w latach 1925- 1939 był zwierzchnikiem religijnym polskich muzułmanów – muftim na Rzeczypospolitą Polskę. Otrzymuje pomoc i poprzez Turcję wyjeżdża do Polski. W Turcji, w Stambule zatrzymał się na parę miesięcy, przebywając w bliskim otoczeniu Dżafara Sejdamera, byłego przewodniczącego Kurultaju tatarskiego parlamentu narodowego w latach 1917-1918, pełnomocnego przedstawiciela tegoż w Lidze Narodów gdzie szukał pomocy dla swojego narodu. Sejdamer był niekwestionowanym liderem krymskotatarskiej emigracji politycznej w latach międzywojennych i później, aż do swojej śmierci w 1961 roku w Turcji. Przebywał też w Polsce szukając prób porozumienia z Piłsudskim. Po przyjeździe do Polski Edige Szynkiewicz osiedla się w Wilnie, gdzie podejmuje studia w wspomnianej Szkole Nauk Politycznych Instytutu Badań Europy Wschodniej oraz zostaje jednym z przywódców ruchu młodzieżowego wśród polskich Tatarów i współorganizatorem powstałego w 1936 roku Koła Młodzieży Tatarskiej w Wilnie. Wstępuje też w związek małżeński z Tamarą Bielak, polską Tatarką. Nada-

je działalności tatarskiej w Polsce kierunek nacjonalistyczny, skierowany na działalność polityczną w celu odbudowy suwerennej państwowości tatarskiej na Krymie w oparciu o Rzeczypospolitą i oczywiście Turcję. Wzór formy organizacyjnej czerpał z działalności polskich organizacji: ONR Falangi i OZN. Po wybuchu II wojny światowej, we wrześniu 1939 roku Edige Szynkiewicz, jako bezpieczeństwa, ewakuuje się do Turcji razem z personelem ambasady tureckiej w Warszawie. Po przybyciu ponownie do Turcji zmienia opcję polityczną, jako główny cel swojej działalności stawiając suwerenne państwo tatarskie na Krymie. Szuka razem z częścią tatarskiej emigracji politycznej porozumienia z Niemcami. Rozmowy te odbywają się za pośrednictwem niemieckiej ambasady w Ankarze. Zmienia też nazwisko na Kırımal (wym. Kırıymal) co w języku tatarskim oznacza: „zabierz Krym”. W Berlinie zaczyna organizować tatarskie przedstawicielstwo. Wyjazd ten był wynikiem listu jaki wystosował do ambasadora Rzeszy w Turcji, byłego premiera Rzeszy, Frantza von Pappena nastawiony proniemiecko turecki generał Ali Fuad Erden-i- Hüsnü Emir Erkilet który chciał zapoznać się z niemieckimi sukcesami na froncie wschodnim. Jeszcze wcześniej, we wrześniu 1941 r. do Berlina przyjeżdża Nuri Pasza, brat naczelnego wodza armii tureckiej w okresie I wojny światowej Enwera Paszy. Nuri Pasza reprezentuje środowisko tureckich nacjonalistów i panturkistów. Prowadzi on rozmowy z szefem politycznego wydziału Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rzeszy E. Bermanem. W grudniu roku 1941 wraz z Müstedżybem Ulküsałem, z zawodu adwokatem, działaczem narodowym emigracji krymskich Tatarów, pochodzącym z Tatarów dobrudzkich w Dobrudży w Rumunii, wyjeżdża do Berlina gdzie prowadzi rozmowy na temat jeńców sowieckich – Tatarów w niemieckich obozach jenieckich i możliwości sformowania z nich jednostek bojowych w ramach Wehrmachtu. Ich wizyta w Niemczech to rezultat listu gen. Erkileta i wcześniejszych, sondażowych rozmów Nuri Paszy. Trzeba również wyraźnie zaznaczyć, że ówczesny lider politycznej emigracji krymskich Tatarów w Stambule, Dżafar Seydamet zajmował stanowiskom wyraźnie propolskie i kierował swoje sympatie w stronę rządu Rzeczypospolitej na Obczyźnie i generała Sikorskiego. Nie chciał bezpośrednio nawiązywać kontaktów z Niemcami. Ci ostatni oczywiście wszelkie próby rozmów na temat ewentualnej niepodległości Krymu pod ich protektorem odkładali na później. Następnie Edige Kırımal i Müstedżyb Ulküsal wyjechali na tereny Generalnej Guberni i Generalnego Okręgu Litwy w ramach komisariatu Rzeszy Ostland, obejmującego terytorium krajów nadbałtyckich i Białorusi. Na wiosnę 1942 roku, Ulküsal wyjechał do Rumunii, zaś na jego miejsce do współpracy z Kırımałem zgłosił się dr Abdullah Zihni Soyal, emigrant, do 1939 roku mieszkający w Polsce, gdzie w Krakowie, tuż przed wojną w 1939 roku uzyskał doktorat na podstawie wydania tłumaczeń – jarłyków – listów chana krymskiego Islama III Giraja do króla Jana Kazimierza. Soysal po wojnie znalazł się w Turcji gdzie zmarł. Przedstawicielstwo tatarskie w Berlinie liczyło wówczas już około dwunastu ludzi. Na ich czele stał Kırımal. On i grupa jego współpracowników stawiali przed sobą następujące cele polityczne:

1. Pomoc w położeniu jeńców wojennych z Armii Czerwonej pochodzenia tatarskiego oraz pomoc dla „wschodnich robotników” przymusowych z pochodzenia Tatarów na terenie Niemiec.

2. Przesiedlenie na Krym ludności tatarsko- muzułmańskiej

z Litwy, Białorusi i Rumunii w celu zwiększenia liczebności tatarskiej populacji na półwyspie.

3. Nawiązać kontakty z tatarskim społeczeństwem na Krymie. Warto również zaznaczyć, że Kırımal, podobnie jak jego mentor Nuri Pasza, reprezentował stanowisko panturkistyczne, był zwolennikiem tezy o wspólnocie kulturalnej i politycznej wszystkich narodów pochodzenia tureckiego. W związku z tym konsekwentnie używał nazwy „krymscy Turcy” a nie „krymscy Tatarzy” aby podkreślić przynależność tatarskiej ludności Krymu do świata kultury tureckiej w szerokim sensie tego pojęcia – czyli turkijskiej.

Przez ponad rok władze niemieckie zabraniały przedstawicielom tatarskim skupionym wokół Edige Kırımała w Berlinie wyjazdu na Krym.

W roku 1942 Kırımal zostaje uznanym za oficjalnego przedstawiciela interesów tatarskich przy Naczelnym Dowództwie Wojsk Lądowych (OKH Wehrmacht) w sferze interesów ekonomicznych i humanitarnych. W listopadzie 1942 roku, Kırımal wraz z swoim biurem otrzymał od władz niemieckich pozwolenie na wyjazd na Krym. Po przyjeździe spotkali się oni z przedstawicielami utworzonego przez Niemców tatarskiego samorządu – Muzułmańskiego Komitetu w Symferopolu których poinformowali o wynegocjowanej zgodzie władz niemieckich na przesiedlenie na Krym 25 tys. Tatarów z terenów Litwy, Białorusi i Rumunii. Władze Muzułmańskiego Komitetu w Symferopolu podkreśliły pełne poparcie dla berlińskiego przedstawicielstwa i jednogłośnie dokooptowały Kırımała i jego współpracownika A. Balicza do swojego grona. Dla Kırımała miało to znaczenie propagandowe o tyle, że wobec władz niemieckich mógł występować już nie jako przedstawiciel emigracji politycznej krymskich Tatarów ale już jako przedstawiciel tatarskiej ludności Krymu. Został przez Niemców uznanym za jedyne pełnomocnego przedstawiciela krymskich Tatarów wobec władz III Rzeszy i jego biuro zostało oficjalnie nazwane Krymskotatarskim Centrum Narodowym. Ten fakt nastąpił w styczniu 1943 roku. Jednocześnie w Ministerstwie Rzeszy do Spraw Okupowanych Terytoriów Wschodnich kierowanego przez Alfreda Rosenberga powstała komórka – Wydział Krymskotatarski (Krimtataren Leitstelle) która miała się zajmować przekazywaniem decyzji władz niemieckich dla Krymskotatarskiego Centrum Narodowego. Kırımal w 1944 roku starał się, korzystając z swoich wpływów u władz niemieckich ratować część tatarskich aktywistów i działaczy. W tym czasie w zasadzie wszyscy spodziewali się inwazji Armii Czerwonej na półwysep. Kırımal oznajmił wszystkim którzy kolaborowali z Niemcami, że w razie ewakuacji Wehrmachtu oni również, razem z rodzinami i dobytkiem zostaną ewakuowani. Niestety, nie uzgodnił tego z niemieckim dowództwem wojskowym. Nie mniej udało mu się wytargować z Niemcami ewakuację ok. 2500 tatarskich działaczy wraz z rodzinami po rozpoczęciu walk o półwysep. Jesienią 1944 roku Kırımal został jedynym znaczącym działaczem krymskotatarskim w niemieckich strukturach politycznych. 25 listopada 1944 roku on i jego grupa współpracowników rozpoczęli wydawanie gazety „Krim” w Berlinie. 18 listopada 1944 roku w Berlinie zebrał się po raz pierwszy Komitet Narodów Ujarzmionych przez Rosję. W jej skład weszli przedstawiciele Wojskowego Związku Tatarów nadwołżańskich „Idel- Ural”, Komitety Narodowe: Ormiański, Gruziński i Narodów Północnego Kaukazu oraz Azerbejdżański i Turkiestański, przedstawiciele różnych grup ukraińskich Białoruska Centralna Rada oraz Krymskotatarskie

Centrum Narodowe które reprezentował E. Kırımal. Pod sam koniec wojny, 17 marca 1945 roku minister Rzeszy Alfred Rosenberg w imieniu władz niemieckich uznał Krymskotatarskie Centrum Narodowe jedynym przedstawicielem narodu Tatarów krymskich w Niemczech. To Centrum na nowych organizacyjnych zasadach miało rozpocząć działalność od kwietnia 1945 roku. Ale nie rozpoczęło. Po zakończeniu II wojny światowej Edige Kırımal zostaje na terenie Niemiec, gdzie już w latach czterdziestych wchodzi w skład utworzonego przez USA Instytutu Wschodniego (sowietologicznego), był współtwórcą tatarskiej rozgłośni radia „Swoboda”. Podejmuje pracę naukową, dokumentując dorobek tatarskiego ruchu narodowego. W roku 1952 wydaje książkę „Der nationale kampf der Krimtürken”, fundamentalną pracę dotyczącą genezy i historii Tatarów krymskich w XX wieku jak i tatarskiego ruchu narodowego. Od 1954 roku do 1972 w ramach monachijskiego Instytutu Badań nad Związkiem Sowieckim wydawał i redagował czasopismo „Dergi” w języku tureckim. Zmarł w Monachium 22 czerwca 1980 roku na raka żołądka. Był bezdzietny. W roku 2007 jego prochy zostały przeniesione do Bachczysaraju gdzie spoczął na cmentarzu zasłużonych dla narodu krymskotatarskiego. Współcześnie jest przez krymskich Tatarów uważany za jednego z bohaterów narodowych pomimo kontekstu jego współpracy z Niemcami podczas II wojny światowej.

Postać i biografia Edige Kırımal- Szykiewicza stanowi niewątpliwie mało znany, zwłaszcza w Polsce epizod historii najnowszej, związanej z drugą wojną światową i okresem lat 30-tych. Jest też ogniwem łączącym w sposób tragiczny etos Tatarów polsko-litewskich i krymskich. Jego wybór polityczny był wyborem ideowym – miał nadzieję, tak jak i działacze ukraińscy, białoruscy, litewscy, estońscy, łotewscy, itd., na odbudowę narodowej suwerenności u boku Rzeszy Niemieckiej. Nie był świadom ogromu zbrodni dokonanych przez aparat policji politycznej, organizacje SS i Wehrmacht na ludności cywilnej państw Europy Wschodniej.

Do końca życia był czynny intelektualnie i życiowo ma-

jąc świadomość tragicznej pomyłki politycznej dokonanej podczas II wojny światowej. Na emigracji w Niemczech po 1945 roku współpracował blisko z emigracją polityczną Ukraińców, zwłaszcza z Jarosławem Stećko, szefem Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów na emigracji. Kırımal był również czynnym publicystą i naukowcem. Oprócz wspomnianej wyżej książki za którą otrzymał w roku 1953 doktorat na Uniwersytecie Monachijskim, pisał w polskiej prasie przed 1939. Regularnie publikował w kwartalniku „Wschód- Orient” redagowanym przez Włodzimierza Bączkowskiego organie ruchu prometejskiego formalnie czasopiśmie Instytutu Wschodniego w Warszawie. Pisywał w miesięczniku „Życie Tatarskie” wydawanym w Wilnie w latach 1934- 1939 przez Wileński Oddział Związku Kulturalno- Oświatowego Tatarów RP którego redaktorem był Stefan Tuhan Mirza Baranowski również pisarz i eseista historyczny, jak również w czasopiśmie pt. „Głos z Minaretu”, wydawanym w języku polskim w latach 1946-1951 organie imamat polowego przy II Korpusie Wojska Polskiego na Zachodzie a później Polskiego Korpusu Przysposobienia i Rozmieszczenia. Na podstawie rozkazu generała Władysława Andersa taki imamat polowy dla żołnierzy polskich wyznania muzułmańskiego utworzono a imamem był Emir El Muemminin Bajraszewski z Nowogródka. Utrzymywał też Edige Kırımal po zakończeniu wojny kontakty z emigracją polityczną Tatarów krymskich w Stambule a także z Muratem Yakupoglu – Jakubowskim, polskim Tatarem, zamieszkałym w Stambule, który poświęcił się politycznej działalności na rzecz niepodległego państwa tatarskiego na Krymie. Ten ostatni był inicjatorem symbolicznego aktu realizacji kopii buńczuka – odznaki 1 Szwadronu Tatarskiego 13 Pułku Ułanów Wileńskich. Szwadron uczestniczył w wojnie w 1939 roku i brał udział w próbie odsieczy Warszawy. Podczas przeprawy przez Wisłę w warunkach bojowych buńczuk ten zaginął. Odtworzony przez Tatarów krymskich ze Stambułu znajduje się w Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie.

Oto Człowiek! Dżenneta Bogdanowicz!

Ciekawe, czy wśród tatarskiej społeczności znajdzie się ktoś, kto nie zna „Tatarskiej Jurty” w Kruszyńskach? Kto nie zna Dżennety Bogdanowicz? Śmiem wątpić: czasem mam wrażenie, że cała Polska wie dobrze, kim jest Dżenneta. Przecież od lat nie tylko prowadzi „Tatarską Jurtę”, miejsce szczególne, odwiedzane przez ludzi z kraju, zagranicy i jeden Bóg wie skąd jeszcze. Podobno mówi się już, że kto nie jadł w „Tatarskiej Jurtce”, to jakby w ogóle nie wiedział co dobre. Ale Dżenneta jest również organizatorką rozlicznych imprez, chociażby Festiwalu Kultury i Tradycji Tatarów Polskich oraz międzynarodowych sabantujów, które ściągają tłumy zainteresowanych. Propaguje z wielkim powodzeniem tatarską sztukę kulinarną, działa na rzecz porozumienia międzywyznaniowego, wspiera potrzebujących. No i ta jej serdeczność, uśmiech na twarzy: taka

jest właśnie Dżenneta!

Wiadomo o tym powszechnie. A teraz jeszcze doceniono. Oto Kapituła Orderu ECCE HOMO, w składzie: Anna Dymna, prof. Józef Lipiec, prof. Jan Ostrowski, ks. pastor Roman Pawlas, bp Grzegorz Ryś oraz Dariusz Walczak, na posiedzeniach 29 września 2014 roku i 14 stycznia 2015 roku, które odbyły się na królewskim Wawelu w Krakowie, nominowała do odznaczenia w roku 2015 sześć osób, między innymi Dżennetę Bogdanowicz, jako animatorkę życia kulturalnego mniejszości tatarskiej, organizatorkę międzynarodowych festiwali w „Tatarskiej Jurtce”. Szczególna to jak widać Kapituła i szczególnie order, przyznawany ludziom, którzy na przekór wszelkim przeciwnościom dobro czynią i bezinteresowną miłość swym bliźnim okazują. I całkiem niedawno, bo 14 czerwca 2015 roku

odbyła się w Krakowie uroczystość wręczenia odznaczeń. Wraz z Dżennetą Bogdanowicz w gronie Kawalerów i Dam Orderu Ecce Homo znaleźli się: ks. protojerej Arkadiusz Barańczuk, ks. Adam Boniecki, Stanisław Kowalski, ks. Kardynał Franciszek Macharski i Krzysztof Olkiewicz.

Uhonorowano Dżennetę, jak możemy przeczytać na stronie <http://www.ecce-homo.pl/index.html> za konsekwentne i wielopłaszczyznowe działania budujące sympatyczny obraz społeczności tatarskiej w Rzeczypospolitej Polskiej, z całym jej bogactwem historyczno-patriotycznym i kulturowo-religijnym.

Taka jest, proszę Państwa, prawdziwa prawda! Serdecznie gratulujemy Dżennecie Bogdanowicz, Damie Orderu Ecce Homo. Niechaj rozkwita „Tatarska Jurtka” – ku chwale tatarskiej kultury, w imię dobra całej tatarskiej społeczności.

Z pozdrowieniami Musa Czachorowski

Mauzoleum Eski-Dürbe – pomnik średniowiecznego Baczysaraju

ELWIS OSMANOW

Kopulasty grobowiec Eski-Dürbe [krymskotat. Stary Grobowiec] zalicza się do najstarszych zabytków architektury. Zgodnie z wzorami tradycyjnego budownictwa muzułmańskiego, mauzoleum przedstawia kwadratową, ośmiokątną konstrukcję przykrytą kopułą, z kryptą poniżej. Wejście do krypty, lokowane zazwyczaj ze wschodniej lub południowej strony, było zamurowywane albo zastawione płytą. W górnym pomieszczeniu na posadzce stawiano pomnik nagrobny, niekiedy z datowanymi inskrypcjami. Zabytki te dotrwały do naszych czasów dzięki temu, że wykonane były z ciosanego kamienia, o które, jako o wyjątkowe obiekty architektoniczne, bardziej lub mniej dbano. Dürbe wznoszono nad mogiłami władców, członków dynastii, osób wysoko postawionych, bogatych oraz wpływowych obywateli, a także nad grobami duchownych, wyróżniających się za życia prawością oraz uczonością. Charakter tych budowli odzwierciedlał religijną ideologię islamu: „doczesne życie to marność – życie przyszłe wiecznością”.

Na lewym nadbrzeżu rzeki Czuruk-Su, 180 metrów na południowy wschód od chańskiego pałacu, w zaułku przy ulicy Zoi Kosmodemjańskiej 15, znajduje się najbardziej interesujący obiekt średniowiecznego Baczysaraju – Eski-dürbe „Stare Mauzoleum”, postawione jeszcze pod koniec XV wieku. Zabytek wyróżnia się zwięzłością i surowością formy, jednocześnie, jego proporcje i rozwiązania architektoniczne nie są pozbawione reprezentacyjności i, w poszczególnych elementach, nawet dekoracyjności. Asymetryczna w planie konstrukcja składa się z budynku dürbe i przylegającego do południowej fasady dziedzińca otoczonego murem z siedmioma łukami oraz rozmieszczonymi poniżej dwudziestoma wąskimi ozdobnymi otworami. Ta monumentalna kwadratowa budowla zwieńczona jest z lekka podniesioną półokrągłą kopułą na ośmiokątnej podstawie, przykrytą obecnie ocynkowaną blachą. Prawdopodobnie początkowo miała kształt piramidalny, zaś jej powłoka wykonana była z blachy ołowianej. Według informacji uzyskanych od pierwszego dyrektora Baczysarajskiego Pałacu-Muzeum, U. A. Bodaninskiego [Üsein Abdurefi oğlu Bodaninskiy, 1877-1938, krymskotatarski historyk, artysta, historyk sztuki, etnograf autor ponad 20 prac naukowych], kopuła została poważnie uszkodzona uderzeniem pioruna w latach 80. XX w.

Od strony wschodniej do kamiennej bryły przylega wysuwający się do przodu portal. Składa się z pylonów i wysokiego strzelistego łuku z ciosanego kamienia, zaznaczonego lekkim cofnięciem w stosunku do płaszczyzny ściany frontowej. Zwrócone ku wejściu boczne ściany pylonów pozbawione są zdobień, natomiast łuk od wnętrza niszy wspiera się na rzeźbionym gzymsie. Na zewnątrz, po bokach i u szczytu łuku widnieją trzy rzeźbione rozety. Oznacza to, że w dürbe znajdowały się trzy mogiły z kamiennymi nagrobkami.

Otwory okienne rozkładają się na dwóch poziomach. Od północy dürbe posiada dwa przepusty okienne, od zachodu – jeden, od południa – drzwiowy i okienny na wspólnej osi, zaś od wschodu w głębi niszy portalu – niewielkie drzwi wejściowe.

Według ustnej tradycji, w dürbe pochowany został pewien feudalny książę „Dere-bej”, który władał okolicznymi ziemiami przed Girejami. Mauzoleum otaczały obwarowania „Bujuk-Issar” – „Wielkiego Muru”, będące siedzibą Dere-beja oraz jego oddziałów. Ślady tych fortyfikacji były widoczne jeszcze w drugiej połowie XIX wieku w parafii „Oksjuz-Dżami” [krymskotat. Oktüz-Cami]. Miejsce to do dzisiaj zachowało swoją nazwę. Jak mówi legenda, każdego roku, gdy zamarza rzeka Czuruk-Su, Dere-bej ze swoją konnicą wyprawia się na Ukrainę. Przekaz ten ma duże znaczenie zarówno dla określenia czasu wzniesienia zabytku, jak i w kwestii związku umocnień miasta „Kyrk” (obecnie Eski-Jurt) z jego górką twierdzą Czufut-Kale.

Dürbe było otoczone cmentarzem; kilka nagrobków widnieje na

rysunku francuskiego artysty Augusta Raffeta z roku 1837 [Denis Auguste Raffet, 1804-1860, francuski malarz i grafik, na Krymie przebywał w roku 1837] oraz na fotografiach z końca XIX i pierwszej połowy XX wieku. Możliwe, że do rodzinnego cmentarza dobudowano arkady. Podobne cmentarze znane są m.in. wśród zabytków Buchar i Starego Taszkientu.

Najbardziej kompletną historię architektoniczno-archeologicznych badań dürbe na Krymie opracował W. P. Kirilko. Początek badania muzułmańskich mauzoleów Krymu należy przypisać ostatniej ćwierci XIX wieku, gdy 15 października 1890 roku I. S. Żurjari, na polecenie Komisji Archiwalnej, badał krypty rozmaitej wielkości, położone „nieopodal dworca kolei żelaznej”.

W latach 20. XX wieku wzrastało zainteresowanie społeczne kulturą krymskich Tatarów. W tymże okresie powstał pierwszy rejestr historyczno-kulturalnych zabytków Krymu. 1 czerwca 1925 roku U. A. Bodaninski opracował dla wydziału muzealnego Głównauki [Главнаука – Главное управление научными, научно-художественными и музейными учреждениями: Гłówna Dyrekcja Instytucji Naukowych, Naukowo-Artystycznych i Muzealnych, istniejąca w Rosji sowieckiej w latach 1921-1930] „Wykaz zabytków historycznych i grodzisk w grupie Baczysarajskiego Pałacu-Muzeum”, w którym znalazł się „monumentalny zabytek XV wieku – Eski-Dürbe”.

Architektoniczne oraz historyczne zabytki Baczysaraju zostały utrwalone przez K. F. Bogajewskiego [Константин Фёдорович Богаяевский, 1872-1943], znanego artystę-malarza, członka Rosyjskiego Towarzystwa Badań Krymu [РОПИК – Российское общество по изучению Крыма. Działało w latach 1911-1931, reaktywowane w Moskwie 28 maja 2011 roku]. W latach 1926-1928, pracując na zlecenie Krymskiego Regionalnego Komitetu Do Spraw Muzeów i Ochrony Zabytków Sztuki, Antyków, Przyrody oraz Życia Ludowego [Крым ОХРИС – Крымский областной комитет по делам музеев и охраны памятников искусства, старины, природы и народного быта, utworzony w roku 1917], artysta stworzył dużą serię akwael, przedstawiających poszczególne budynki religijne i publiczne, wśród których znalazło się „Stare Mauzoleum” – Eski-Dürbe.

W latach 1926-1927 archeolog, specjalista-wschodoznawca i architekt-konserwator B. N. Zasyplin [Борис Николаевич Засыпин, 1891-1955] przeprowadził archeologiczne i techniczne badania stanu zabytków architektonicznych Baczysaraju. Zostały przejrane, wymierzone i opisane wszystkie cokolwiek znaczące pamiątki krymskotatarskiego budownictwa, dla których opracowano szczegółowy plan robót remontowo-restauracyjnych. Po kontroli Eski-Dürbe przygotowano ustawę i pod kierownictwem U. A. Bogdaninskiego przystąpiono do remontu: odrestaurowano kopułę, uzupełniono ubytki w kamieniarce dürbe oraz ścianach dziedzińca, wykonano żelazną kratę drzwiową.

W roku 1965 Kijowska Pracownia Naukowo-Restauracyjna wykonała jeszcze jeden remont zabytku: odtworzono brakujące części i detale ścian dziedzińca, wypełniono pokrycie kopuły cementowym jastrychem, zaś w połowie lat 90. przykryto ją arkuszami ocynkowanej blachy. W roku 2013 baczysarajska ekspedycja archeologiczna przeprowadziła prace specjalistyczne, w rezultacie których udało się uściślić datowanie zabytku i rozróżnić jego cechy konstrukcyjne. I tak, po stratygraficznych obserwacjach w wykopach, dokonanych przy ścianach budynku i w jego wnętrzu, uznano, że data powstania dürbe może sięgać XVII wieku.

Eski-dürbe wymaga dalszych wnikliwych badań, ponieważ jako konstrukcja architektoniczna nie posiada bliskich odpowiedników w historii muzułmańskiego budownictwa i reprezentuje typowe krymskie cechy.

Tłumaczenie z jęz. rosyjskiego: Musa Czachorowski

KERPĖS TOTORIŲ KAPINĖSE RAIŽIUOSE

Tai, kad mus pačius domina mūsų paveldas, mūsų istoriniai paminklai, papročiai, nieko nestebina. Tačiau kartais tikrai ma-lonu ir labai įdomu sužinoti, kad mums šventose vietose daug įdomaus randa ir mokslininkai. Prieš kelerius metus senosiomis totorių kapinėmis ir antkapiniais paminklais domėjosi ir apie tai rašė Lenkijos istorikai. Šį kartą jūsų dėmesiui pateikiame trumpą aprašymą to, ką mūsų kapinėse aptiko visai netikėtos srities mokslininkės – botanikės - licheanologės (tiriančios kerpės). Kaip žinome, mūsų kapinės yra labai senos, skaičiuojančios kelis šimtmečius. Šalia naujų ir gerai prižiūrimų kapų yra ir senųjų kapinių fragmentai, kuriose išlikusi bioįvairovė gali suteikti peno ne vienos srities mokslininkui. Tikėsimės, kad šis kapinių tyrimas tikrai ne paskutinis.

Dr. JURGA MOTIEJŪNAITĖ

Gamtos tyrimų centro Mikologijos laboratorija

Dr. INGRIDA PRIGODINA LU-KOŠIENĖ, VILMA KUODYTĖ

Vilniaus universiteto, Gamtos fakulteto Bota-nikos ir genetikos katedra

2010-2012 m. buvo tiriamos kerpės trijose senose Lietuvos kapinėse: Bernardinų Vilniuje, senosios Viekšnių Mažeikių rajone ir Raižių totorių Alytaus rajone. Kerpės kapinėse ir šventoriuose tiriamos daugelyje Europos šalių, o ypač tose, kurios turi senas antkapinių paminklų statymo tradicijas. Susidomėjimui tokiomis atrodytų neįprastomis tyrimų vietomis yra bent kelios priežastys. Kerpių kūną (vadinamą gniužulu) sudaro keli organizmai – mažiausiai viena grybo ir viena dumblio rūšis. Dėl tokios sandaros ir biologinių savitumų jos gali augti iš pažiūros netinkamiausiose vietose – ant medžių, akmenų, nederlingų smėlių, tačiau tuo pačiu yra labai jautrios daugeliui aplinkos pokyčių. Kapinės ir seni antkapiniai paminklai (jei tik nėra valomi) yra gana stabili buveinė, be to, dažnai tampa savotiška priebėga toms kerpėms, kurioms gamtoje mažai tinkamų augti vietų – pavyzdžiui, natūralių akmenų ar uolų.

Iš kitos pusės, kapinės veikia pokyčiai vykstantys aplink jas – oro tarša, intensyvesnis žemės ūkis, netgi klimato kaita. Vietovėse, kur sąlygų kaita mažesnė, o antkapiai seni ir matomos jų datos, ant jų augančių kerpių tyrimai padeda apskaičiuoti skirtingų rūšių augimo greitį (ypač akmenų kerpės auga labai lėtai ir būna itin ilgaamžės). Tuo tarpu vietovėse, kur sąlygos keičiasi, pagal antkapinių kerpių rūšis ir jų būklę galima įvertinti tų pokyčių mastą ir pobūdį, o kartais užfiksuoti ir stiprių pokyčių pradžią. Tiesa, studijuojant kerpės ant paminklų neišvengiama problemų – įprastiniu būdu rinkti pavyzdžiai negalima, nes būtų pažeisti paminklai, todėl tenka naudotis danų tyrėjų atrastu metodu – nuplėšti kerpių gniužulus su lipnia juoste.

Tiriant kerpės trijose senose Lietuvos

kapinėse iš viso buvo rastos 73 kerpių rūšys, iš jų 45 aptiktos Raižių totorių kapinėse (iš viso Lietuvoje žinoma per 600 kerpių rūšių). Nors didžiausia įvairovė rasta Viekšnių kapinėse, tačiau jose vyrauja dažnos, visoje Lietuvoje paplitusios kerpės, o Bernardinių kapinėse tik pačios dažniausios ir tebuvo aptiktos.

Tuo tarpu ant Raižių kapinių antkapių ypač gausiai aptikta šalyje retų ar net labai retų rūšių. Tokius įdomius radinius galima paaiškinti keliomis aplinkybėmis: Raižiuose senieji antkapiai yra iš silikatinų uolienų (tokių kaip granitas), kurioms būdingos savitos rūšys, Lietuvoje randamos tik negausiuose natūraliuose riedulynuose, be to, šios kapinės akivaizdžiai mažai paveiktos bendros oro taršos ir intensyvaus žemės ūkio įtakos. Tuo tarpu beveik Vilniaus miesto centre esančiose Bernardinių kapinėse auga tik įprastos, oro taršai atsparios kerpės, tokios, kurias galima pavadinti „miestietėmis“ (nors iš istorinių duomenų žinoma, kad XIX a. toje vietoje aptikta šiuo metu labai retomis tapusių, taršai jautrių kerpių). Viekšniuose aptikta ir retesnių kerpių rūšių, tačiau dauguma šiose kapinėse rastųjų yra arba ant betono, šiferio ar tinko augančios kerpės, arba tokios, kurias galima pavadinti „ūkininkėmis“ – jos mėgsta dirbamų ir tręšiamų laukų bei dulkėtų pakelių aplinką.

Akivaizdu, kad Raižių totorių kapinių kerpės išsiskiria iš visų tirtųjų vietų. Be to, būtent šiose kapinėse auga įdomiausia iš viso tyrimo metu rastų rūšių – sieraspalvė lekanora. Šią silikatinų uolų ir riedulių kerpę XX a. pradžioje Klaipėdos apylinkėse buvo radęs Rytrpūsiose dirbęs lichenologas (mokslininkas, tiriantis kerpės) Georgas Lettau, tačiau nuo to laiko ji daugiau niekur mūsų šalies teritorijoje nebuvo aptikta. Raižių totorių kapinėse rastas sieraspalvės lekanoros pavyzdys, saugomas Vilniaus universiteto herbariume dabar yra vienintelis šios rūšies pavyzdys iš Lietu-

Ryšioji psilolechija (ryškus didesnis gniužulas) ir sieraspalvė lekanora (įsiterpę nedideli, pilkšvai gelsvi

Lekanorinis rizokarpas

vos, kadangi beveik visos G. Lettau surinktos kolekcijos sudegė Karaliaučiuje Antrojo pasaulinio karo metu.

Raižių totorių kapinėse aptikta ir kitų šalyje retų kerpių rūšių. Pavyzdžiui, geografinis rizokarpas iki šiol buvo žinomas tik viename riedulyne Salantų regioniniame parke. Lekanorinis rizokarpas rastas vos trijose vietose Vilniaus, Biržų ir Skuodo rajonuose. Ryškioji psilolechija, Lietuvoje dažniau auganti ant sausos medienos, nors Vakarų Europoje tai daugiau ant akmenų apsigyvenanti kerpė, iki šiol buvo rasta tik trijose vietose Dzūkijos nacionaliniame parke.

Taigi, senosios Raižių totorių kapinės yra ne tik vertingas mūsų šalies istorinis ir kultūrinis paminklas, bet ir vertingas gamtinis objektas, kuriame surado prieglobstį ne viena reta kerpių rūšis.

Į ATMINTĮ SUTILPO IR IŠ JOS NEIŠDILS...

Juozas JANUŠAUSKAS

Gimiau 1924 m. spalio 4 d. Alytaus apskrities Butrimonių valsčiaus Vaikutiškių kaime. Mano tėvas buvo vardu Aleksandras, mama – Elžbieta. Vyriausiasis mano brolis Danielius gimė 1906-aisiais, sesuo Elena – 1908-aisiais, brolis Motiejus – 1910-aisiais, brolis Ipolitas – 1911-aisiais, sesuo Nadzė – 1914-aisiais, brolis Stepas – 1923-aisiais. Vaikutiskėse buvo didelis ūkis, 70 ha žemės: apie 50 ha dirbamos, 10 ha miško, likusi – pievos, ganyklos, dalis – nedirbamos. Buvo 6–7 arkliai, 12–15 karvių, apie 30 avių, daug paukščių: žąsų, ančių, vištų, kalakutų. Man vaikystėje teko ganyti žąsis, nors ir labai nepatiko. Kai sukako 8-eri metai, t. y. 1932-aisiais, pradėjau lankyti Butrimonių mokyklą, kurios šešis skyrius baigiau 1938 m. Tuo mano vaikystė ir baigėsi: reikėjo dirbti visus ūkio darbus. Tiesa, žiemos metu dar eidavau į Raižius mokytis musulmonų tikybos pas hodžą Dovydą Selimavičių. 1937 metais mirė dėdė Chailis, 1938 metų pavasarį apsidėdė broliai Danielius ir Ipolitas, o 1939-aisiais – Motiejus.

1939 metais prasidėjo karas, rugsėjo 1 d. vokiečiai užpuolė Lenkiją, buvo paskelbta visuotinė mobilizacija. 1939-aisiais Lietuvos kariuomenė įžengė į Vilnių. Pamečiau, tų metų rugsėjo mėnesį buvau Zosės Krinickaitės ir Stepo Ridzvanavičiaus vestuvėse, jau mokėjau šokti valsą ir foksotrotą. 1939.01.01 dar gimė brolis Polius, 1939.10.14 – brolis Eugenijus.

1940 m. birželio mėnesį rusų kariuomenė įžengė į Lietuvos teritoriją. Stojau neramūs laikai. Pasikeitė Lietuvos vyriausybė, į valdžią atėjo bolševikai, prasidėjo išbuožinimas, mūsų ūkį išdraskė. Paliko 30 ha žemės, kitą dalį išdalino mažžemiams ir bežemiams: Sabaliauskui – 10 ha, Jakubauskui – 10 ha, Rasimavičiui – 8 ha, Stirnai – 6 ha, Kamblevičiui – 6 ha. Sabaliauskus apgyvendino mūsų namo virtuvėje, Rasimavičius – kumetyne. Dalį pastatų ir gyvulių išdalijo naujakuriams, dar reikėjo jiems duoti grūdų apsėti atimtai žemei. Darbo jėgos neleido samdyti, net piemens, visus darbus teko dirbti patiems. Išmokau melžti karves ir visa kita. 30 ha dirbom dviese su Stepu, retkarčiais padėdavo giminės. Taip praėjo visi metai. 1941 m. išvežė į Sibirą dėdė Adomą su šeima.

1941 m. birželio 22 d., sekmadienį, man aparinėbant runkelius, staiga praskrido lėktuvas – „žvalgas“ su vokišku kryžium. Apsukęs ratą, leidosi žemyn virš mano galvos ir paleido seriją iš kulkosvaidžio.

Kulkos krito pro mano galvą ir arklį, kuris pasibaidęs šoko į šalį. Aš sprukau į krūmus, lėktuvas nuskrido toliau. Nukinkiau arklį, pririšau pievoje, nes girdėjosi dundėjimas nuo Alytaus, kur vyko bombardavimas. Supratau, kad prasidėjo karas. Staiga pamaciau, kad virš Raižių kaimo skrenda keli lėktuvai. Vienas užsidegęs krito žemyn, šalia su parašytu leidosi pilotas, kiti apsisukę nuskrido atgal. Užbėgęs ant kalnelio, pamaciau dūmų stulpą, kilusį prie Tomo Asanavičiaus sodybos Raižiuose. Parėjęs namo, viską papasakojau tėvams. Visi labai nusiminė, kad prasidėjo karas. Nuėjau ir pas kaimynus Šagunevičius, visi jau buvo girdėję, kaip dunda ir dreba žemė. Po pusvalandžio iš Raižių Chaleckas vežė sužeistą ir apdegusį rusų lakūną, taip pat peršauta koją tetą Aneliukę pas vaistinininką Morkevičių į Butrimonis, nes gydytojo nebuvo. Vėliau rusų lakūnas pasakojo, kad iš vakaro jiems buvo duotas įsakymas iš visų lėktuvų nuleisti kurą, nes jis bus keičiamas į kitos markės benzina. Todėl nei vienas lėktuvas iš Alytaus oro pulko nepakilo. Išskrido anksti ryte į Vokietiją tik pulko vado Kuropatkino lėktuvas, jis buvo su benzinu. Pasirodo, Kuropatkinas buvo parsidavęs vokiečiams.

Taip prasidėjo 2-asis pasaulinis karas. Iš mano tėvo atminties dar nebuvo išblėsęs Pirmasis pasaulinis, prasidėjęs 1914-aisiais ir užsitęsęs iki 1917-ųjų. Po to revoliucija, bolševikai. Per Pirmąjį pasaulinį tėvas buvo mobilizuotas ir carinės Rusijos kariuomenė. Mama su vaikais pasitraukė kaip karo pabėgėlė. Karo metu Vaikutiskėse „šeimininkavo“ Bučackas, visai nesirūpinęs ūkiu. Šis buvo apleistas, stogai kiauri, tvoros sulūžusios, per karą vokiečių-germanų žandarai draskė, ką

norėjo. Tėvams sugrįžus, reikėjo viską atstatyti. Tik po kelerių metų ūkis atsigavo. Tėvas buvo griežtas, mokėjo ūkininkauti, laikė daug gyvulių, ypač melžiamųjų karvių (pienas davė nemažų pajamų), augino daug daržovių, ypač agurkų. Veždavo į Kauną, Alytų ir kitus miestus, anksti pavasarį pardavinėdavo augalų daigus. Iki rusų užėjimo 1940 metais buvo sutvarkyti seni pastatai, pastatyta naujų. Iškilio mūrinė arklidė iš raudonų plytų, kurių teko atsivežti iš Punios plytinės. Daug stogų buvo uždengta skarda, visa sodyba aptverta „štankietų“ tvora. Būta 15–20 avilių bičių. Tėvai planavo pastatyti gerą pirtį (buvo projektas), įrengti tvenkinį, užveisti karpių, pastatyti vėjo malūnėlį elektrai gaminti, bet visus planus sugriovė bolševikai, 1940 m. okupavę Lietuvą.

1941 m. prasidėjus rusų – vokiečių karui, mums žemė buvo gražinta, bet ūkis buvo nustekentas, gyvulių sumažėjo, darbo jėgos stigo. Tėvas žemę atidavė dirbti Makarevičiaus šeimai, sau pasiliko tik daržų, kelis ha žemės, ganyklą, arklį ir 2 karves. Po dvejų metų pusininkas atsisakė žemės nuomos, teko vėl verstis savo jėgomis. Brolis Stepas baigė gimnaziją, be to, jau buvo galima samdyti darbininkus. Taip pat laikėme rusų kariuomenės belaisvių, bet po dvejų mėnesių, kai jie atgavo fizines jėgas, pasitaisė, vokiečiai vėl juos atsiėmė atgal, sakydami, jog darbams Vokietijoje irgi reikia darbo jėgos. 1943 m. vokiečiai ir vietos policija pradėjo gaudyti ir vežti Lietuvos jaunimą į Vokietiją, į „Reicho darbo tarnybą“. Reikėjo slapstytis, namuose nenakvodavom, dienos metu buvo pavojinga vaikščioti. Laimei, pusbrolis Bolius Chaleckas dirbo Vilniuje pas vyriausiąjį vokiečių komendantą vertėju. Jis išdavė mums pažymėjimus, jog esame laikinai atleisti nuo kariuomenės (gavo per Butrimonių komendantą Žiūroną, už piniigus, po 1000 markių už žmogų). Tuomet jau galėjom drąsiai vaikščioti bei važiuoti į miestą. 10 ha žemės tėvas aprašė Marytei, Ipolito žmonai, ją apdirbo jos tėvai iš Bazorų, likusią dirbome mes su broliu Stepu. Reikėjo įsigyti arklį, auginti gyvulius, nes vokiečiams privalejom priduoti mėsos, pieno, sviesto, vilnos (avikalių), už tai duodavo „taškų“, kortelių, už kurias buvo galima nusipirkti produktų, pvz., cukraus, degtinės, taip pat avalynės, drabužių ir kt.

1943 m. susipažinau su Elena Radlinskaite. Vokiečių okupacijos metais naktimis reikėdavo budėti. Budėdavome iš eilės, po 2 žmonės su lazdomis vaikščioda-

mi per Trakininkų ir Vaikutiškių kaimus. Kiekvieną kartą budintiesiems reikėdavo užėti pas seniūną Kamsiuką atsižymėti. Jis gyveno Trakininkų kaime, netoli senos močiutės Radlinskienės. Pas ją tuo metu gyveno dvi anūkės, Elena ir Hėlė Radlinskaitės iš Kruonio. Elena krito man į akį. Pradėjom draugauti, rašyti vienas kitam laiškus. Buvau nuvažiavęs dviračiu į Kruonį. Vokiečių laikais įdomiai leidom laiką, nors kartais ir tekdavo slapstytis.

1942 m. vasario 2 d. rusų kariuomenė apsupo ir paėmė į nelaisvę vokiečių 6-ąją armiją, kovojusią prie Stalingrado, kartu su armijos vadu feldmaršalu Paulium. Vokiečiai paskelbė 3-jų dienų gedulą. O mes penktadienį organizavome šokius pas Stepą Šagunevičių. Naktį atėjo seniūnas su policija ir išvaikė mus, grasindami įskusti vokiečiams. Trejas dienas buvo iškabintos juodos vėliavos.

Dažnai reikėdavo su arkliais važiuoti į pastotę, vežimu ar rogėmis vežti ką nors ir kur nors. Daugiausia žiemą vežti malkas į Alytų, vokiečiams į kareivines ar į belaisvių lagerį. Alytuje buvo mada gerti naminukę. Kelis kartus išsivarėm patys pas Šagunevičių pirtyje, o vasarą krūmuose, žinoma, be tėvo žinios.

1942 m. Vilniuje, ligoninėje, esančioje Vasaros gatvėje, mirė mano sesuo Nadzė. Ji ten gydėsi nervų skyriuje. Mums vėliau tepranešė, kad ji palaidota bendroje kapinėse, o kur – nežinojome.

1942–43 m. buvo gilios žiemos, daug prisnigdavo, užpustydavo kelius. Seniūnas su policininkais varydavo valyti kelių, kad vokiečių kariuomenė galėtų pravažiuoti. Kasdavom kustuais. Nusipirkti, pvz., cukraus už turimus taškus nebūdavo lengva, reikėdavo stovėti didelėse eilėse, nes ne visuomet jo būdavo. Tekdavo stovėti vienas nuo kito 0,5 m. atstumu, kad neužsikrėstumė įvairiomis ligomis. Parduotuvė buvo viena visame Butrimonių valsčiuje, įrengta buvusioje žydo krautuvėje ir veikė tik kartą per mėnesį. Prieš karą Butrimonyse gyveno apie 1000 gyventojų, žydų buvo apie 900, visos parduotuvės priklausė žydams, tik viena – lenkui Karpovičiui, bet ji greitai bankrutavo. Žydus sušaudė, dalį išvežė į Vokietiją darbams (jaunus, stiprius vyrus). Moteris, senius ir vaikus sušaudė netoli Trakininkų – Klydžionyse. Žydų namuose apsigyveno žydšaudžiai ir visokie valkatos, benamiai. Butrimonys tapo tuščiu, nejaukiu miesteliu. Prieš karą čia vykdavo labai dideli turgūs. Atvažiuodavo žmonių iš aplinkinių miestelių, Kau-
no, Alytaus ir kitų vietovių. Prekybininkai supirkdavo iš ūkininkų prekes – javus, gyvulius, sviestą, kiaušinius, linus, daržo-

ves. Vidury miestelio veikė centrinis turgus, o pakraštyje – gyvulių, arklių, kiaušinių. Butrimonys buvo valsčiaus miestas, kuriam vadovavo viršaitis. Vienijo apie 10 seniūnijų, čia dirbo policijos nuovados viršininkas, vachmistras ir 2 policininkai. Buvo 6 klasių progimnazija, 4 klasių žydų mokykla, žydų bankas, gydytojas, veterinaras, kunigas. Štai ir visa valdžia. Žydas Bojarskas turėjo kepyklą ir autobusą, kuris vežiodavo keleivius į Kauną ir atgal – ryte išvažiuoja, vakare grįžta, kaina – 5 litai. Kitas Bojarskas buvo įsigijęs sunkvežimį, (lengvų automobilių tuo metu miestelyje nebuvo). Žydas Donskis valdė geležinių prekių parduotuvę, kurioje buvo įvairių prekių, nuo vinių iki dviračių bei motociklų, taip pat žemės ūkio mašinų. Dviratis kainuodavo 200–220 lt., motociklas – apie 800–900 lt. Mažai kas galėdavo juos nusipirkti, juk karvė tuo metu kainavo 50–60 lt, grūdų 50 kg. – 5–6 lt. Dar miestelyje buvo 2 karčemos ir arbatinės, degtinės, avalynės, įvairių smulkių prekių parduotuvėlių. 1936 m. stambesni ūkininkai – mūsų tėvas, Krinickas, Makaveckas, Jaruševičius ir kiti – sudarė kooperaciją ir už savo lėšas pastatė didelę, tais laikais modernią pieninę, kuri per dieną galėjo priimti ir perdirbti kelias dešimtis tonų pieno. Gamino aukščiausios kokybės sviestą, kurį eksportavo į Angliją. Buvo pastatyta šaldykla – ledainė sviestui laikyti statinaitėse po 50 kg. Sviestą vežė į Alytaus geležinkelio stotį, iš ten – į Klaipėdą ir toliau į Angliją. Butrimonyse buvo 2 malūnai, vienas iš jų gamindavo miesteliui elektrą (iki 24 val). Dar būta įvairių amatininkų: kalvių, siuvėjų, kirpėjų, kepečių, batsiuvių, stalių, šaltkalvių. Veikė gaisrininkų komanda, turėjusi rankinį siurbį, tilpdavusį vežime, o vėliau įsigijusi motorinį.

Karo metu miestas apmirė, žydams prisiuvo geltonas Dovydo žvaigždės, neleidavo vaikščioti šaligatviais, o po to sušaudė.

Dabar šiek tiek apie totorius prieškarinėje Lietuvoje. Tuo laiku Lietuvos totoriai gyveno kaimuose ir vienkiemiuose, taip pat miesteliuose ir miestuose, daugiausia Kaune. Apie 180 šeimų buvo taip pasiskirsčiusios: Raičiuose – 30 šeimų: Asanavičiai, Abunevičiai, Aleksandravičiai, Bagdonavičiai, Chaleckai, Chazbiejavičiai, Dženajavičiai, Jakubauskai, Makulavičiai, Makaveckai, Milkamanavičiai, Radlinskai, Raižauskai, Selimavičiai, Vilčinskai; Kaune – 16 šeimų: Ambajevai, Asanavičiai, Baranauskai, Bazarauskai, Bioševai, Chaleckai, Janušauskai, Jablonskai, Kalinos, Makaveckai,

Muchlios, Rajackai, Radlinskai, Teizeriai, Vilčinskai, Ratkevičiai ir kiti; Butrimonyse – 15 šeimų: Asanavičiai, Bogdanavičiai, Jakubauskai, Krinickai, Milkamanavičiai, Lebedžiai, Rajackai, Rizvanavičiai, Ratkevičiai, Radlinskai, Ramanauskai, Vilčinskai ir kiti; Trakininkuose – 11 šeimų: Aleksandravičiai, Abunevičiai, Bairašauskai, Jakubauskai, Juozapavičiai, Krinickai, Makaveckai, Makulavičiai, Janušauskai, Ratkevičiai, Radlinskai; Adamonyse – 10 šeimų: Abunevičiai, Bairašauskai, Baranauskai, Bazarevičiai, Chaleckai, Jakubauskai, Selimavičiai, Raižauskai, Bazoruose – 14 šeimų: Asanavičiai, Bazarauskai, Jakubauskai, Janušauskai, Bogdanavičiai; Žadiškėse – 6 šeimos: Jakubauskai, Kanarskai; Dauguose – 6 šeimos: Asanavičiai, Bogdanavičiai, Jakubauskai, Kanarskai, Lebedžiai; Širvintose – 5 šeimos: Jakubauskai, Asanavičiai; Semeliškėse – 5 šeimos: Korsakai, Ščiuckai, Aleksandravičiai, Rajackai, Jakubauskai; Kruonyje – 6 šeimos: Asanavičiai, Bogdanavičiai, Jakubauskai, Radlinskai, Lebedžiai; Aukštadvaryje – 6 šeimos: Asanavičiai, Jakubauskai, Iljesevičiai, Jasinskai, Milkamanavičiai; Onuškyje – 4 šeimos: Ščiuckai, Milkamanavičiai; Krokialaukyje – 6 šeimos: Ridzvanavičiai, Jakubauskai; Jurdzdykoje, Picketkoje – 8 šeimos: Asanavičiai, Kanarskai, Jakubauskai, Bairašauskai, Ambajevai; Ceruniškėse – 3 šeimos: Asanavičiai, Krinickai; Vaikutiškėse – 3 šeimos: Janušauskai, Šagunevičiai; Čeraučiznoje – 3 šeimos: Jablonskai, Chaleckai; Eičiūnuose – 2 šeimos: Asanavičiai, Jakubauskai; Alytuje – 2 šeimos: Milkamanavičiai, Korsakai; Kaišiadoryse – 2 šeimos: Aleksandravičiai, Radlinskai; Merkinėje – 3 šeimos: Gimickai, Jasinskai; Žiezmaruose – 2 šeimos: Jakubauskai, Bogdanavičiai; Kibiškiuose – 2 šeimos: Bučackai; Balbieriškyje – 2 šeimos: Jakubauskai; Rumšiškėse – 2 šeimos: Asanavičiai, Radlinskai; Stravenykuose – Jakubauskai; Sviliniškėse – Jakubauskai, Muchlios; Sipioniškėse – Aleksandravičiai, Kalinos; Vinkšniupuose – Chaleckai; Kalviuose – Jakubauskai, Bogdanavičiai; Senevoje – Jasinskai; Panevėžyje – Jakubauskai; Plasapnykuose – Makaveckai; Nemunaitėje – Milkamanavičiai; Leipalingyje – Asanavičiai; Dambinoje – Abunevičiai. Kiti išsiskirstę po kaimus ir vienkiemius.

1944 m. liepos mėn. vokiečių kariuomenė pasitraukė už Nemuno, į Alytų. Atėjo rusų kariuomenė. Pirmasis pas mus pasirodė raitas seržantas „žvalgas“, kuris pareikalavo pakeisti jam arklių. Turėjau parodyti, kur mūsų arkliai. Pasibalnojo jauną

kumelaite–„sartė“ – 2 metų, o savo seną kuiną paliko. Po pusvalandžio atvažiavo kariuomenė su pabūklais, artilerijos daliniai. Užmaskavo šakomis pabūklus, ilsėjosi 2 dienas. Šerti arkliais nuplovė daug avių, miežių, jų patrankas traukė arkliai. Tuo metu prie Alytaus vyko mūšiai, Nemuną forsavo rusai, o vokiečiai bombardavo jų pontoninius tiltus. Mūšiai vyko 2 dienas, po to vokiečiai pasitraukė iki Vilkaviškio ir Marijampolės. Po savaitės mus su Stepu išvarė į Punią statyti aerodromo. Stepas su poriniu vežimu, aš – su kastuvu. Ten dirbo apie 100 žmonių – civilių ir kariškių. Darėme lėktuvams laikinus angarus, slaptavietes, maskuotes. Dažnai užskrisdavo vokiečių bombonešiai ir naikintuvai-messeršmitai, kurie apšaudydavo ir bombarduodavo aerodromą. Rusų zenitininkai apšaudydavo lėktuvus, bet nė vieno nenumušė. Ten dirbome dvi savaites, po to oro dalinys persikėlė toliau ir mus paleido namo.

Prasidėjo rugiapjūtė, reikėjo nuimti derlių, tėvas prašė gimines į talką. Talkino Aleksas Chazbiejavičius, Juozas „Daučiu-liukas“ su seserim Maryte. Tuo metu pas mus apsistojo KGB kariuomenės dalinys, apie 20 kagėbistų ir tardytojų gyveno mūsų name, o kareiviai – klojime, svirne ir kitose vietose. KGB karininkai ir kareiviai atveždavo žmonių iš mūsų apylinkių sunkvežimiais – „palutorkom“. Juos tardydavo, mušdavo, vienus išardė paleisdavo, kitus suvarydavo į rūsį, kuris buvo sode, apie 15 kv. metrų. Vyrus ir moteris laikydavo kartu, paskui po vieną vedžiodavo tardymui. Kareivis su automatu stovėdavo prie rūsiu. Gamtiniais reikalams atlikti juos išvesdavo sargybinis. Už dviejų metrų liepdavo tūptis, nesvarbu, vyras ar moteris. Kareivis, atkišęs automatą, stebėdavo, kad nepabėgtų. Taip tęsėsi 2 savaites, paskui išvyko kitur. Kurios pripažino kaltais ar įtariamaisiais, apkaltindavo esant buožėmis ar tarnavusiais pas vokiečius, išveždavo į Alytų, Vilnių arba kitur.

Rugpjūčio mėnesį paskelbė mobilizaciją į Raudonosios armijos dalinius. To mėnesio 12 d. tėvas nuvežė į Alytų Stepą, mane ir Olką Radlinską, kuris buvo pas mus. Alytuje praėjome komisiją, klausė, ar esame sveiki ir kiek mums metų. Surinko būrį iš 40 žmonių ir su 2 rusų karininkais išvedė pėsčiomis į Valkininkus. Mūsų grupėje buvo beveik visi totoriai iš Raižių, Trakininkų, Adomonių... Ir mes. Pakeliui nakvojome kaimo daržinėje. Po nakties dingo Aleksas Krinickas – pabėgo ir slapstėsi nuo kariuomenės. Mus nuvarė į Valkininkus, pasodino į traukinio platformas ir nuvežė į Vilniaus persiuntimo punktą, kuris buvo Belmonto parke ant

kalno. Ten prabuvome 2 dienas. Valgėme savo maistą. Buvo įsakyta pasiimti maisto kelioms dienoms. Mama pasiuvo maišus-kuprines su petnešomis, kad galėtume nešioti ant nugaros. Į maišus įdėjo po kepalikuą duonos, džiovėsių, tėvas nupirko cukraus, druskos, skilandį (avienos), puodukus, šaukštus. Taip mes maitinomės daugiau kaip savaitę. Po 2-jų dienų iš Belmonto kalno persiuntimo punkto mūsų grupę nuvedė į Naująją Vilnią, ten įsodino į prekinis vagonus, kuriuose buvo įrengti gultai dviem aukštais. Vieni miegojom ar sėdėjom apačioje, kiti viršuje. Vežė mus daugiau kaip savaitę, nes bėgiai buvo tik vienos linijos. Per karą atstatė tik vieną liniją, susprogdintą partizanų. Traukiniai važiojo į vieną ir į kitą pusę, prasilenkdami tik stotelėse, kur buvo atsišakojimai. Pirmumą turėjo traukiniai, kurie važiojo į frontą, vežė kariuomenę ar karo ginkluotę, tankus, pabūklus ir kt. Taip tekdavo kartais praleisti po kelias valandas ar net kelias dienas, kol pravažiudavo traukiniai į fronto pusę. Vieną dieną prie Maskvos mūsų ešelonas su žmonėmis susidūrė su kitu, važiuosiu į vakarus. Laimei, greitis buvo nedidelis, aukų buvo nedaug. Keli vagonai priekyje buvo susigrūdę. Priešais važiuojęs ešelonas buvo pakrautas tankų ir jam nieko neatsitiko. Iš mūsų ešelonu buvo keli mirtinai sužaloti žmonės, kitus nuvežė į Maskvos ligonines. Mūsų vagonas buvo paskutinis, nukentėjo tik tie, kurie miegojo apačioje, nes nuo smūgio viršutiniai narai nukrito ant miegančiųjų apačioje, susidūrimas įvyko anksti ryte, kai dar miegojome. Stotelėse sustojus traukiniui, galėdavome parsinešti vandens iš rezervuarų-čiaupų, kur pildydavosi garvežiai. Galų gale po kokios savaitės mus išlaipino ir nuvedė pėsčiomis keletą kilometrų Kalinino ar Kirovo srityje į mišką (lagerį), kur už spygliuotos tvoros laikė buvusius belaisvius karius, vokiečiams tarnavusius policininkus, prostitutas ir kitokius nusikaltėlius. Susikūrėm laužą ir taip pernakvojome nežinioje. Kitą dieną pasistatė palapines iš eglėšakių ir taip gyvenom 2 savaites. Mus varė į mišką kirsti medžių, ruošti malkų, valgyti duodavo tik po 400 g. duonos ir sriubos – „balandos“. Savo maistas jau buvo pasibaigęs. Žmonės pradėjo sirgti dizenterija, viduriavo. Vieną dieną atvažiavo generolas, komisija paskaitė politines paskaitas apie eigą fronte, pasakė, kad Raudonoji armija sėkmingai žygiuoja į vakarus, greitai bus karo pabaiga. Mes pasiskundėm jam, kad esame ne nusikaltėliai, o į kariuomenę iš Lietuvos demobilizuoti kariai. Rytąjaus dieną, anksti ryte, mus pradėjo šaukti į štabą ir kiekvieną apklausinėjo!!! Pasiro-

do, mūsų vagoną prikabinė prie ešelonu, kuris vežė nusikaltėlius. Tą pačią dieną mus išvežė į Smolensko sritį, į Jarcevo miestą, kur formavosi 50-oji atsargos lietuviškoji divizija. Iš Jarcevo stoties nuvedė į mišką prie Dniepro upės, apgyvendino žeminėse. Tą pačią dieną nuvedė į pirtį, ten viską nusirengėme, leido pasiimti tik laikrodį, nosinę ir piniginę. Apvilko naujais kariškais rūbais, apavė chrominiais batais. Autais apvyniojom kojas, nors iš karto ir nemokėjome. Po to 2 savaitėms paskelbė karantiną. Paskui mūsų grupę išskirstė. Brolis Stepas tapo kuopos raštinniku; aš, Danielius Makulavičius, Stepas Makulavičius, Adomas Makulavičius ir Stepas Chaleckas patekome į prieštankinės ginkluotės būrio mokymo kuopą. Stepas Chaleckas, puskarininkis, tapo skyrininku. Būrio vadu buvo jaunesnysis leitenantas, kuopos vadu – leitenantas Zaremba, o divizijos vadu – generolas Sinkevičius. Kai iš 3-jų pulkų susiformuodavo divizija, kiekvienas pulkas turėjo savo numerį. Mūsų pulkas buvo 254-as. Po mėnesio mus pervežė į Lietuvą. Mūsų pulką – į Gaižiūnus, 253-ąjį – į Pabrądę, 256 – ąjį – į Jašiūnus. Gaižiūnuose prabuvom iki gruodžio mėn. Per tą laiką buvo atvažiavęs aplankyti tėvas, atvežė maisto. Kartu buvo atvažiavusios ir Stepo Chalecko žmona Felė, Danieliaus žmona Rožė, Adomo Makulavičiaus žmona Rožė. Vedusius vyrus leitenantas Zaremba išleido į kaimą pernakvoti su žmonom. Buvo atvežta ir degtinė, karininkai šventė kartu. Po kurio laiko tėvas dar kartą atvažiavo, bet manęs jau nebuvo. Iš Maskvos karo apygardos atvažiavęs majoras rinko kandidatus į 6 mėnesių kursų, skirtus jaunesniesiems leitenantams rengti. Stepas pasakė, kad gerai būtų patekti ten. Netrukus gali baigtis karas, o iš Gaižiūnų ruošėsi karius siųsti į frontą. Majoras mane iškviatė, paklausė, ar moku rusų kalbą, kiek klasių esu baigęs. Pasakiau „septynias“ – priėmė. Surinkęs grupę, išsiuntė į Pabrądę, kur rinko kitus pulkus. Mus apgyvendino stotyje, stovinčiame prekiniaime vagone. Ten gyvenom 2 savaites, davė sausą davinį, gulėjome šiaudus pasikloję, po 2 savaites nesiprausę, nesiskutę, todėl užpuolė utėlės, niekas mūsų netikrino... Gruodžio pabaigoje antrą kartą važiuojau į Rusiją, dabar mus vežė keleiviniame traukinyje. Matėme, kaip baisiai atrodė Baltarusijos ir Rusijos laukai ir miestai po praėjusio fronto. Palei geležinkelį mėtėsi sudegę tankai ir pabūklai, lėktuvų nuolaužos, susprogdinti ešelonai, kita vokiečių ir rusų kariuomenės technika. Laukuose vietoje buvusių kaimų riogsojo apdegę kaminai ir griuvėsiai. Ant kalnelių matėsi karių kapai

su beržiniais kryžiais. Vietomis įrengtos žeminės, matėsi dūmai, rūkstantys iš kaminų. Miestai ir miesteliai – Minskas, Bobruiskas, Gomelis, Mogiliovas, Orša, Smolenskas, Jarcevas, Viazma, vietovės iki Maskvos subombarduotos, vien griuvėsiai. Maskvoje, Baltarusijos stotyje pernakvojom, po to pervaziavom į Jaroslavo stotį, iš ten – iki Kimorovo prie Volgos. Toliauėjome pėsti per Volgą, ji buvo užšalusi, į Podberezės gyvenvietę, prie kanalo „Maskva-Volga“. Šalia - Belomoro kanalas, didžiulė užtvanka su damba, praleidžiančia laivus iš Volgos į kanalą ir atgal į Maskvą. Atsidūrėme ten prieš pat Naujuosius 1945 metus. Apsigyvenome barakuose, kiekviena kuopa atskirame, mūsų buvo 3 kuopos – visos batalionas. Pirmoji kuopa buvo suformuota iš 16-osios divizijos karių lietuvių, mūsų kuopa buvo atvežta iš Lietuvos, o 3-ioji kuopa sudaryta iš latvių ir estų. Mūsų kuopos vadas buvo leitenantas Germaniškis, žydelis, 1-osios kuopos vadas - Geržonas, taip pat žydelis iš Lietuvos. Bataliono vadas - udmurtas. Ten dar buvo kariuomenės daliniai, kurie saugojo dambą ir karinę gamyklą, gaminančią lėktuvus. Barakai, kuriuose gyvenom, buvo pastatyti iš apvalių rąstų, tarp jų švietėsi plyšiai – kamšėme popieriais, skudurais. Buvo tik 2 krosnys, kūrenamos vakarais. Per naktį vanduo bakuose užšaldavo, į tualetą reikėdavo vaikščioti į lauką, o lauke -20 -30 laipsnių šalčio. Kūrendavome žaliomis lapinėmis malkomis, kurių reikėdavo atsinešti iš miško ant nugaros. Valgykla buvo už pusės kilometro, maistas labai prastas - kopūstų sriuba, kvietinė košė, 700 g duonos, šaukštas cukraus ir karštas vanduo vietoj arbatos. Buvo sakoma, kad geresnis maistas ir apranga siunčiami į frontą. Žiemos metu neturėjome net šiltų baltinių, tik batus ir milines. Per taktikos ar rikiuotės užsiėmimus šalome kaip reikiant. Aš susirgau – išbėrė votys, gulėjau ligoninėje. Gegužės mėnesį paskelbus Vokietijos kapituliaciją, visi džiaugėmės: gydytojai, seselės ir ligoniai. Taip sulaukėme pavasario. Birželio mėnesį išvažiavome į lagerį miške, šalia gyvenvietės pasistatėme palapines, susitvarkėme aplinką. Reikėjo tualetų kareiviams, t.y. kursantams, taigi iškasėme griovį, patiesėme karteles, uždengėme eglišakėms, o karininkams reikėjo geresnės būdos. Man buvo įsakyta surasti lentų ir padaryti gerą tųpyklą. Kai paklausiau viršilos, iš kur gauti lentų, jis liepė vykdyti įsakymą. Pasitariau su draugais, trise nuėjome į kaimą, ten radom mums tinkamą lentų būdelę, parsinešėm naktį ir pastatėm, kur buvo liepta. Ryte raportavo-

me viršilai, kad įsakymas įvykdytas, už tai pagyrė, bet po pusiaudienio atėjo kaimiečiai skųstis būdinčiam karininkui. Tas išsiaiškino, tuoj išsikvietė mane į štabą. Visą prisipažinau. Jis nusijuokė ir liepė nunešti būdelę atgal, jokios baudos neškyrė.

Liepą, po 6 mėnesių kursų, buvo surengti egzaminai iš rusų kalbos, matematikos ir karinio statuto. Kas gerai parašė rusišką diktantą, atskyrė į atskirą grupę, į kurią patekau ir aš. Išvežė 2 metams į Šują, į Podolsko karo mokyklą. Ten susitikau su Romu Janušausku. Šujoje mus išrikiavo, atvyko viršininkas – generolas Ekapidzė, aukštas, stambus gruzinas. Pasibaisėjo nešvara. Nuvedė į pirtį, visus rūbus ir autus liepė palikti, išdavė naujus – nuo baltinių iki batų ir kepurės. Prisiuvome kursantų antpečius su raide „П“ („Р“), kuri reiškė Podolsko karo mokyklą. Pamaitino. Po Podberezės tai buvo rojus. Valgykloje švaru, stalai užtiesti, porceliano indai, stiklinės, šaukštai, peiliai ir šakutės. Podberezėje viskas buvo iš skardos. Maistą gavome pagerintą, sviesto po 20 gr., baltos duonos po 300 gr., juodos po 400 g., sriubos įvairios, konservų ir kt. Atsigavome.

Kiekvieną rytą išeidavome į mankštą. Stadiono tribūnoje stovėdavo generolas Ekapidzė ir stebėdavo, kaip mankština mės. Grodavo orkestras - visos 20 minučių, po to rikiuotės žingsniu traukdavome pro tribūną, pagerbdami gen. Ekapidzė, po to dar 10 min. bėgdavome. Kareivinėse galėdavo nusiprausti, nusiskusti, lovas reikėdavo pakloti pagal ištiestą virvę. Jeigu negerai – viršila išversdavo, ir vėl klok iš naujo. Į valgyklą ir atgal eidavome su daina. Iki pietų - užsiėmimai, po pietų - 1 valanda poilsio, po to - vėl užsiėmimai iki vakarienės, po vakarienės 1 val. poilsio. Buvo duodama laiko ginklams išvalyti, apykaklėms prisisiūti, batams išblizginti, sagoms prisisiūti, laiškams parašyti ir t.t. 10 valandą – miegas, ryte 7 -ą keltis, tik sekmdienį - išieginė. Poligonas ir šaudykla buvo už 10 km, dažnai tekdavo eiti su pilna apranga, kuprinėm, dujokaukėm ir ginklais. Eidami atgal vos kojas vilkdavome.

Rudenį išvežė į kolchozus, reikėjo pasiruošti žiemai – prisikasti bulvių, daržovių, miške prisikirsti malkų, paskui viską pakrauti į baržas ir atplukdyti į Šują. Kartais tekdavo dirbti ir nakties metu. Prikeldavo, išrikiuodavo, pasakydavo, kad artėja priešas ir reikia skubiai užimti pozicijas prie upės. O ten, pasirodo, atplaukė baržos su produktais ar malkomis, reikia iškrauti. Taip ir kankino vargšus kareivėlius kur-

santus.

Lapkričio mėnesį pranešė gerą naujieną: išleidžia atostogų 2 savaitėms į namus. Kartu su Romu 2 dienas važiavome traukiniu iki Kaišiadorių. Iš Kaišiadoriųėjome pėsti iki Žiežmarių. Sutemo, reikėjo nakvoti. Vakare užėjome į vieną namą, kur matėsi šviesa, o ten, pasirodo, buvo vakarienė po laidotuvių, mus priėmė, gerai davė pavalgyti. Po to nuvedė nakvoti pas vieną moterį prie bažnyčios, paklojo ant grindų. Ryte davė pusryčius ir iškeliavome į Sepioniškes pas Romo tetą Aleksandravičiūtės-Kalinas. Nakties metu atėjo miškiniai, prikėlė, patikrino, kas esame, ar neturime ginklų. Juos šeimininkės pavaišino, ir jie išėjo. Rytą dieną mane pavėžėjo su arkliais iki Stakliškių, iš ten pėsčias parėjau į Vaikutiškes. Taip praėjo 3 su puse paros mūsų atostogų. Kaip tik tuo laiku buvo Bairamo šventė, į kurią atvažiavo ir Romas. Nuvažiavome su tėvais į Raižius, į mečetę, po to vakare vyko šokiai Trakininkuose, pas dėdę J. Janušauską. Mes buvome visi, ir tėvas su mama. Atostogų liko tik 10 dienų iš 14 –kos, kelionei atgal reikėjo 2-3 dienų, tai dar 8 dienas pabuvau namuose. Svečiavausi pas Danielių Bazoruose, pas Romą Bazarauską, kur susitikom su miško draugais. Mama numezgė megztinį, kojines, siuvėjas pasiuvo avikailio liemenę, užsidėjau po miline. Prikrovė lagaminą maisto - keptų vištų, žąsienos, lašinių draugams, tabako ir kt. Išvažiavau į Kauną pas Asanavičienę ir nuėjau į stotį pažiūrėti, kada važiuos traukinys į Maskvą. Eidami su Romu Laisvės alėja, susitikome Marytę Vilčinskaitę, pasikalbėjome. Kadangi jai buvo įdomu, ji Romo klausinėjo apie tėvus, išvežtus į Sibirą. Priėjo kariniai patruliai, sulaukė, atseit, priekabiau jame prie moterų... Nepadėjo joks aiškinimas, kad ji mūsų giminaitė, kad susitikom ir norėjom pasikalbėti. Paėmė mūsų dokumentus ir nuvedė į komendantūrą. Komendantas taip pat nenorėjo mūsų išklausyti, liepė nusiimti diržus ir pasodino 5 parom į belangę. Už grotų gulėjome ant plikų lentinių gultų. Valgėm prastą maistą, nors lagaminuose buvo keptų vištų ir kitų skanėstų. Dieną išvadydavo šluoti gatvių prie komendantūros. Taip prasėdėjome 5 paras. Išvažiavome į dalinį, pavėlavome 5 dienas. Kadangi mums išdavė pažymas, kad buvome sulauktyti, mūsų nenubaudė. Po atostogų į mokyklą negrįžo pusė kursantų iš Lietuvos, ypač iš Žemaitijos, nuėjo į mišką pas žaliūkus.

(Bus daugiau)

Totorių Lietuvoje ir Lenkijoje tarpusavio ryšiai ir ištikimybė valstybei 1920–1939 m.

GINTARĖ LUKOŠEVIČIŪTĖ

Migracijos politikos ir lietuvių diasporos istorija, Vytauto Didžiojo universitetas

IVADAS

Pirmojo pasaulinio karo metais Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) totoriai¹ patyrė vidinę ir išorinę migraciją, o karo pabaigoje pirmą kartą atsidūrė 3 skirtingose teritorijose – Lietuvos, Lenkijos ir Rusijos². Didžioji totorių dalis – apie 6000, pateko į Nepriklausomybę 1918 m. lapkritį deklaravusią Lenkijos Respubliką, žymiai mažesnė – 1000 – liko valstybingumą tų pačių metų vasarį paskelbusioje Lietuvoje³.

Laikotarpis tarp dviejų pasaulinių karų – totorių kultūrinio ir religinio gyvenimo Lietuvoje bei Lenkijoje klestėjimo periodas. Šiuo metu jie ne tik steigė savo konfesines ir pasaulietines organizacijas, bet kaip piliečiai dalyvavo visuomeninėse ir pilietinėse valstybės, kurioje gyveno, veiklose. Nors abiejose šalyse palankios vidaus aplinkybės sudarė sąlygas bendruomenių kūrimo, įteisinimo procesams, tačiau Vilniaus klausimo problematika komplikavo totorių bendravimą tiriamais metais. 1920 m. spalio 9 d. Vilnių atskyrus nuo Lietuvos, visos jame gyvenusios bendruomenės pateko į Lenkijos jurisdikciją, o nuo 1922 m. pavasario prasidėjo miesto ir jo krašto prijungimas prie Lenkijos⁴. To padarinys XX a. 3-ojo dešimtmečio pradžioje buvo diplomatinis santykių nutraukimas Lietuvos iniciatyva, kuris buvo esminis elementas, turėjęs daugiausia įtakos totorių tarpusavio ryšiams aptariamam periodu.

Lietuvos musulmonų nepasitikėjimas lenkais, o kartu ir Lenkijos Respublikoje gyvenančiais totoriais, sunkino Vilniuje esančių tautiečių situaciją ir padėtį bendravimo bei lojalumo identifikavimo atžvilgiu. Sumaištį Lietuvos musulmonų bendruomenių vidaus gyvenime skatino laikinojoje sostinėje gyvenusių totorių bandymai palaikyti ryšius su tautiečiais iš Lenkijos. Nesutarimai šiuo klausimu pasiekė kulminaciją, kai Vilnius ir jo kraštas buvo grąžintas Lietuvai. Nors nėra pagrindo neigti, kad totorių ištikimybė valdovui buvo pabrėžiama ir vertinama dar nuo LDK ir Lenkijos karalystės laikų⁵, tačiau XX a. 4-ojo dešimtmečio pabaigoje totorių bendruomenių priešingų interesų ir požiūrių korespondencijos turinys, suteikė pagrindą ištiki-

mybės klausimo svarstymams.

Chronologinės straipsnio ribos prasižeda 1920 m., kada spalio mėnesį Vilnius su jame gyvenančiomis bendruomenėmis oficialiai pateko į Lenkijos jurisdikciją. Straipsnis sąlyginai baigiamas 1939 m. – atkūrus Lietuvos ir Lenkijos diplomatinis santykius (1938) ir grąžinus Vilnių Lietuvos valstybei.

Straipsnio tikslas – atskleisti totorių Lietuvoje ir Lenkijoje ryšius bei lojalumą 1920–1939 m. Uždaviniai: 1) Nustatyti šalies vidaus politikos įtaką musulmonų religiniam ir kultūriniam gyvenimui Lenkijoje ir Lietuvoje; 2) Aptarti musulmonų pasaulietinę veiklą, pilietines pareigas abiejose valstybėse; 3) Identifikuoti totorių tarpusavio ryšius.

Tyrimo eigoje svarstomi probleminiai aspektai: kaip pasireiškė totorių pilietinė ištikimybė kraštui? Ar jų ištikimybė valstybei galėjo būti siejama su nauda sau? Kokiais būdais buvo palaikomi tarpusavio ryšiai su tautiečiais Lietuvoje ir Lenkijoje prieš ir po diplomatinis santykių užmezgimo?

Darbo aktualumą suponuoja faktas, kad abiejų valstybių totorius sieja bendra istorija, religija, apeigos, neretai ir giminystės ryšiai. Taip pat šiuo straipsniu siekiama prisidėti prie tolesnių totorių bendruomenės istorijos Lietuvoje ir Lenkijoje tyrimų.

Straipsnyje buvo naudojami nepublikuoti ir publikuoti rašytiniai šaltiniai lietuvių ir lenkų kalbomis iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo (toliau – LCVA). Jie suteikė galimybę pažvelgti į totorių bendruomenių ryšius Lietuvoje ir atskleisti jų požiūrį į Lenkijos musulmonų bendruomenes. LCVA fonduose aptikti ir totorių liudijimai

apie jų lojalumą Lietuvos valstybei. Dar vienas aktualus straipsniui šaltinis – periodinis Lenkijos totorių leidinys, pavadinimu „Totorių gyvenimas“⁶. Stepono Tuhano-Baranovskio, Mierjemos Tuhano-Baranovskos, Juozo Vilčinsko, Šamilo Aljevičiaus, Jokūbo Džienajevičiaus straipsniai atskleidė totorių ryšių galimybes, mėginimus kontaktuoti, žinias, naujienas ir požiūrį į tautiečius, gyvenančius Lietuvoje.

Tarp istoriografijos pozicijų daugiausia dominuoja tyrimai lenkų kalba. Aktualus straipsniui buvo dr. Ali Miškievičiaus monografijos bandymas⁷ apie Lenkijos totorius aptariamam periodu, kuris suteikė svarbios informacijos apie jų gyvenimą Lenkijos Respublikoje, religines bendruomenes ir pasaulietines organizacijas. Dr. Katažinos Varminskos knyga⁸ apie totorių religinę ir kultūrinę tapatybę atskleidė jų patriotiškumo jauseną Lenkijos atžvilgiu. Dr. Aleksandro Dubinskio ir Piotro Boravskio monografija⁹ suteikė informacijos apie santykių nebuvimo tarp Lietuvos ir Lenkijos padarinius totorių bendruomenėms, jų asimiliacijos prie vietinių gyventojų pavojų. Iš tyrimų lietuvių kalba itin reikšmingi buvo prof. Tamaros Bairašauskaitės straipsniai apie musulmonų konfesinę bendruomenę Lietuvoje ir Vilniuje tarpukario metais¹⁰. Bendrą istorinį totorių gyvenimo šiose teritorijose kontekstą padėjo pažinti Stanislovo Kričinskio monografija „Lietuvos totoriai“¹¹. Dr. Ado Jakubausko, Galimo Sitydkovo ir Stanislovo Dumino informacinio pobūdžio knyga¹² suteikė biografinių duomenų apie totorių visuomenės veikėjus.

1. RELIGINIS-ETNINIS ASPEKTAS

Konfesinės bendruomenės padėtis Lietuvoje ir Lenkijoje priklausė nuo vyriausybės požiūrio į musulmonus. 1921 m. Lenkijos Respublikos konstitucija pripažino religines mažumas valstybėje¹³, tačiau santykiai būtent su musulmonų bendruomene įstatymiškai buvo įtvirtinti tik 1936 m.¹⁴ Lietuvoje 1922 m. priėmus nuolatinę valstybės Konstituciją, buvo patvirtintas tautinių mažumų religinis ir kultūrinis egzistavimas, pripažintos islamo ir kitos konfesijos. Totoriai, kaip viena iš tautinių bendrijų, gavo teisę autonomiškai tvarkyti ne tik savo religinius, bet ir kultūrinius, švie-

timo reikalus, buvo skirtas ir valstybės išlaikymas¹⁵.

Lenkijos valstybėje po Pirmojo pasaulinio karo buvo 19 musulmonų religinių bendruomenių, tarp kurių nuo 1920 m. įėjo ir Vilniaus¹⁶. 9 iš jų buvo Naugarduko vaivadijoje, 7 – Vilniaus, 2 – Balstogės, 1 – Varšuvoje¹⁷. Pagal skaičių daugiausia islamo išpažintojų buvo susikonscentravę aplink Vilnių, kur apytiksliai gyveno apie 2500 musulmonų, šiek tiek mažiau – 2200, buvo Naugarduko vaivadijoje, 640 – Balstogės žemėse¹⁸. Negausios jų šeimos gyveno Varšuvoje, Palenkėje ir Volynėje¹⁹. Tuo tarpu Lietuvos Respublikos teritorijoje liko 3 religinės bendruomenės – Kauno, Raižių ir Vinkšnupių, kurias bendrai sudarė maždaug 1 tūkstantis musulmonų²⁰.

1.1. Lenkijos atvejis

Vilniaus musulmonai, atsidūrę Lenkijos teritorijoje, iš karto pritapo naujos valstybės aplinkoje. Jie nepatyrė represijų ar religinių apribojimų, gyvenimo kaimyninėje šalyje sąlygas, sparčią jų adaptaciją lengvino ir tai, jog anksčiau bajorų luomui priklausę totoriai, mokėjo lenkų kalbą. Vilniaus miestas šiuo periodu tapo ryškiausiu totorių kultūrinio ir tikybinio gyvenimo centru Lenkijoje.

Sąlygas religinio gyvenimo gaivinimui sudarė palanki šalies vidaus politika. Lenkijoje po Pirmojo pasaulinio karo iniciatyvos rūpintis savo tikybos reprezentacija pirmiausia ėmėsi Varšuvos musulmonai, siekė suvienyti konfesinę bendruomenę ir sostinėje įkurti islamo išpažintojus vienijančią aukščiausiąją religinę organizaciją – muftiatą. Varšuvos miesto musulmonų draugija, pradėjusi gyvuoti po karo ir 1923 m. gruodį įregistruota šalies Vidaus reikalų ministerijoje, buvo viena pirmųjų legalių totorių konfesinių draugijų po Nepriklausomybės paskelbimo²¹. Draugijos nariai praktikavo religiją ir užsiėmė pasaulietine veikla. Jos vadovu buvo išrinktas totorius iš Lenkijos – Abdul Chamidas Churamovičius²². Tikybiniais reikalais rūpinosi imamas Sinatula Chabibulinas, kilęs iš Pavolgio. Nepaisant sostinės musulmonų pastangų konsoliduoti religinę bendruomenę, Varšuvoje trūko islamo išpažintojų šventovės – mečetės, todėl pamaldos vykdavo pas imamą namuose – šalia „Nowy Świat“ gatvės.

Valstybei prisijungus Vilnių, iškilo naujas musulmonų centras. Dar 1922 m. įteisinta Vilniaus musulmonų religinė bendruomenė, kuri savo užduotimis laikė religinį, šviečiamąjį darbą ir labdarą²³. Pirmasis jos pirmininkas – totorių kilmės Vilniaus S. Batoro universiteto profesorius Steponas Bazarevskis²⁴. Tais pačiais metais

Lukiškių mečetės imamu buvo išrinktas Ibrahimas Smaikievičius. Kaip ir priklausę dvasininkui, jis laikė pamaldas, priimdavo įvairius svečius iš musulmoniškų ir nemusulmoniškų kraštų, 1930 m. mečetėje priėmė Lenkijos Prezidentą Ignacą Mościckį²⁵. Imamas aktyviai rūpinosi ne tik tiesiogine religine veikla, bet iniciavo Lenkijos musulmonų religinės sąjungos kūrimą, pasirašė po 1923 m. totorių kreipimusi į Lenkijos Prezidentą ir kita²⁶. Bendruomenės dvasininku jis buvo iki 1946 m., kada po karo su šeima paliko miestą.

Nuo XX a. 3-ojo dešimtmečio abiejų miestų musulmonų centrai savo delegatus siųsdavo į kartu rengiamas bendras konferencijas²⁷. Tačiau netrukus santykius tarp Vilniaus ir Varšuvos bendruomenių apsunkino nesutarimai muftiato steigimo vietos klausimu. Vieni teigė, kad aukščiausioji autokefalinė organizacija turėtų būti įkurta šalies sostinėje, kiti šiam teiginiui nepritarė²⁸. Vis tik, nesunku pastebėti, kad daugiau totorių tuo metu gyveno aplink Vilnių. Nors pačiame Vilniaus mieste jų skaičius tebuvo apie 200–300²⁹, tačiau lyginant su Varšuva ir jos apylinkėmis³⁰, Vilniaus bendruomenė buvo skaitlingesnė ir turėjo daugiau inteligentijos. Be to, Lukiškėse islamo išpažintojai turėjo mečetę, kurios Varšuvoje nebuvo³¹. Dėl šių priežasčių ir lengvesnės konfesijos narių kontrolės atžvilgiu, šalies musulmonus atstovaujantis centras – muftijatas, įsteigtas Vilniuje 1925 m.³²

1925 m. Lenkijos musulmonų suvažiavimo metu muftijumi išrinktas Berlyno universiteto filosofijos mokslų daktaras, orientalistas Jokūbas Šinkievičius³³. Muftiato veikla buvo susijusi su religinės literatūros leidybos pagyvėjimu, pradėta kaupti biblioteką, archyvą, atidarytas totoriams skirtas muziejus, pradėtos rengti tikybos paskaitos, tapo privalomas statistikos vedimas³⁴. Apskritai muftijus itin aktyviai rūpinosi musulmonų religiniu gyvenimu Lenkijoje ir jų reprezentacija užsienio valstybėse, todėl totoriai šiuo laikotarpiu užmezgė kontaktus su islamiškais kraštais: Turkija, Egiptu, Arabų valstybėmis, Jugoslavija³⁵.

Rūpindamiesi organizacijų juridiniu įteisinimu ir religine praktika, totoriai puoselėjo ir savo etnines tradicijas. Svarbios buvo gimimo, vestuvių ir laidojimo apeigos. Kiekvieno vaiko gimimą lydėjo Šv. Azano ritualas, kurio metu vaikui suteikiamas islamiškas vardas. Tuo tarpu apipjaustymo ritualas jau tarpukariu nebuvo būdingas visiems islamą išpažįstantiems totoriams: „Totorių inteligentija visiškai nesilaiko šio pa-

pročio, kuris islame vis dėlto nėra būtina religinė apeiga“³⁶. Santuoką irgi lydėjo tam tikri islamiški ir tradiciniai ritualai. Įprasta vestuvių ceremonija dažniausiai vykdavo jaunosios tėvų namuose, dalyvaujant jaunavedžiams, imamui, dviems liudininkams ir svečiams. Poligamija arba kitaip daugpatystė, tarp Lenkijos totorių būdinga nebuvo.

Laidojimo apeigas taip pat lydėjo maišytos vietinės tradicijos bei islamo reikalavimai. Velionis laidojamas musulmonų kapinėse – miziaruose. Daugiausia jų buvo Vilniaus vaivadijoje. Nors aplink Lukiškių mečetę buvo galima laidoti tik jos imamus, mieste egzistavo kitos kapinės, esančios Liepų g., kurios nuo 1904 m. buvo amžino poilsio Vilniaus musulmonų vieta. Tuo tarpu Varšuvoje nuo XIX a. egzistavo 2 musulmonų miziarai: vienas – Malūno g., kitas – Totorių g.³⁷. Įprastai kapines gaubė mūrinės tvoros su geležiniais vartais, ant kurių viršaus buvo pusmėnulis. Jomis rūpinosi muftiatas³⁸.

Pagrindinės Lenkijoje gyvenančių musulmonų šventės buvo Ramadan bairam – pasninko pabaigos šventė, Kurban bairam – gyvulio aukojimo, Ramadan – pasninko mėnėsis, Ašūros diena, Mevlud bairam – Muhamedo gimtadienis ir Naujieji metai pagal islamo kalendorių. Vienodos islamiškos šventės ir apeigos buvo būdingos ir Lietuvos musulmonams.

Iš viso Lenkijoje egzistavo 17 musulmonų parapijų su mečetėmis ir 2 – su maldos namais. Mečetės buvo Bohonikuose, Daubutiškėse, Klecke, Krušnianuose, Liachavičiuose, Lovčicuose, Medile, Mire, Yvijoje, Nekrašiūnuose, Nemėžyje, Naugarduke, Osmolove, Slonime, Keturiasdešimt Totorių kaime, Vidžiuose, Vilniuje. Tuo tarpu maldos namai buvo Dokščiuose ir Gluboke³⁹.

1.2. Lietuvos atvejis

„Podobne wspólnoty wyznaniowo-etniczne, jakie stanowili Tatarzy polscy, znajdowały się na Litwie, w Związku Radzieckim, Turcji i Stanach Zjednoczonych“, – rašė totorius iš Lenkijos, dr. Ali Miškievičius⁴⁰. Akivaizdu, kad panaši situacija vyravo ir tarpukario Lietuvos musulmonų gyvenime, kur teigiama valdžios pozicija taip pat sudarė galimybes įteisinti konfesines bendruomenes ir nevaržomai užsiimti religine praktika.

Iki Nepriklausomybės paskelbimo Lietuvos ir Lenkijos musulmonai priklausė Simferopolio Taurijos dvasinei valdybai⁴¹. Krymo muftijus buvo atsakingas už santuokų ir skyrybų patvirtinimą, dvasininkų skyrimą, tačiau jis nežinojo apie jų religines sąlygas minėtose šalyse ir neturėjo ypatingos

reikšmės abiejų valstybių islamo išpažintojų gyvenime. Todėl tarpukariu totoriai ėmė rūpintis musulmonus vienijančios religinės organizacijos steigimo klausimu Lietuvoje, nors sumanymas apie dvasinio centro kūrimą laikinojoje sostinėje kilo vėliau nei Lenkijoje. Ko gero, galima daryti prielaidą, kad būtent Vilniaus mieste esančio muftiato veikimas sužadino Kauno musulmonų idėją įsteigti tokią organizaciją Lietuvoje.

Kauno totorių draugijos iniciatyva XX a. 3-ojo dešimtmečio viduryje buvo parengtos laikinosios taisyklės, apibrėžusios santykius su Lietuvos vyriausybe, kuriose kalbama apie siekį steigti musulmonų centro tarybą⁴². 1929 m. Kauno totorių draugija pertvarkė savo įstatus ir pakeitė pavadinimą į Kauno musulmonų draugiją⁴³. Po 1936 m. Vidaus reikalų ministerijos leidimo draugijai veikti, ši netrukus kreipėsi į Kultūros departamentą dėl muftiato – visus Lietuvos musulmonus vienijančio centro, steigimo. Reikia atkreipti dėmesį, kad būdama pasaulietine, o ne tikiybine organizacija, ji sulaukė kitų Lietuvos musulmonų bendruomenių negatyvios kritikos. Siekdamos išlaikyti savarankiškumą, Raižių ir Vinkšnupių parapijos, nepritarė draugijos siekiui tapti aukščiausiąja šalies musulmonus atstovaujančia institucija, tad Kultūros reikalų departamentas steigimo klausimą atidėjo⁴⁴.

Tarpukariu totoriai Lietuvoje neturėjo aukščiausios religinės valdžios, tačiau tolerantišką vyriausybės požiūrį rodė religinių bendruomenių įteisinimo galimybės. Lietuvoje skaitlingiausia buvo Raižių musulmonų parapija, kuri jungė apie 600 asmenų. Jai vadovavo ir dvasininko pareigas ėjo vietinis totorius – Adomas Chaleckas⁴⁵. Šaltiniai liudija, kad 1931 m. žiemą jis kreipėsi į Švietimo ministeriją, prašydamas vasario mėn. 19–21 d. atleisti islamo religiją išpažįstančius mokinius nuo pamokų Bairamo šventės metu⁴⁶. Departamento direktorius A. Daniliauskas be jokių kliūčių jo prašymą patenkino.

Vilkaviškio apskrityje XX a. 3-ojo dešimtmečio viduryje skaičiuojama esant 50 islamo išpažintojų, o iš viso Vinkšnupių parapijoje – 150⁴⁷. Vinkšnupiuose stovėjo medinė mečetė, šalia buvo kapinės, tačiau dar karo metais mečetė buvo apiplėšta ir apgadinta, todėl apeigos ir pamaldos tarpukariu vyko imamo Jono Chaleckio arba parapijiečių namuose⁴⁸.

Palankią vyriausybės poziciją liudijo ir faktas, jog Kauno musulmonų religinė bendruomenė iki 1930 m. nebuvo oficialiai įregistruota⁴⁹. Nors jos nariai buvo aktyvūs ir sudarė dalį totorių inte-

ligentijos Lietuvoje, bendruomenė jungė tik apie pusantro šimto totorių, pačiame mieste jų buvo iki 100⁵⁰. Jai pirmininkavo Jonas Rizvanavičius, vėliau – Chalis Janušauskas, kurio pastangomis parapija buvo įregistruota, po jo – išrinktas Samuelis Vilčinskas. Nuo 1910 m. Kaune pradėta statyti medinė mečetė, kurios imamais buvo Mykolas Bazarauskas, laikinai – Ibrahimas Ambajevs, o nuo XX a. 3-ojo dešimtmečio pabaigos – totorius iš Raižių – Stepas Mustafa Chaleckis. Kauno atvejis išsiskiria ir tuo, jog XX a. 3-ajame dešimtmetyje, Vytauto Didžiojo garbei, totoriams kilo idėja tuometinėje sostinėje statyti mūrinę mečetę. Funduojama iš pačių totorių ir vyriausybės lėšų, ji duris atvėrė 1933 m.⁵¹

Musulmonų bendruomenės konsolidaciją Lietuvoje, panašiai kaip ir Lenkijoje, aptariamam laikotarpiu skatino ne tik religinis, bet ir etninis aspektas. Totoriai, sudarę didžiąją dalį jos narių, užėmė svarbiausias pareigas viduje. Taip pat kaip kaimyninėje valstybėje, Lietuvoje jie laikėsi islamiškų religinių apeigų ir etninių tradicijų.

(Bus daugiau)

1 *Sąvoka apima Lietuvos, Lenkijos ir Baltarusijos žemėse gyvenančius totorius.*

2 Tuhan Baranowski S., „Łączność z Tatarami na Litwie”, *Życie Tatarskie*, Nr. 7, Wilno, 1939, s. 1.

3 Straipsnio teritorinis kontekstas įtraukia tik Lietuvos ir Lenkijos Respublikose gyvenančius totorius, tuo tarpu Rusijoje likę tautiečiai į šio darbo lauką nepatenka; Kulwicka-Kamińska J., Kamiński I., *Islam po polsku*, Poznań, 2007, s. 117; Miśkiewicz A., *Tatarzy Polscy 1918–1939*, Warszawa, 1990, s. 34; Tuhan Baranowski, (note 2) p. 1.

4 Kviklys B., sudar., „Vilnius“, *Mūsų Lietuva*, I tomas, Boston, 1964, p. 106.

5 Górak-Sosnowska K., „Muslims in Europe: different Communities, one discourse? Adding the Central and Eastern European perspective”, *Muslims in Poland and Eastern Europe: widening the European discourse on Islam*, Warsaw, 2011, p. 13; Borawski P., Dubiński A., *Tatarzy polscy: dzieje, obrzędy, legendy, tradycje*, Warszawa, 1986, s. 166.

6 Tuhan-Baranowski S., red., *Życie Tatarskie*, Wilno, 1934–1939.

7 Miśkiewicz A., *Tatarzy Polscy 1918–1939*, Warszawa, 1990.

8 Warminska K., *Tatarzy Polscy tożsamość religijna i etniczna*, Kraków, 1999.

9 Borawski P., Dubiński A., *Tatarzy polscy: dzieje, obrzędy, legendy, tradycje*, Warszawa, 1986.

10 Bairašauskaitė T., „Totorių atgimimo ten-

dencijos Vilniuje ir Vilniaus krašte 1923–1939 metais“, *Lietuvos istorijos metraštis*, Vilnius, 1994, p. 109–130; Bairašauskaitė T., „Musulmonų konfesinė bendruomenė nepriklausomoje Lietuvoje“, *Lietuvos istorijos metraštis*, Vilnius, 1993, p. 98–114.

11 Kričinskis S., *Lietuvos totoriai*, Vilnius, 1993.

12 Jakubauskas A., Sitdykov G., Dumin S., *Lietuvos totoriai istorijoje ir kultūroje*, 2 leid., Kaunas, 2012.

13 *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, art. 115, 1921, s. 654.

14 Bairašauskaitė T., *Totorių atgimimo tendencijos...*, 1994, p. 114.

15 *Lietuvos valstybės Konstitucija*, 1922, str. 73, 74.

16 Dziekan Marek M., „History and culture of Polish Tatars”, *Muslims in Poland and Eastern Europe: widening the European discourse on Islam*, Warsaw, 2011, p. 28; Konopacki A., *Musulmanie na ziemiach Rzeczypospolitej*, Białystok, 2006, s. 35; Bairašauskaitė T., *Totorių atgimimo tendencijos...*, 1994, p. 112; Borawski P., Dubiński A., min. veik., s. 153.

17 Piotrowicz W., „Wyznania religijne w Województwie Wileńskim”, *Wilno i Ziemia Wileńska*, tom 1, Wilno: wydawnictwo Wojewódzkiego komitetu regionalnego, 1930, s. 312.

18 Warminska K., min. veik., s. 63.

19 Miśkiewicz A., min. veik., s. 34.

20 Centrinis statistikos biuras, sudar., *Statistikos biuletenis*, Nr. 5, Kaunas, 1924, p. 26; Tikybos Reikalų referento nedatuoti duomenys apie musulmonus Lietuvoje // Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 391, ap. 4, b. 1821, l. 79; Lietuvos gyventojai tikybomis // LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1847, l. 36.

21 Miśkiewicz A., min. veik., s. 35.

22 Ibidem.

23 Kričinskis S., min. veik., p. 170; Miśkiewicz A., min. veik., s. 36.

24 Ibidem, s. 36.

25 Jakubauskas A., Sitdykov G., Dumin S., *Lietuvos totoriai istorijoje ir kultūroje*, 2 leid., Kaunas, 2012, p. 138.; Kryczyński L., *Historia meczetu W Wilnie (Próba monografii)*, Warszawa, 1937, s. 30.

26 Ibidem; Jakubauskas A., Sitdykov G., Dumin S., min. veik., p. 138.

27 Miśkiewicz A., min. veik., s. 39.

28 Ibidem, s. 39–40.

29 XX a. 4-ojo dešimtmečio pradžios šaltiniuose – imamo Smaikievičiaus rašytiniuose dokumentuose fiksuojama, kad tuo metu Vilniaus parapijiečių skaičius siekė 287 asmenis. Kituose Vilniaus musulmonų bendruomenės surašymuose duomenys svyruoja, greitai kinta mažėdami ir didėdami, nes į juos buvo įtraukiamas ne tik totorių skaičius, bet ir kai kurių imigrantų musulmonų iš Sovietų Sąjungos, kurie traktavo save tik

- laikiniais gyventojais, bet surašymuose dalyvauti galėjo. 1928 m. mieste buvo 200 islamo religiją išpažįstančių asmenų, jau po metų – 278, laikotarpyje nuo 1930 iki 1935 m. – apie 300, 1936 m. – 338. Lyginant su praėjusiais metais, nesunku pastebėti, kad 1936 metais jų buvo surašyta daugiausia. Visgi, skaičius ženkliai sumažėja 1937 m., kada mieste surašyti 225 musulmonai; Zarząd Miejski w Wilnie, sudar., Rocznik statystyczny Wilna 1937, Wilno, 1939, s. 147; Zarząd Miejski w Wilnie, sudar., Rocznik statystyczny Wilna 1936, Wilno, 1938, s. 152.
- 30 Varšuvoje gyveno apie 100 musulmonų; Kolodziejczyk A., Rozprawy i studia z dziejów Tatarów litewsko-polskich i islamu w Polsce w XVII-XX wieku, Siedlce, 1997, s. 25.
- 31 Mečetė Lukiškėse jau stovėjo XVI a., persitatyta buvo 1897 m. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą Vilniuje norėta statyti naują mūrinę mečetę pagal prof. Stepono Kričinskio projektą, tačiau karo metais planai žlugo. Tarpukariu totoriai iš Vilniaus grįžo prie idėjos, tačiau nepriėmė jokio konkretaus sprendimo, nes jiems oponavo Varšuvos musulmonai. Šie 1928 m. ėmėsi iniciatyvos statyti mečetę sostinėje.
- 32 Dziekan M., min. veik., s. 28; Warminska K., min. veik., s. 62; Kolodziejczyk A., min. veik., s. 61; Bairašauskaitė T., min. veik., p. 113.

- 33 Kryczyński N. M. L., „Tatarzy Polscy a wschód muzułmański”, Rocznik Tatarski, t. 2, Wilno, 1935, s. 98; Bairašauskaitė T., Totorių atgimimo tendencijos..., 1994, p. 112; Jakubauskas A., Sitykov G., Dumin S., min. veik., p. 120.
- 34 Sinkievičius J., Chaleckas B., Nedatuoti duomenys apie muftiatą ir kolegiją // LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1846, l. 24; Miškiewicz A., min. veik., s. 61; Warminska K., min. veik., s. 103.
- 35 Kolodziejczyk A., min. veik., s. 26.
- 36 Kričinskis S., min. veik., p. 206.
- 37 Miškiewicz A., min. veik., s. 90.
- 38 Ibidem, s. 91.
- 39 Kolodziejczyk A., min. veik., s. 25.
- 40 Vertimas į lietuvių k.: „Panašios religinės-etninės bendruomenės, tokios kaip Lenkijoje, susikūrė Lietuvoje, Sovietų Sąjungoje, Turkijoje ir Jungtinėse Valstijose“; Miškiewicz A., min. veik., s. 65.
- 41 Tuhan-Baranowski S., min. veik., s. 2; Bairašauskaitė T., Musulmonų atgimimo..., 1993, p. 134, 141.
- 42 Ibidem, p. 103.
- 43 Kauno musulmonų draugijos įstatų nuorašas, 1937 // LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1845, l. 46.
- 44 Bairašauskaitė T., min. veik., 1993, p. 107-108.
- 45 Dėl žinių surinkimo apie Adomo Chalecko ištikimybę, 1922 m. gegužės 24 d. // LCVA,

- f. 391, ap. 4, b. 1821, l. 137, 139-140.
- 46 Chaleckas A., Prašymas atleisti musulmonus nuo pamokų religinės šventės metu, 1931 // LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1821, l. 29-30.
- 47 Į Vinkšnupių parapiją įėjo: Vilkaviškis, Šakiai, Marijampolė, Kalvarija, Seinai, dalis Alytaus. Tačiau XX a. 4-ojo dešimtmečio antroje pusėje joje liko vos keli asmenys; Apskritis viršininkas, Laiškas Vidaus reikalų ministerijai dėl Vinkšnupių parapijos, 1925 m. // LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1821, l. 70, 73; Tuhan-Baranowski S., „Tatarzy na Litwie”, Życie Tatarskie, Nr. 9, Wilno, 1936, s. 190.
- 48 Chaleckis A., Laiškas Tikybos reikalų referentui, 1925 m. spalio 19 d // LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1821, l. 92; Vilkaviškio apskrities policijos Bartininkų nuovados viršininkas, Raportas Vilkaviškio apskrities viršininkui, 1937 m. lapkričio 27 d. // LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1845, l. 39.
- 49 Autorės interviu su dr. Adu Jakubausku, Vilnius, 2011.
- 50 Tuhan-Baranowska M., „Z życia Tatarów na Litwie”, Życie Tatarskie, Nr. 2, Wilno, 1939, s. 18.
- 51 Peleckis M., „Lietuvos totorių tapatumo paieškos: analizės štrichai“, Kultūrologija, Nr. 18, Vilnius, 2010, p. 151.

Adas Jakubauskas išrinktas Pasaulinio Krymo totorių kongreso Generalinio sekretoriaus pavaduotoju

Rugpjūčio 1-2 d. Turkijos sostinėje Ankaroje vyko Antrasis Pasaulinis Krymo totorių kongresas. Jame dalyvavo per 1000 delegatų ir svečių iš įvairių valstybių, kuriose yra gausios Krymo totorių bendruomenės. Kongreso delegatai susirinko iš Krymo, Ukrainos žemyninės dalies, Turkijos, Bulgarijos, Rumunijos, JAV, Kanados, Lenkijos, Lietuvos, Prancūzijos, Rusijos, Centrinės Azijos šalių – Uzbekistano, Kazachstano, Kirgizijos. Lietuvai Kongrese atstovavo 5 asmenų Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos delegacija. Kongreso svečiais buvo Lietuvos Respublikos Seimo narys Emanuelis Zingeris bei Lietuvos Respublikos Nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Turkijoje Audrius Brūžga.

Į Kongreso Vykdomąjį komitetą išrinkti 23 žmonės. Lietuvai Kongreso vykdomajame komitete atstovavo Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkas, Mykolo Romerio universiteto docentas, dr. Adas Jakubauskas. Rugpjūčio 30 d. Rumunijoje, Konstanco mieste, kuriame gyvena gausi totorių bendruomenė, į pirmąjį posėdį susirinkę Krymo Totorių Pasaulinio Kongreso Vykdomojo komiteto nariai išrinko valdymo organus. Kongreso Generalinio sekreto-

riaus pavaduotoju penkerių metų kadencijai išrinktas dr. Adas Jakubauskas.

Šiuo metu pasaulyje gyvena apie 5 mln. Krymo totorių. Daugiausia – Turkijoje, apie 4 mln. Po Krymo okupacijos pasunkėjo Krymo totorių padėtis pusiasalyje. Todėl Pasaulinis Krymo Totorių Kongresas numatė kelius, kaip padėti tautai šiuo sudėtingu istoriniu momentu.

„LT“ informacija

Dėl Keturiasdešimt totorių kaimo gyventojos

Zuhros Bogdanovič

mirties reiškiam gilią užuojautą sūnams Aleksandrui ir Romualdai.

Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga

Dėl Trakininkų gyventojos

Jono Juozapavičiaus

mirties reiškiam gilią užuojautą dukrai Taniai Jakubauskienei ir jos šeimai. Lietuvos totorių bendruomenė neteko tauraus nario, buvusio pavyzdžiu daugeliui jį pažinojusių žmonių.

Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga

Dėl Keturiasdešimt totorių kaimo gyventojos

Sofijos Vilčinskienės

mirties reiškiam gilią užuojautą dukrai Elenai ir sūnui Aleksandrui.

Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga

Kauno apskrities totorių bendruomenė reiškia gilią užuojautą

Rimai Kazėnienei

dėl mamos

Raifos Achmetovos mirties

Dėl Aleksandro Jakubovskio

mirties reiškiam gilią užuojautą artimiesiems.

Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga

Dėl seniausios Keturiasdešimt totorių kaimo gyventojos

Aišos Jasinskios

mirties reiškiam gilią užuojautą sūnui Jakubui. Ponai Aiša buvo pavyzdys kaip nugyventi ilgą, nepriekaištingą gyvenimą. Tebūna jai minkšta Keturiasdešimt totorių kapų žemė. Jos atminimas liks mūsų širdyse.

Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga

Regioninės žiniasklaidos žurnalistų seminaras vyko Kaune

Regioninės žiniasklaidos žurnalistų ir redaktorių seminaras vyko Kaune – viešbutyje „BEST WESTERN Santaka“, lapkričio 20–21 d. Seminaro organizatorius – Europos Komisijos atstovybė Lietuvoje.

Pirmą seminaro dieną dalyviai turėjo galimybę aptarti Europos Komisijos iniciatyvas, skirtas skatinti ekonomikos augimą ir darbo vietų kūrimą. Taip pat buvo diskutuojama apie Europos Komisijos migracijos politiką dabartinės pabėgėlių krizės kontekste, galimybes ir veiksmus, siekiant pabėgėlius sėkmingai integruoti Lietuvoje.

Apie Europos Sąjungos ekonomikos valdymą kalbėjo EK atstovybės ekonomikos analitikas Jonas Rasimas. Geopolitinius procesus, vykstančius Vidurio ir Artimuosiuose Rytuose, analizavo savo pranešime Vytauto Didžiojo universiteto lektorius Andrius Švarplys. Apie EK veiksmus, sprendžiant pabėgėlių krizę, kalbėjo EK atstovybės Ryšių su žiniasklaida grupės vadovas Giedrius Sudikas.

Pranešėjai taip pat aptarė pabėgėlių perkėlimo į Lietuvą praktinius as-

pektus. Dėmesio centre atsidūrė Lietuvos institucijų ir nevyriausybių organizacijų veiksmas, užtikrinant sėkmingą pabėgėlių integraciją.

Šiuo klausimu kalbėjo Vidaus reikalų ministro patarėjas Arnoldas Pikžirnis, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ES struktūrinės paramos departamento direktoriaus pavaduotoja Audra Mikalauskaitė, Ruklos Pabėgėlių priėmimo centro direktorius Robertas Mikulėnas, Vilniaus arkivyskupijos Caritas Užsieniečių integracijos programos vadovė Ilma Kuodienė, Lietuvos Raudonojo Kryžiaus l.e.p. generalinė sekretorė Gintarė Guzevičiūtė.

Po kavos pertraukos apie totorių bendruomenės istoriją Lietuvoje, galimybes integruoti pabėgėlius, išpažįstančius islamą, į Lietuvos visuomenę kalbėjo Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkas,

Riomerio universiteto docentas dr. Adas Jakubauskas. Pranešimo pabaigoje jis kartu su bendraautorium Galimu Sitdykovu supažindino klausytojus su knyga „Lietuvos totoriai istorijoje ir kultūroje“.

Kita seminaro diena buvo skirta regioninės spaudos atstovų praktiniams mokymams. Latvijoje įsikūrusios įmonės Infogr.am atstovas Gabrielius Latavietis supažindino su šios įmonės internetiniais įrankiais, skirtais informacijos pateikimui ikonografijos forma.

Informacinių technologijų ekspertas Džiugas Paršonis supažindino su kitais internetiniais įrankiais, skirtais informaciją pateikti auditorijai patrauklia forma.

Europos Komisijos atstovybė Lietuvoje padengė seminaro dalyvių nakvynės ir maitinimo išlaidas.

„LT“ informacija

Nuoširdžiai sveikiname Švenčionių krašto totorių bendruomenės pirmininkę

Svetlaną Žemaitienę

su gražiu 50 metų jubiliejumi! Gerbiama Svetlana, būkite ir toliau tokia nuoširdi ir jautri! Linkime Jums visokeriopos sėkmės, neblėstančios energijos, sveikatos ir artimųjų meilės!

Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga

Nuoširdžiai sveikiname Keturiasdešimt totorių kaimo gyventojus

Raisą ir Mustafą Milkamanovičius

70 metų jubiliejaus proga! Gerbiame Raisą ir Mustafą, linkime Jums tvirtos šeimyninės laimės, sveikatos ir ilgų gyvenimo metų!

Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga

Sveikiname **Raisą Chomenko** su gražiu 65 metų jubiliejumi!

Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga

Sveikiname **Zinaidą Reiževską** su 55 metų jubiliejumi!

Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga

DRAUDIMO PASLAUGOS

- * TRANSPORTO PRIEMONIŲ SAVININKŲ CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS PRIVALOMASIS DRAUDIMAS;
- * KASKO DRAUDIMAS;
- * TURTO DRAUDIMAS;
- * KELIONIŲ DRAUDIMAS;
- * DRAUDIMAS NUO NELAIMINGŲ ATSIDIKIMŲ;
- * KITŲ RŪŠIŲ DRAUDIMAS.

NEMOKAMAI KONSULTUOJAME VISAIS DRAUDIMO KLAUSIMAIS

TAIKOME NUOLAIKAS

UADBB „EUROMAKSAS“
S. Žukausko g. 49-91, Vilnius (Šiaurės miestelis)

Mob. 8 618 02222

El. p. zivile@euromaksas.lt

Lietuvos totoriai

Leidžiamas nuo 1995 m. sausio mėn.

ISSN 1822–2072

Adresas:

R. Kalantos g. 10–17,
LT–52498 Kaunas

El. paštas: jonridz@ktu.lt
www.tbn.lt

Autorių ir redakcijos nuomonės gali nesutapti.

Steigėjai: Romualdas Makaveckas, Galimas Sitdykovas, Adas Jakubauskas

Leidėjas: Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga

Vyriausiasis redaktorius: Galimas Sitdykovas ☎ 8 617 18 962,
el. p. galim.sitdykov@gmail.com

Redaktorius: Adas Jakubauskas ☎ 8 682 72 328

Atsakingasis sekretorius: Jonas Ridzvanavičius ☎ (8 37) 73 68 02

Lietuvių kalbos redaktorė: Jūratė Čirūnaitė ☎ (8 37) 22 73 26

Lenkų kalbos redaktorius: Musa Czachorowski ☎ (+48) 604 136386

Tikėjimo klausimai: Romas Jakubauskas ☎ 8 674 17 710

Kultūros paveldas: Galina Miškinienė ☎ 8 615 10 166

Korespondentė: Dana Kurmilavičiūtė ☎ 8 617 14 197

Vertėjai: Tatjana Čachorovska ☎ 8 680 76 115

Spausdino: UAB „Spaudos garantas“. Tiražas – 1000 egz.